

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Doğan UYSAL

Hazırlayan

Savaş ERDOĞAN

KONYA - 2002

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMININ TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

1.1. GELİR DAĞILIMININ TANIMI.....	2
1.2. GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ.....	4
1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	4
1.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Ölçülmesi.....	5
- Lorenz Eğrisi:.....	5
- Gini Katsayısı:.....	6
- Kuznets Katsayı.....	7
- Atkinson İndeksi.....	7
1.2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi.....	8
1.2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Nedenleri.....	9
1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	10
1.2.2.1. Üretim Faktörleri, Toplumsal Sınıflar ve Gelir Kategorileri.....	11
1.2.2.2. Gelir Dağılımının Milli Hasıla ve İstihdama Etkisi.....	12
1.2.2.3. Gelir Bölüşümü ve Sosyal Sınıfların Tepkileri.....	14
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	15
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	16
1.2.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı.....	16
1.2.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı.....	17
1.3. DÜNYA ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE GELİR DAĞILIMININ MALİ ARAÇLARLA EŞİT HALE GETİRİLMESİ

2.1. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	22
2.1.1. Nüfus Yapısı.....	22
2.1.2. İşgücü Yapısı.....	23
2.1.3. Enflasyon.....	24
2.1.4. Piyasa Yapısı ve Fiyatlandırma Politikaları.....	26
2.1.5. Tarım Politikaları.....	26
2.2. DEVLETİN GELİR DAĞILIMINI DEĞİŞTİRMESİ.....	27
2.1.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi.....	28
2.1.2. Eğitim Olanaklarının Değiştirilmesi.....	29
2.1.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi.....	29
2.2. VERGİLER VE TÜKETİCİ BİRİMLER ARASINDA GELİR DAĞILIMI.....	30
2.3. MUAYYEN VERGİLERİN GELİR DAĞILIM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	32
2.3.1. Şahsi Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı.....	32
2.3.2. Kurumlar Vergisi ve Gelir Dağılımı.....	33
2.3.3. Servet Vergisi ve Gelir Dağılımı.....	34

2.3.4. <i>Harcama Vergileri ve Gelir Dağılımı</i>	36
2.4. KAMU HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980- 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

3.1. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ARAŞTIRMALARI	43
3.2. 1980 - 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI	50
3.3. 1980 - 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI	64
3.4. 1980 - 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL (FAKTÖREL) GELİR DAĞILIMI	73
3.5. 1980 -2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SEKTÖREL GELİR DAĞILIMI	82
3.6. 1980 - 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE DİĞER GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ	85
3.6.1. <i>Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı</i>	85
3.6.2. <i>Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı</i>	89
3.7. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	90
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	95
KAYNAKÇA:	98

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1- Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki En Fakir %20 İle En Zengin %20'lik Dilimlerin Aldığı Gelir Payları Ve Kişi Başına Gsmh \$	21
Tablo 2 Türkiye'de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler.....	23
Tablo 3 Türkiye'de İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler.....	24
Tablo 4 1994 Temel Yıllık Tüketici Fiyatları Endeks Rakamları.....	25
Tablo 5- Vergiler Ve Gelir Dağılımı.....	31
Tablo 6- Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmaların Bulguları.....	52
Tablo 7- Türkiye' De Kişisel Gelir Dağılımı.....	52
Tablo 8- 1987 Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları.....	53
Tablo 9- Hane Gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı, 1994 HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.4	
Tablo 10- Yüzde 5'lik Hanehalkı Dilimlerine Göre Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (%) 1987- 1994 HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.6	
Tablo 11- En Üstteki % 20'lik Dilime Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.7	
Tablo 12- Dördüncü % 20'lik Dilime (Ortanın Üstü Sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.8	
Tablo 13- Üçüncü % 20'lik Dilime (Orta Sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri60	
Tablo 14- İkinci % 20'lik Dilime (Ortanın Altı Sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri61	
Tablo15- Birinci % 20'lik Dilime (En Alttakiler) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri62	

Tablo 16-	1980- 2000 Yılları Arasında Türkiye’de Kişi Başına Düşen Gelir \$	63
Tablo 17-	Bölgelere Göre Hanehalkı Sayısı Ve Kullanılabilir Gelirin Dağılımı	H
ATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.5		
Tablo 18 -	İllere Göre Kişi Başına Gelir(1998 Yılı Cari Fiyatlarıyla)\$	67
Tablo 19-	Bölgelere Göre Hanehalkı Sayısı	HATA! YER İŞARETİ
TANIMLANMAMIŞ.9		
Tablo 20-	Bölgelere Göre Gini Katsayısı	70
Tablo 21-	Seçilmiş 19 İl Merkezinde Hanehalkı Gelirlerinin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı	73
Tablo 22-	Fonksiyonel Gelir Dağılımı	76
Tablo 23-	Yıllara Göre Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı (%)	77
Tablo 24-	Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987)	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.8
Tablo 25-	Çalışan Ve Gelir Elde Eden Hanehalkı Üyelerinin İşteki Durumlarına Göre Sayı Ve Faaliyet Gelirleri (1994)	79
Tablo 26-	Hanehalkının Elde Ettiği Gelir Türleri (1994)	80
Tablo 27 -	Sektörlere Göre İstihdam Edilen İşgücünün Oransal Dağılımı	83
Tablo 28-	Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Toplam Kullanılabilir Geliri (Milyon TL)	84
Tablo 29-	Gelir Getiren Kişilerin Cinsiyetine Göre Kişi Sayısı Ve Gelirleri	90
Tablo 30-	OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları Ve Kişi Başına Gsmh (\$)	91
Tablo 31-	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Gini Katsayısı Ve Kişi Başına Gsmh \$	92
Tablo 32-	AB Ülkeleri İçin 1990’larda Gelir Dağılımı Eşitsizliği (Gini Katsayısı)	93
Tablo33-	Türkiye, İspanya Ve Portekiz Gelir Dağılımlarının Karşılaştırılması	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1-	Lorenz Eğrisi.....	6
Şekil 2-	Lorenz Eğrisi (1994)HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.5	
Şekil 3-	Gsmh'nın Bölgeler Arasında Paylaşımı.....	71
Şekil 4-	1987 Yılı Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı (%).....	86
Şekil 5-	1994 Yılı Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı (%).....	87
Şekil 6-	1987 Yılı Eğitim Durumuna Göre Gelir (%).....	88
Şekil 7-	1994 Yılı Eğitim Durumuna Göre Gelir (%).....	89

1980 – 2000 YILLARI ARASINDA TÜRKiYE’DE GELİR DAĞILIMI

ÖZET

Türkiye’de gelir dağılımı konusu, her zaman gündemde olan ve tartışma konusu yapılan bir alan olmuştur. Gelir dağılımındaki bu olumsuz durum, 1980 sonrası uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha da olumsuz hale gelmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, faiz politikalarının serbest bırakılması sonucu, faiz oranlarında aşırı bir artış görülmüştür. Bu oranın artması ile birlikte kamu kesimi finansman açığı büyümüş ve de bu açığın giderilmesi için, iç borçlanma gereksinimi duyulmuştur. Bu sebeple 1980 sonrası; faiz, rant, kar gelirlerinin milli gelir içindeki payı artmış, buna karşılık ücret ve tarım gelirlerinin milli gelir içindeki pay ise azalmıştır.

INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY BETWEEN 1980 – 2000 YEARS

ABSTRACT

Income distribution has been always popular and discussing subject. The negative situation of income distribution has also affected the economic and social policies held after 1980 years. There had been huge increases in interest rates because of the liberalising interest rates through free market economics. The increased interest rates led to deficit of public finance which was the main reason for domestic debt. For this reason while the share of interest, rent and profit in national income increased; the share of wage, agriculture income decreased after 1980 years.

GİRİŞ

Türkiye’de gelir dağılımı konusu her zaman gündemde olan ve tartışma konusu yapılan bir alandır. Ancak gelir dağılımında var olan olumsuz durum, 1980 yılı sonrası uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha da olumsuz noktaya gelmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte faiz politikalarının serbest bırakılması sonucu faiz oranlarında aşırı bir artış görülmüştür. Bu oranların artması ile birlikte kamu kesimi finansman açığı büyümüş ve de bu açığın giderilmesi sonucu iç borçlanmaya gidilmiştir. 1980 sonrası faiz, rant ve kar gelirleri milli gelir içindeki payı artmış, buna karşın ücret ve tarım gelirlerinin milli gelir içindeki payı da azalmıştır.

Adaletsiz bir gelir dağılımı, bir ülkede toplumsal huzursuzluğun oluşmasına sebebiyet verir. Bu bakımdan var olan gelir dağılımı bozukluğunun azaltılması ya da giderilmeye çalışılması bu huzursuzluğun ortadan kalkmasına neden olur.

Tüm Dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizin de en önemli ekonomik ve toplumsal sorunlarından bir tanesi olan gelir dağılımının Türkiye’de ki durumu hakkında bir çalışma hazırladım. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, gelir dağılımının tanımı, önemi, çeşitleri hakkında genel çerçeveler içinde temel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise, gelir dağılımı bozukluğunun mali araçlarla nasıl eşitçil hale getirilmesi konusu ele alınmıştır. Son bölüm ise, çalışmanın esas kısmını teşkil etmektedir. Bu bölümde öncelikle Türkiye’de yapılan gelir dağılımına ilişkin çalışmalar ele alınmış ve esas konusunu teşkil eden 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de yapılan gelir dağılımlarına ilişkin araştırmalar incelenmiş (özellikle 1987 ve 1994 yılı gelir dağılımı çalışmaları verileri yardımı ile) ve sonuçlar irdelenmeye çalışılarak değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMININ TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

1.1. GELİR DAĞILIMININ TANIMI

Toplum içindeki gelir farklılıkları, başka bir deyişle gelir dağılımı, tarihin her döneminde insanların ilgisini çekmiştir. Filozoflar, yönetenler ve yönetilenler sürekli olarak böyle bir sorunla karşılaşmışlardır. Kitlelerin yönetime katılmaları ve eşitlik bilincinin son derece güçlendiği çağımızda ise, bütün sistemlerin en büyük sorunlarının başında, yine gelir dağılımı gelmektedir¹.

Milli gelirin oluşumunda bazı faktörler rol oynamakta ve oluşan milli gelir ve ülkedeki milli gelirin üretiminde görev alan bu faktörler ve kişiler arasında dağıtılmaktadır.

Gelir dağılımı denilince, bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin bireyler veya üretim faktörleri sahipleri arasında dağılım biçimi anlaşılır. Gelir dağılımı incelemesinin amacı gelir farklılaşmalarının neden ve sonuçları ile ortaya konulmasıdır. Milli gelirin belirli bir dönemde, ekonomik faaliyetleri dikkate alınmaksızın, bireyler arasında nasıl dağıtıldığı bireysel gelir dağılımının, üretim faktörleri arasında nasıl bölüştüğü ise fonksiyonel gelir dağılımının konusudur².

Gelir dağılımı ekonomik yönden çok önemlidir. Ekonomideki tasarruf, tüketim eğilimleri, üretilen ve tüketilen mal ve hizmetlerin niteliği ile kalitesi, büyük ölçüde gelir dağılımına bağlıdır. Gelirin tüketime veya yatırıma yönlendirilmesinde gelir sahipleri karar verdiğine göre, gelir dağılımı ile tüketim ve yatırımlar arasında doğrudan bir ilişki vardır³.

Gelir dağılımının, sık sık birlikte kullanıldığı kavramlardan birisi eşitliktir. Günlük hayatta olduğu gibi, ekonomide de dağılım veya paylaşım kavramlarının uygulanışının analizinden eşitlik ya da eşitlikten uzak olma sonuçlarına ulaşmamız olasıdır.

¹ Ömer A. Aksu, **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul -1993,s. 9.

² Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi Yayınları,6. Baskı , Bursa-2000,s. 449.

³ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınevi, İstanbul-1997, s. 59.

Gelirin ne ölçüde eşit ya da eşitlikten uzak dağılmış olduğu ölçülebilir. Buna karşılık “adalet” kavramı doğası gereği ölçülebilir değildir. Gelirin mutlak eşit dağılımının da, çok büyük ölçüde eşitsiz dağılımının da adalete uygun olmadığı konusunda yaygın bir görüş birliğinden söz edilebilirse de eşitsizliğin hangi boyuta ulaştığında adalete uygun olmayan bir dağılımdan söz edileceğinin belirlenmesi güçtür. Burada, normatif bir yaklaşıma ve değer yargılarına yönelinmesi kaçınılmaz görünmektedir⁴.

Gelirin mutlak eşit dağıtılması söz konusu olmadığından, eşitsizliğin ne ölçüde olduğu önemlidir. Birde hangi ölçüdeki eşitsizliğin sakıncalı ya da sakıncasız olduğu, üzerinde durulması gereken sorulardır. Fakat bu sorulara kesin bir cevap vermek güçtür. Daha önce de belirtildiği gibi bu sorular, ancak normatif bir yaklaşımla cevaplandırılabilir. Genellikle gelir dağılımında adaletsizliğin mevcut olduğu kabul edilmekle birlikte, ekonomiler arasında karşılaştırma yapılırken, üzerinde durulan asıl konu adaletsizliğin ne derecede olduğudur.

Devlet ise, öncelikle gelirin oluşum sürecinde gelir farklılıklarını azaltıcı önlemler alır. Gelirin oluşumundan sonra da eşitsizliği azaltıcı yönde müdahalelerde bulunur. Günümüzde her ülkede, öncelikleri farklı olmakla birlikte, gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı politika araçlarına başvurulmaktadır. Ülkelerin gelir dağılımındaki eşitsizliğin seyri üzerinde yapılan ampirik çalışmalar da ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle kişisel gelir dağılımındaki adaletsizliğin derecesi arasında doğru yönlü bir ilişki saptanmıştır⁵.

Gelir dağılımının ekonomik yönü kadar önemli sosyal yönleri de vardır. Gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür seviyesi ve bozuk sağlık şartları ile karşılaşılır. Geniş halk kitlelerinin sefaleti yanında yüksek gelirli grupların sefahati; gösteriş tüketimi, gelişmiş ülkelerin tüketim biçimine özentisi, yabancı malları kullanma yarışı vardır. Böyle bir toplumda sosyal barışı sağlamak mümkün olmaz. Sosyal barışın olmadığı bir ortamda düzenli ve istikrarlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirme hayal olur⁶.

⁴ İlker Parasız,U. Başoğlu,N. Ölmezoğulları,**Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**,Ekin Yayınları,Bursa-1999,s. 185.

⁵ Zeynel Dinler,**İktisada Giriş**,5. Baskı,Ekin Kitabevi Yayınları,Bursa-2000,ss. 267-268.

⁶ Şahin,**a.g.e.**,s. 449.

O halde, gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin yine o ülkedeki bireylere faiz, kira, kar payı, maaş ve ücret gibi dağılım araçları ile paylaşılması veya aynı anlama gelmek üzere bölüşümünü ifade eder. Konuya bu açıdan bakılırsa gelirin fonksiyonlarına göre dağılımı akla gelir. Bunun yanında gelirin kişiler veya hane halkları arasındaki paylaşımı da mümkündür. Bu yaklaşımlardan ilki fonksiyonel gelir dağılımı, ikincisi ise kişisel (veya hane halkı) gelir dağılımı olarak adlandırılır.

1.2. GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ

Gelir dağılımının bireyler (aileler), sosyal gruplar, faktör sahipleri, sektörler vs. açılarından incelenmesi ile çeşitli gelir dağılımı türleri ortaya çıkmaktadır.

Gelir dağılımı çeşitleri içerisinde en büyük önemi kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı taşımaktadır. Bunlardan başka özellikle ekonomik gelişmişlik açısından ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği için sektörel gelir dağılımı da önem kazanmaktadır. Bunlara ilaveten gelir dağılımı, bir ülkenin demografik yapısını oluşturan eğitim, sosyal gruplar ve cinsiyet şeklinde de incelenebilmektedir.

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımında, ülke nüfusu genelde beş eşit parçaya bölünür. Bu bölümde, veri sağlanabildiği ölçüde daha da artırılabilir. Her bir parça, bu durumda nüfusun %20'sini temsil eder. %20'ye düşen milli gelir hesaplanarak, hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır.

Bireysel gelir dağılımı analizinde milli gelirin bireyler ve aileler arasında dağılımı incelenir. Başka bir deyişle, bireylerin veya ailelerin gelirlerini oluşturan öğeler ve gelirlerin nispi büyüklükleri inceleme konusu yapılır. Bireylerin gelirleri milli gelirden hareketle hesaplanabilir. Milli gelirden bireysel gelire ulaşmak için bireylerin üretim faktörü sahibi olarak verimli hizmetleri karşılığı kazandıkları ancak kendilerine intikal etmeyen dağıtılmamış şirket karları, sosyal sigortalar ve emeklilik aidatları çıkartılır. Buna karşılık, bireylerin verimli hizmetleri karşılığı olmayan fakat fiilen elde ettikleri bir dizi transferlerine milli hasılanın yaratılmasındaki rolleri karşılığı yapılan ödemeleri ve bireylere ihtiyaçlarına göre yapılan transfer ödemeleri içerir. Ancak,

bireysel gelir bölüşümü analizinde önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki farklar; yani eşitsizlik derecesi ve bu eşitsizlik gelir dağılımına yön veren mekanizmalar incelenir. Burada önemli bir noktaya dikkati çekmemizde yarar var. Bireysel gelir dağılımı fonksiyonel gelir bölüşümüne dayanır⁷.

1.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Ölçülmesi

Bir toplumda kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin derecesinin saptanmasında başvurulan en popüler yöntem Lorenz eğrileri yöntemi ve bu yöntem yardımıyla hesaplan Gini katsayısıdır. Bununla birlikte gelir dağılımını ölçmede kullanılan, Kuznets Katsayısı, Atkinson İndeksi, Yüzde Paylar Analizi ve Logaritmik Varyans hesaplamaları da kullanılmaktadır. Biz burada, ölçümlerden en önemlisi olan Lorenz eğrisi ile bu eğriden yola çıkarak hesaplanan Gini katsayısını, Kuznets katsayısını ve Atkinson indeksini ele alacağız.

- Lorenz Eğrisi:

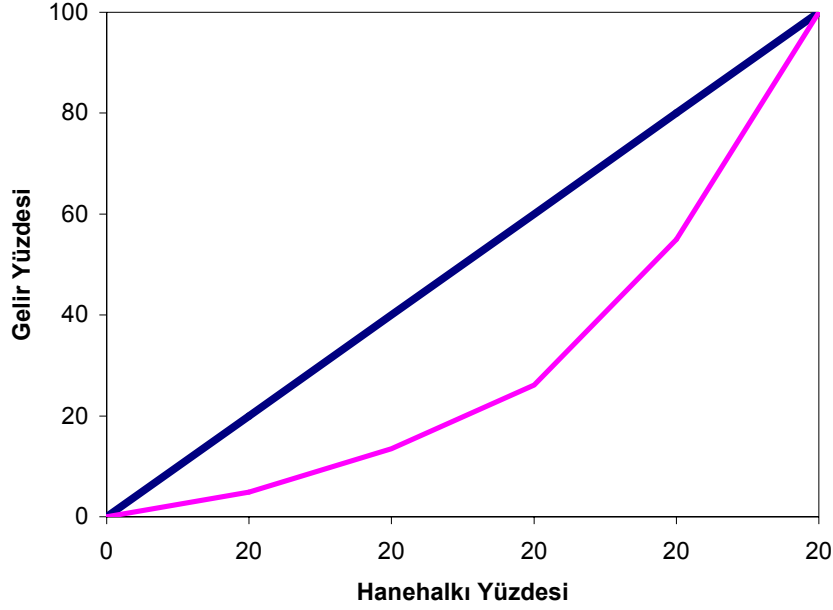
Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin boyutunun saptanması için başvurulan Lorenz Eğrilerinin oluşturulmasında, kümülatif yüzde değerlerin yer aldığı bir kutu diyagramı kullanılır. Diyagramın dikey ekseninde toplam gelirin, yatay ekseninde ülke nüfusunun kümülatif yüzdeleri yer alır. Dikey ekseninde gelirin % 100'ü, yatay ekseninde ise nüfusun % 100'ü gösterildiğinden, diyagram bir kutu şeklindedir. Orijinle karşı köşeyi birleştiren doğru, eş bölüşüm doğrusudur. Bu ülkedeki kişisel gelirlerdeki mutlak bir eşit dağılımı ifade eden bu doğru üzerindeki her noktada, nüfusun belirli bir yüzdesi, gelirin belirli bir yüzdesini almaktadır⁸.

Yani orijinden 45° açıyla çıkan bu doğru üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusun gelirden aldığı pay eşittir. Ama pratikte bu mümkün olmamakla birlikte sadece gösterge olarak kullanılmaktadır. Gerçekte ülkelerin nüfus yüzdelerine düşen milli gelir mutlak eşitlikten uzak ve bir eğri biçimindedir. Eşitlikten uzaklaştıkça Lorenz Eğrisi dediğimiz eğrinin, mutlak eşitlik doğrusu ile arasındaki mesafe artar ve köşeye doğru sarkma gösterir.

⁷ Erkan Işığışçok, **Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi**, www.google.com /15/12/2001

⁸ Dinler, **a.g.e.** ss. 262-263.

Şekil 1.1. Lorenz Eğrisi

Şekil 1.1. de görüldüğü gibi mutlak eşitlik doğrusu üzerinde nüfusun % 45'lik bölümü, gelirin % 45'ini almaktadır. Ama gerçekte (yukarıdaki Lorenz Eğrisi bir A ülkesinin olsun) ülkenin nüfusunun % 65'i gelirin % 45'ini almaktadır. Geriye kalan % 35'lik nüfus ise gelirden % 55 oranında pay almaktadır. Yine A ülkesinde nüfusun % 70'i, gelirin % 85'ini almaktadır.

İleride Türkiye'deki gelir dağılımından bahsedilirken Lorenz Eğrisinden yararlanılacaktır.

- Gini Katsayısı:

Lorenz Eğrisinin sayısal olarak ifadesi gibi görünen Gini Katsayısı yöntemi, Lorenz Eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alanın, kutunun alanının yarısına bölünmesiyle bulunur.

Sonuç sıfır ile bir arasında değişebilir. Bire yaklaştıkça eşitlikten uzaklaşmış olur. Sıfır olması pratikte mümkün olmadığına göre ülkelerin hedefleri, Gini Katsayısının sıfıra en yakın olmasını sağlamaktır. Yukarıda değindiğimiz gibi bu rakamlardan kesin bir sonuç çıkarmak zordur. Hangi oranların adaletli ya da adaletsiz

bir dağılımı gösterdiğini söylemek için yine normatif yöntemle başvurulacak ve diğer faktörler de göz önüne alınarak ancak bir sonuca ulaşılabilecektir.

- **Kuznets katsayısı:**

Kuznets, sektörel dengesizlikleri toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel yüzde dağılımına dayanan, sektörel dengesizlikleri özetleyen bir ölçü geliştirmiştir. Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerlerinin her sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırılarak toplamı, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır.⁹

Kuznets katsayısı aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$$K = Y \times ((X/Y) - 1)$$

X = Sektördeki Üretim payı

Y = Sektörün İstihdamdaki Payı

Kuznets katsayısı da Gini katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçüsüdür. İki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilen bu katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir. Eğer sektörel ortalama ülke ortalamasına eşitse Kuznets oranı sifira eşit olacaktır. Eğer toplam çıktı tek bir sektör tarafından üretiliyor ve bu sektörün istihdam içindeki payı önemsiz derecede küçükse katsayının değeri 1 olacaktır.

- **Atkinson İndeksi:**

İki gelir dağılımının Lorenz eğrileri kestiği durumda yani eşitsizlik ölçülerinin farklı sıralamalar gösterdiği durumda dağılımlar arasında sıralama yapabilmek için Atkinson, toplumun refah düzeyini başlangıç noktası olan bir gelir eşitsizliği ölçüsü önermiştir.

Atkinson İndeksi, toplumsal refah fonksiyonundan hareketle türetilmiş bir indekstir. Bu indeks, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine (e) bağlıdır. Bu parametrenin değeri de 0 ile 1 arasında değişmektedir.

Atkinson indeksinin yorumunu bir örnekle açıklamak istersek, indeksin 0,35 değerini alması, toplam gelirin 100 birim olarak düşünürsek şu anlama gelir. Eğer toplumda gelirler eşit dağıtılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 65 birimiyle mevcut

⁹ DPT “ **Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu**” DPT Yayınları No: 2370, Ankara-1994, s:8

toplumsal refaha ulaşılabilirdi. Dolayısıyla gelirlerin eşit dağılmaması nedeninden kaynaklanan refah kaybı 35 birim olurdu.¹⁰

1.2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi

Kişisel gelir dağılımları arasında büyük farklar bulunmaması çeşitli yönlerden arzulanmaktadır. Bunları inceleyecek olursak;

Kişisel gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar. Tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımı ne derece adil olur veya büyük eşitsizlikler göstermezse o derece kişiler arasındaki büyük refah farkları ortadan kalkar ve toplumsal refah artar. Üstelik adil gelir dağılımının ekonomik güç birikimlerini önlemek rantıye sınıfının büyümesine imkan vermemek gibi sosyal bakımdan faydalı yönlen vardır. İşte bu sebeple adil gelir dağılımı tüketici birimleri arasında refah, ekonomik ve politik güç dengesi kurduğu ve çalışmadan yaşayan bir sosyal tabakanın oluşmasına meydan vermediği için sosyal barışı sağlayıcıdır¹¹.

Kişisel gelir dağılımında adalet toplumsal refahı artırır. Kişisel gelir dağılımının adil olması büyük gelirli sosyal tabakalardan az gelirli sosyal tabakalar lehine yapılacak gelir transferi ile mümkün olur. marjinal fayda teorisine göre bir kişinin geliri ne derece artarsa o kişinin gelirinin son birimine affettiği değer o derece azdır. Bu sebeple, yüksek gelirli sosyal tabakalarda az gelirli sosyal tabakalar lehine yapılan gelir transferleri toplumsal fayda ve refahı artırıcı yönde etkide bulunur.

Kişisel gelir dağılımında adalet fırsat eşitliğini artırır. Tüketici birimler arasında gelir dağılımının adil olması fırsat eşitliğini de gerçekleştirir. Bu sayede, sosyal alanda en önemli amaçlardan birine ulaşılmış, herkese başlangıçta eşit şans sağlanmış olur. Fırsat eşitliğinin önemi, yeteneklerle ilgili olmayan başlangıçtaki eşitsizliklerin olumsuz etkilerini bertaraf etmesidir¹².

Kişisel gelir dağılımında adalet ekonomik istikrarı sağlar. Tüketici birimler arasında adil gelir dağılımı, kalkanmış ekonomilerde zaman zaman karşılanan ve tasarruf-yatırım dengesini tasarruf lehine bozan ve ekonomiyi istikrardan uzaklaştıran durumların meydana gelmesine imkan vermez. Adil gelir dağılımı sonunda harcama

¹⁰ TÜSİAD “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”TÜSİAD Yayınları No: 2000/295,İstanbul-2000,s:181

¹¹ İsmail, Türk, “Maliye Politikası”, Turhan Kitabevi Yayınları,14.Baskı,Ankara-2001, s. 321.

¹² Korkut Boratav, **Kamu Maliyesi ve Gelir dağılımı Kavramlar ve Metot Meseleleri**,A. Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:196-178 ,Ankara-1965, s. 60.

gelirin bir fonksiyonu olduğundan ekonomide efektif talep düzeyi yükselir ve efektif talep düzeyinin düşüklüğünden doğan buhranlardan kurtulunur. Bu sebeple, adil gelir dağılımının ekonomide fiyat istikrarını koruma tam çalışmayı gerçekleştirme gibi önemli bir fonksiyonu vardır¹³.

1.2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Nedenleri

Kişisel gelirin eşit olarak dağıldığı hiçbir ülke düşünülemez. Her ekonomide farklı yoğunlukta olmakla birlikte, kişisel gelir dağılımında adaletsizlik vardır. Gelir dağılımındaki farklılıkların sakıncalarına ve azaltılması amacıyla yönelik politikaya değinmeden önce, bu farklılığın nedenleri ortaya koymakta yarar görüyoruz.

Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğe, bir ülkede izlenen iktisat politikası ve piyasanın yapısı kadar kanunlar, sendikal haklar ve hatta tesadüfler neden olabilir⁷. Bunları şu başlıklar altında açıklamak mümkündür¹⁴.

Ücret Farkları:

Kişisel gelir dağılımının ortaya çıkmasında ilk etken, toplumda çeşitli meslekler arasında ve hatta aynı mesleği icra eden kişiler arasında var olan ücret farklarıdır.

İşgücünün homojen olmaması (eğitim-öğretim farkı, yetenek farkı), para ile ölçülemeyen bazı avantajlar ve emek piyasasında mobilitenin az olması nedenleri ile ücretler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Pop şarkıcılığı, futbolculuk gibi geniş halk kitlelerine hitap eden mesleklerde Allah vergisi olan özel yetenekleriyle bazı kişiler astronomik ücretler alabilmektedir.

Piyasanın Rekabet Yapısı:

Bir ülkede çeşitli mal ve faktör piyasalarında rekabet çeşitli nedenlerle aksayarak, monopol, oligopol, monopsan ve hatta iki yanlı monopol piyasaları ortaya çıkmış olabilir. Bu şekilde rekabetin ortadan kalktığı piyasalarda faaliyette bulunan firmalar üretimlerini suni olarak kısıp, satış fiyatlarını yükselterek aşırı karlar elde edebilirler. Bu aşırı karlar, söz konusu ekonomide gelir dağılımında, monopol ve oligopol firmalar ve dolayısıyla bu firmaların sahipleri lehine eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olur.

¹³ Türk a.g.e. s. 323.

¹⁴ Zeynel, Dinler; "İktisada Giriş, Ekin Kitabevi, 4. Baskı, Bursa-1998, s:264.

Toprak Mülkiyetinin Dağılımında Adaletsizlik:

Bazı ülkelerde toprak mülkiyetinin dağılımında, büyük adaletsizlikler vardır, büyük toprak sahipleri, topraklarını kiraya ya da yarıya vererek büyük rantlar elde ederler. Özellikle ülkemiz gibi toprak reformu yapılmamış ülkelerde, kırsal kesimde yaşayanların önemli bir kısmını, toprağı olmayanlar oluşturur.

Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları:

Bir ülkede hiçbir zaman ekonomik gelişme, ülke bünyesindeki her bölgede ya da bir bölge içindeki tüm yerleşme merkezlerinde birden başlamaz. Ekonomik gelişmenin tabiatında dengesizlik vardır. Önce, gelişmeye en uygun koşullara sahip merkezler gelişir. Dolayısıyla her ülkenin bünyesindeki bölgeler arasında, ekonomik gelişme ile birlikte ortaya çıkmış az ya da çok yoğunlukta, ama mutlaka ekonomik gelişmişlik farklılıkları vardır.

Gelişmiş bölgelerde istihdam olanakları fazla, ücretler yüksektir. Geri kalmış bölgelerde ise endüstriyel yeşerme olmaz. İşsizlik oranı çok yüksektir, ücretler düşüktür. Mevcut işletmeler, daha çok geriye hitap eden, emek-yoğun teknolojiyle çalışan küçük işletmelerdir. Bu bölgelerarası gelişmişlik farkı, kişisel gelir farklılıklarının en önemli nedenlerinden birini oluşturur.

Kişisel gelir dağılımında görülen bu adaletsizlik nedenlerinden son ikisi, yani toprak mülkiyetinin dağılımında adaletsizlik ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının yoğunluğunun yüksekliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plandadır. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun bünyesel hale gelmesi ve bir türlü önlenememesi bu grup ülkelerde gelirini fiyat artışlarına paralel olarak artırma olanağına sahip olamayan sabit gelirlerin (işçi, memur, emekli vb.) durumlarını çok daha kötüleştirerek, kişisel gelir dağılımının dengesizliğinin (fakire daha da fakir olmasına neden olarak) daha da artmasına neden olur.

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen hasılanın faktörler arasındaki paylaşımıdır. Böylece hasılanın ne kadarının ücret maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının kar, faiz ve rant geliri şeklinde bölüşüldüğünü ortaya koyar¹⁵.

¹⁵ Karluk, a.g.e. s. 78.

1.2.2.1. Üretim Faktörleri, Toplumsal Sınıflar ve Gelir Kategorileri

Milli gelirin fonksiyonel dağılımından onun yaratılmasına katılan üretim faktörleri arasında bölüşümü anlaşılmaktadır. Fonksiyonel bölüşüm analizi mikro ve makro planda yürütülebilir. Burada milli gelirin toplumun çeşitli sınıfları arasında, üretime katılmalarından dolayı, nasıl paylaşıldığı inceleneyecektir. Milli gelirden işçilerin ve mülk sahiplerinin (sermaye malları ve doğal kaynak sahiplerinin) ne kadar pay aldıkları, bu bölüşümü etkileyen faktörlerin neler olduğu ve bölüşüm biçiminin milli gelir, istihdam büyüme hızı gibi temel global değişkenlere etkilerinin araştırılması hususunda yapılan teorik ve ampirik çalışmaların sonuçlarına değinilecektir.

Milli gelirin fonksiyonel dağılımı incelenirken, milli hâsılanın yaratılmasına katılan üretim faktörlerinin sınıflandırılması önemli bir sorundur. Genel anlamda üretime kaç türlü üretim faktörünün katıldığı kabul ediliyorsa milli gelirin o sayıda parçalara ayrılması kabul ediliyor demektir. Başka deyişle, faktör sayısı kadar türdeş gelir kategorileri tespit edilecektir. Milli gelirin fonksiyonel bölüşümü analizlerinde şimdiye kadar ikili, üçlü veya dörtlü ayrımlara gidildiği görülmüştür. İkili ayrımında, milli gelirin emek gelirleri ve mülk gelirlerinin toplamından oluştuğu kabul edilmektedir. İşçilerin üretime katılmalarından dolayı ücret ve maaş gelirleri, mülk sahipleri ise sahip oldukları sermaye mallarıyla ve doğal kaynaklarla üretime katılarak mülk gelirleri (faiz ve kira gelirleri) elde etmektedirler. Milli gelirin emek ve mülk gelirleri şeklinde ikiye ayrılması toplumun işçiler ve mülk sahipleri gibi iki sınıftan ibaret sayılması keyfiyetine dayanmaktadır¹⁶.

Klasik iktisatçılar üretim faktörlerini üç gruba ayırmışlar ve bunun sonucu olarak üç gelir grubunun varlığını savunmuşlardır. Toprak sahipleri rant gelirlerine, sermayedarlar kar gelirine ve işçiler emek gelirine hak kazanmaktadırlar¹⁷.

Marx milli geliri emek geliri ve kar gelirinden (artı değerde) ibaret saymaktadır. Marx'a göre milli hâsılayı sadece işçilerin yaratmaktadır. Fakat kapitalistler üretim sürecine hâkim olduklarından milli gelirden hak etmedikleri halde pay almaktadırlar. Sermaye birikimi ve teknoloji ilerledikçe kapitalistlerin payı artmakta, işçilerin payı düşmektedir. Öte yandan, kapitalist süreç sermaye birikimi ile

¹⁶ Aksu , a.g.e. , s.10

¹⁷ Güneri Akalın, **Kamu Ekonomisi**, A. Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları No:486, Ankara-1981, ss. 240-242

birlikte sermayenin sınırlı ellerde toplanması sürecini de hızlandırmaktadır. Bu süreç içinde işçilerin sürekli fakirleşmeleri, sayılarının giderek artması kaçınılmazdır. Heterojen bir grup olan kapitalistlerin bir kısmı; küçük sanayiciler, esnaflar, köylüler, rantiyeler fakirleşerek proleter ordusuna katılacaklardır.

Klasik iktisatçılardaki üçlü faktör ve gelir kategorisi ayrımı neo-klasik iktisatçılarda dörtlü ayrıma dönüşmüştür. Neo-klasik iktisatçılar üretim faktörlerinin organizasyonunu sağlayan ve üretimi gerçekleştiren kişiyi sermaye sahibinden ayırmışlar, ana üretim işlevinde çok özel bir yer vermişler ve üretimin karını veya zararını ona atfetmişlerdir. Kapitalist üretimin 20. yy'da katıldığı nitelikler böyle bir ayrımı gerekli kılmıştır. Artık girişimci kapitalistten bağımsız bir kimlik kazanmıştır. Her kapitalist girişimci olmadığı gibi her girişimcinin kapitalist olmasına gerek yoktur. Bu nedenle neo-klasik gelir bölüşümünü analizlerinde sermayenin geliri faiz ile girişimcinin geliri kar aynı tutulmaktadır.

Makro gelir bölüşümü analizlerinde toplumsal sınıfları ve gelir gruplarını ekonomik olmaktan çok siyasal ve ideolojik mülhazalarla belirlemek eğilimi çoğu zaman ağır basmaktadır. Ayrıca milli gelirin toplumsal sınıflar arasında nasıl bölüşürüleceği konusunda objektif ekonomi ilkeler geliştirilememiştir.

Çağdaş gelişmiş toplumlarda sınıf ayrımı ile gelirin sınıflandırılması arasında organik bağlar gevşemiştir; olukça değişik ilişkiler ortaya çıkmıştır. Artık işçiler emek geliri ile birlikte az da olsa toprak ve sermaye geliri de elde etmektedirler. Bu toplumlarda orta gelir sınıfları genişlemiş, sınıflar arası gerginlik azalmıştır. Klasik ve dar anlamda emek geliri mülk geliri ayrımı geçerliliğini yitirmektedir.

1.2.2.2. Gelir Dağılımının Milli Hasıla ve İstihdama Etkisi

Gelir dağılımı makro planda ele alındığında sadece milli gelirin onu yaratan sınıflar arasında paylaşımı ilkelerinin ve dağıtım istatistiklerinin incelenmesi ile yetinmek yeterli olmayacaktır. Makro bölüşüm analizi özellikle gelir dağılımı ile milli gelir ve istihdam seviyesi arasındaki fonksiyonel ilişkiyi dikkate almalıdır. Nitekim çağdaş analizlerde bu hususlara ağırlık verildiği görülmektedir.

Bununla birlikte, makro gelir dağılımı konusunda bilimsel bütünlüğü olan çalışmalar fazla değildir. Bunlardan birçoğuna ana hatları ile değinelim. A.M. Cartter milli gelirin ücret ve mülk gelirleri arasında dağılımını milli gelir denge seviyesi

üzerindeki etkilerini makro ve model çerçevesinde incelemiştir. Cartter'in Keynesgil araçlarla yürüttüğü analize göre, eğer milli gelirden ücret gelirlerinin nispi payı artarsa, kar gelirlerinin nispi payı azalır. Yatırım meyli ile kar oranı arasında aynı yönlü fonksiyonel ilişki vardır, kar oranının düşmesi dolayısıyla yatırımların azalması milli gelir denge seviyesi üzerinde olumsuz etkiler yapacaktır, ekonomide büyüme oranı düşecektir. Aksine mülk gelirlerinin payının yükselmesi yatırımları teşvik edecek, milli gelir denge seviyesi yükselecektir¹⁸.

Gelir dağılımı ile milli gelir denge seviyesi arasındaki ilişkiyi araştıran başka bir iktisatçı da N. Kaldor'dur. Kaldor da analizinde Keynesgil araçları kullanmıştır. Ve ekonominin ortalama yatırım meyli ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Kaldor'un modelinde tam istihdam varsayımından hareket edilir, mülk gelirleri elde edenlerin marjinal tasarruf meylinin yüksek fakat sabit olması ve enflasyon eğilimleri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

Milli gelirin dağılımı ve milli gelir denge 'seviyesindeki gelişmelerin karşılıklı etkileşimi S. Weintraub'un geliştirdiği bir modelde açıklanmaya çalışılmıştır. Weintraub modeli de Keynesgil gelir teşekkülü araçlarını kullanmıştır. Weintraub'a göre, ekonominin toplam arzı milli gelirin gerçekleşen seviyesini gösterir ve başlıca üç gelir grubuna dağıtılmaktadır; ücret gelirleri, kar gelirleri, faiz ve rant gelirleri. Talepse ekonomide yapılan toplam harcamaları ifade eder. Weintraub ekonomide istihdam seviyesi ve milli gelir denge seviyesi yükseldikçe faiz ve rant gelirlerinin azalacağını savunmuştur. Ücret gelirlerinin payı toplam arz elastikiyetine bağlı olacaktır. Toplam arz elastikiyetinin, özellikle kısa dönemde, azalan verim kanunu dolayısıyla birden küçük olması halinde milli gelirden ücret gelirlerinin payının azalacağı savunulabilir. Fiyatlar genel seviyesindeki artışa paralel olarak, nominal ücretler yükselecektir; reel ücret seviyesi ise sabit kalacak, hatta geri gelecektir. Kar gelirlerinin nispi payı ücret, faiz ve rant gelirlerindeki değişmeye bağlıdır. Bu gelir kategorilerinin istihdam ve milli gelir seviyesi yükseldikçe azalması kar payının azalmasına neden olacaktır¹⁹.

Weintraub'un gelir dağılımı modeli statik bir modeldir. İstihdam artışının fiyat artışı ile birlikte ortaya çıkacağı varsayımına dayanmıştır. Fiyatlar genel seviyesindeki yükselmeye birlikte daima sabit gelirli grupların milli gelirdeki paylarının azalacağı

¹⁸ a.g.e. s. 241

¹⁹ William J. Worker, “ İktisadi Düşünceler Tarihi” Çeviren: İhsan Durdu, Şule Yayınları, İstanbul-1999, s. 239

varsayılmaktadır. Sendikalaşma ve toplu sözleşme yolu ile nominal ücretlerin yükseltilebileceği, rantıye sınıfının fiyatlardaki artışı takip ederek gelirlerini tanzim edebilecekleri gibi hususlar modelde dikkate alınmamıştır.

Weintraub gelir dağılımı istihdam ve milli gelir düzeyi arasındaki ilişkileri iki yönlü olarak incelemiştir. Gelir dağılımının milli gelir ve istihdama etkisini toplam talep fonksiyonundan yararlanarak belirlemeye çalışmıştır. Kamu harcamalarının yer almadığı dışa kapalı bir ekonomide toplam talep tüketim (C) ve yatırım (I) harcamalarından oluşmaktadır. Modelde tüm yatırımlar otonom kabul edilmekte ve cari fiyatlar kullanıldığından fiyatlar genel seviyesi yükseldiğinde yatırımların nakdi değerinin yükseleceği ifade edilmektedir. Tüketim harcamaları kullanılabilir gelirin ve mevcut aktif değerlerin fonksiyonudur. Kullanılabilir gelir ücret, faiz rant gelirlerinden ve dağıtılmış karlardan oluşur. Yatırımlar otonom kabul edildiğinden gelir dağılımının milli gelir seviyesinde neden olacağı etkiler tüketim harcamalarındaki değişmelere bağlı kalacaktır. O halde, bir gelir grubunun milli gelirdeki nispi payı değiştiğinde toplam tüketim harcamalarının bundan nasıl etkileneceğini incelemek gerekir. Bu incelemede Keynesgil ortalama ve marjinal tüketim meyilleri kavramlarından yararlanılmaktadır.

1.2.2.3. Gelir Bölüşümü ve Sosyal Sınıfların Tepkileri

Rant geliri elde edenlerin nispi payının milli gelir arttıkça azalacağı sonucuna varılmıştı. Bu gruptakiler tüketim standartlarının düşmesine razı olmazlarsa, milli gelirdeki artışa paralel olarak gelirlerinin giderek daha büyük oranını tüketim harcamalarına ayırırlar: ortalama tüketim meyilleri yükselir. Milli gelirdeki artış muhtemelen fiyatlar genel seviyesindeki yükselmelerle birlikte, belirli bir milli gelir seviyesinde rantıye sınıfının gelirlerinin tümünü tüketime ayıracakları düşünülebilir. Çünkü tüketim standartlarını korumak başka türlü mümkün olamaz.

Weintraub ücretlilerin marjinal tüketim meyillerinin birden küçük olduğunu kabul etmektedir. Bundan dolayı milli gelir seviyesi yükseldikçe bu sınıfın gelirleri ile harcamaları arasındaki farkın artacağı, ortalama tüketim meyillerinin düşeceği düşünülebilir. Bununla birlikte, fiyat artışlarından dolayı bu sınıfın potansiyel tasarruflarının sifıra düşmesi de mümkündür²⁰.

²⁰ a.g.e. s. 331.

Kar geliri elde edenlerin tüketim harcamalarının, gelirlerindeki artışa paralel olarak nasıl değişeceği, kar gelirlerinin mutlak seviyesi kadar karın dağılım biçimine de bağlıdır. Şirket karları ortaklara dağıtılabileceği gibi, dağıtılmadan da tutulabilir. Dağıtılan kar oranı ne kadar yüksekse bu gruptakilerin tüketim harcamalarının o kadar artması beklenir. Böylece toplam talep seviyesi de yükselir.

Yatırımlar otonom iken, gelir dağılımı tüketim harcamalarını yükseltecek yönde değişirse; toplam tüketim fonksiyonu yukarı kayarsa, daha yüksek milli gelir ve istihdam seviyesine ulaşacaktır. Aksine, ortalama tasarruf meyli yüksek sınıfların milli gelirdeki nispi payları artıyorsa, toplam talep seviyesi yükselmeyecek, milli gelir ve istihdam daha düşük seviyelerde kalacaktır.

Makro gelir bölüşümü analizinde 1950'lerden itibaren farklı bir yaklaşımın denendiğini görüyoruz. J. Marchal ve J. Lecaillon yönetiminde bir grup Fransız iktisatçısı makro gelir dağılımını kapitalist ülkelerde sosyal gruplar çerçevesinde incelemeye çalışmışlardır. Bu Fransız iktisatçılar gelir bölüşümü sürecini sosyal menfaat grupların davranışlarına ve bu gruplar arasındaki mücadelelere bağlayan bir model oluşturmuşlardır. Bu çalışmanın temel amacı, gelişmiş kapitalist ülkelerde milli gelirin bölüşümünde rol oynayan tüm iktisadi ve iktisat dışı faktörleri hesaba katmak, bireyleri ve kurumları aynı faktör geliri elde eden türdeş gruplara ayırmaktır. Analiz kurumların ve grupların tutum ve davranışlarının evrimini inceleyerek, geçmişte saptanan ilişkilerden gelecekte olası gelişmeleri, tansiyonları, bükülmeleri tahmin etmek amacındadır. Özetle; bu çalışmanın dikkate değer yanı sıra gelir bölüşümünde rolü olan çok sayıda sosyal, kurumsal ve psikolojik etkenleri hesaba kalmasıdır.

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Bu dağılım türü milli gelirin tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri arasındaki bölüşümünün incelenmesidir. Bu dağılım türünde sektörlerle ilgili gelişmeler gözlenebilir ve incelemenin yapıldığı ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında önemli ipuçları çıkarılabilir. Ayrıca ülkede uygulanmak istenen ekonomik politikalarla sektörlerin yönlendirilmesi ancak sektörel gelir dağılımından sağlanan verilerle mümkün olabilir.

Sektörel gelir dağılımının incelenmesindeki amaç genellikle gelir dağılımındaki adaletsizliğin saptanmasından farklıdır. Bu tür dağılımla ülkedeki

ekonomik sektörlerin oransal büyüklükleri ve yıldan yıla gösterdikleri gelişmeler kolaylıkla saptanabilir.

Sektörel gelir dağılımının ekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında vereceği en önemli ipucu da tüm dünya genelinde görülen sektörel gelir dağılımı oranlarıdır. Nitekim az gelişmiş ülkelerde tarımın sektörel gelir dağılımından aldığı pay çok yüksek olurken, yarı gelişmiş ülkelerde sanayi sektörü en büyük payı almakta, tam anlamıyla gelişmiş ülkelerde ise, en büyük pay hizmetler sektörünün olmaktadır²¹.

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, çoğu gelir dağılımı araştırmalarında aslında kişisel gelir dağılımı içerisinde incelenmiştir. Fakat daha belirgin olarak bir cümle ile açıklamak yerinde olacaktır.

Ülkenin çeşitli bölgeleri arasında tarım, sanayi, hizmet vb. sektörler açısından eşitlik ya da dengesizlik söz konusu olabilir. Bu ise bölgesel gelir dağılımının konusunu oluşturur.

Bir ülkede bölgesel dengesizlik, ülkenin çeşitli bölgeleri arasında görülen sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin tümüdür. Bu dengesizlikler, bölgeler arasında, tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkarır. Bunun sonucunda bölgeler arasında gelir dağılımının da farklı olması doğaldır²².

1.2.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Eğitim bir ülkenin en önemli konularının başını çekmektedir. Eğitim, bir ülkenin kalkınması ile yakın ilişki içindedir. Aynı zamanda eğitim, teknolojiyi artırır, işgücünü ülkenin ihtiyaçlarına göre hazırlar, ekonominin yapısal değişimini kolaylaştırır ve daha iyi istihdam imkânları sağlar.

Şunu unutmamak gerekir ki, bir ülkenin kültür ve eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa, ülkenin ekonomik gelişmesi de o kadar hızlı olur. Ama eğitimin bir sürü getirilerine rağmen Türkiye bu konuya yeterince önem verememektedir. Türkiye'nin eğitime ayırdığı pay GSYİH'nın sadece %3,3 'ünü ayırabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran ise % 7- 8 'lere çıkmaktadır.

²¹ Türk, a.g.e. s. 314.

²² Karluk, a.g.e. s. 75

Gelir ile eğitim arasındaki ilişkiye bakıldığında eğitilmiş yada eğitimsiz kişilerin sınıflandırılması sonucu gelirden aldıkları paylar araştırılmaktadır.

1.2.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Bir ülkenin demografik yapısını belirleyen unsurlardan bir tanesi de, ülkenin nüfusu içindeki kadın ve erkek sayısıdır. Ülkemizde, cumhuriyetin ilk yıllarında kadın sayısının nüfus içindeki payı % 50'lili rakamları aşmakta iken bu oran zaman içinde kısmen azalma gösterdiği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bir ülkenin gelirinin ne kadarının kadınlar ne kadarının erkekler tarafından paylaşıldığı, kadın ve erkeklerin istihdam paylarını araştırmak bir ülkenin demografik yapısı için önem arz etmektedir.

1.3. DÜNYA ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI

Dünya- ülkelerinde gelir dağılımı, gelişmiş ve gelişme yolunda olan ülkelerde birbirinden ayrı olarak incelenmelidir. Gelişmiş ülkelerde son yıllarda gelir dağılımındaki eşitsizliklerde, azalma yönünde bir eğilim söz konusudur. Uzun dönemde gelişme yolunda olan ülkelerde de benzer değişimler görülmekle beraber, bu ülkelerde yine de eşitsizlikler daha fazladır. Gelişmiş ülkelerde en yüksek gelirli nüfus grubunun milli gelirden aldığı pay zamanla düşerken, düşük gelirli grupların payları artmıştır.12 Gelişmiş ülkelerdeki eğilime örnek olarak İngiltere'de 1938 ile 1955 yılları arasında en üst gelirli %5 nüfusun toplam gelirdeki payı %30.4'ten 1955 yılında %20.1'e, 1957 yılında %18'e düşmüş ve en yüksek gelirli % 10 nüfusun payı 1979 yılında % 33,3 olmuştur.1997 OECD'nin raporuna göre ise İngiltere de en fakir % 20'lik kesimin gelirden aldığı pay % 5 iken en yüksek % 20'lik kesimin gelirden aldıkları pay ise % 44 olmuştur. ABD'de en yüksek gelirli %5 nüfusun 1935-1943 yıllarında milli gelirden aldığı pay %18 iken, 1949 yılında 14'e inmiş, buna karşılık en yüksek gelirli %20 nüfusun payı 1935-1936 yılında %51.5'ten 1985 yılında %41.9'a inmiştir.

Gelişme yolunda olan ülkelere Brezilya'da en yüksek gelirli %20 nüfus grubunun milli gelirden aldığı pay yıllar geçtikçe azalmak yerine artmakta ve %67.5'e ulaşmaktadır. En düşük gelirli %20'lik nüfus grubunun aldığı pay da % 2'lerde kalmıştır. Buna göre, Brezilya, Venezüella ve Meksika gibi ülkelerde gelir dağılımında oldukça yüksek bir eşitsizlik söz konusudur. Hindistan, Filipinler, Malezya ve Peru'da

ise geçmiş dönemlere göre kısmen de olsa bir iyileşme görülmektedir. Bu ülkelerde en yüksek gelir gruplarının, ülke gelirleri içindeki payları azalmış ve en alt seviyedekilerin ise artma eğilimi göstermeye başlamıştır. Uzakdoğu'nun yeni sanayileşen ülkelerinden Hong Kong ve Singapur'daki verilerin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşamadığı, Güney Kore'deki dağılımın göstergesinin ise olumsuz olduğu görülmektedir.

Dünya Bankası Raporu'na göre, gerek gelişme ve gerekse gelişme yolunda olan ülkelerde, gelir dağılımı yönünden büyük bir adaletsizlik vardır, nüfusun en düşük gelirli %20'si bütün ülkelerde gelirin %10'dan daha aşağıda pay almaktadır. İkinci %20'lik dilim, bazı uç örnekler dışında %10 seviyesinde gelir elde etmektedir. Nüfusun üçüncü %20'lik bölümü ise, toplam gelirin %15'ni almaktadır. Nüfusun dördüncü %20'lik dilimi, genel olarak toplam gelirin %20'nin biraz üzerinde gelir sağlarken, en yüksek gelirli %20'nin gelirin %40'dan daha fazlasını aldığı görülmektedir. Nüfusun en yüksek gelirli %10'luk kesimi, gelirin %22.4'ü ile %51.3'ü arasında bir gelir elde etmektedir. Burada, karşılaştırma yaparken göz önünde bulundurulması gereken bir husus, araştırmanın yapıldığı tarihlerin birbirine yakın olması gereğidir. Benzer ülkelerdeki sonuçlar, zaman aralığı arttığı takdirde bazen önemli ölçüde değişiklik gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kısa süreler içinde gelir dağılımı açısından çok büyük değişikliklerin olması oldukça zordur. Fakat gelişme yolunda olan ülkelerde, uygulanan politikalar ve gelişmeler sonucu kısa sürelerde bazı çarpıcı gelişmelerin ortaya çıkmasını normal karşılamak gerekir²³.(Tablo1.1)

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı UNCTAD, Eylül 1997 tarihinde yayınlamış olduğu Ticaret ve Kalkınma Raporu'na (Trade and Development Report 1997) dünyada en zengin %20'lik grup 1965 yılında toplam gelirin %70'ni alırken, 1990 yılında bu grubun payını %80'e çıkardığını açıklamıştır. Gelirin %20'ni alan orta gelir grubunun payı ise %10'a kadar gerilemiştir. Raporda, zengin toplumlar ile fakir olanlar arasındaki farkın açıldığı belirtilmiş, toplum içindeki gelir grupları arasındaki denge kaybolmuş ve dünya genelinde orta direk olarak bilinen kesim, gelir kaybına uğramıştır. Mesela 1965 yılında dünyanın en zengin G-7 ülkelerinde kişi başına gelir en fakir 7 ülkedeki gelirin 20 katı iken, bu oran 1995 yılında 35 kata çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde gelişmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasında kalan orta gelir grubundaki ülke sayısı azalmaktadır.

²³ “ **Distribution of Income and Consumption**” www.worldbank.org

Dünya Bankası'nın 1999 Dünya Kalkınma Raporu rakamlarına göre, 1997 verileriyle 5 milyar 829 milyon olan dünya nüfusunun 2 milyar 48 milyonu düşük gelirli, 2 milyar 285 milyonu düşük orta gelirli, 571 milyonu Türkiye'nin de ilk defa içinde yer aldığı yüksek orta gelirli, 926 milyonu ise yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Diğer bir deyişle dünya nüfusunun sadece %15.9'u yüksek gelirli, %9.8'i yüksek orta gelirli, %39.2'si düşük orta gelirli, %35.1'i ise düşük gelirli ülkelerde bulunmaktadır. En zengin ülke Lüksemburg'un kişi başına milli gelir 45 bin 330 doları bulurken, Mozambik'te 90 dolara kadar inmektedir. Lüksemburg ile Mozambik arasındaki fark 503 katı geçmektedir.

Dünya Bankası verileri ile Kalkınma Raporlarına göre, 1992-1995 yıllarında dünya gelir eşitsizliğinde bazı ülkelerde kişi başına gelir artmasına rağmen kötüye gidiş, hızlanarak devam etmiştir. Örneğin Tanzanya'nın milli geliri 100 dolar artarak 210 dolara, Nepal'in 40 dolar artarak 210 dolara, Hindistan'ın 80 dolar artarak 390 dolara, Pakistan'ın 70 dolar artarak 490 dolara yükselmiştir. Ama bu gelir artışına rağmen eşitsizlik yine de yüksek boyutlardadır.

Yoksul ülkelerin bu durumuna karşılık zenginler, 1992-1997 döneminde refahlarına refah katmışlardır. Bu dönemde gelirini en fazla artıran ülke Singapur olmuştur. Bu ülke, 1992 yılında 15 bin 730 dolar olan kişi başına milli gelirin 17 bin 210 dolar artırarak 32 bin 940 dolara yükseltmiştir. Söz konusu dönemde kişi başına düşen milli gelirini Norveç 10 bin 270, Lüksemburg ise 10 bin 170, 1997 yılında yönetimi Çin'e geçen Hong Kong 9 bin 920, İsviçre 8 bin 240 dolar artırmıştır. OECD üyesi Japonya 9 bin 66, ADB 5 bin 500, Almanya 4 bin 230, Fransa 3 bin 790, İngiltere 2 bin 920 dolar milli gelir artışı gerçekleştirirken, diğer OECD ülkelerinden İtalya'nın milli geliri 340 dolar azalarak 20 bin 120 dolara, Kanada'nınki ise bin 420 dolar azalışla 19 bin 290 dolara inmiştir. Dünya Bankası'nca yüksek orta gelirli ülkeler arasında alınan Türkiye, 1992 yılında bin 980 dolar olan milli gelirin bin 150 dolar artırarak 3 bin 130 dolara yükseltme başarısını göstermiştir. Günümüzde ise kişi başına geliri 2160\$ seviyelerindedir.

Gelişme yolunda olan ülkelerde, gelir dağılımının gelişmiş ülkelere göre daha adaletsiz dağılmasının en önemli sebebi, tarım kesimimin ekonomideki ağırlığı ve nüfusun büyük kesiminin bu sektörde çalışmasıdır. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımının daha adil bir şekilde dağılmasında uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretliler

kesiminin payının artması ve özelleştirmeler sonucunda servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasının önemli etkileri vardır.

Tablo1.1. Seçilmiş bazı Ülkelerdeki En Fakir %20 ile En zengin %20'lik Dilimlerin Aldığı Gelir Payları ve Kişi Başına GSMH \$

Ülkeler	En fakir % 20	En Zengin %20	Kişi başına GSMH \$
Bangladeş-92	0,09	0,38	220
Endonezya-93	0,09	0,41	740
Polonya -92	0,09	0,37	1910
Türkiye-94	0,05	0,55	2193
Venezuela-90	0,04	0,58	2560
Brezilya -89	0,02	0,68	2540
Meksika-92	0,04	0,55	3470
ABD-85	0,05	0,42	16690
Kanada-87	0,06	0,40	15160
Almanya-88	0,07	0,40	18480
İngiltere-88	0,05	0,44	12810
Japonya-79	0,09	0,38	9050
İtalya-86	0,07	0,41	8550
Fransa-89	0,06	0,42	17820
Hollanda-88	0,08	0,37	14520
Avustralya-85	0,04	0,42	10830
Danimarka-81	0,05	0,39	13120
İsveç-81	0,08	0,37	14870
İsviçre-82	0,05	0,45	17010
İspanya-88	0,08	0,37	7740
Singapur-82	0,05	0,49	5910
Hong Kong-80	0,05	0,47	4240

Kaynak: World Development Reports ,1979-1997

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE GELİR DAĞILIMININ MALİ ARAÇLARLA EŞİT HALE GETİRİLMESİ

2.1. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir ülkede meydana gelen gelir dağılımı bozukluklarının birçok sebebi vardır. Bozukluklara neden olan olaylardan mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar birçok neden ve sorunları sıralamak mümkündür. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal sorunlar (nüfus, işsizlik, enflasyon, kayıt dışılık vb.) ve üretilen bazı politikalar (vergi, sosyal güvenlik, tarı, fiyat ayarlaması, vb.) gelir dağılımı bozukluğunun başlıca nedenleri olarak sayılabilir.

2.1.1. Nüfus Yapısı

Düşük gelirlilerin artan gelirlilerden daha fazla pay alamamalarının nedenlerinden birisi nüfus artış hızının yüksek düzeyde olması durumudur. Ülkemiz özellikle son yıllarda göç alan bir ülke niteliği kazanmıştır. Batı Trakya, bazı Orta Asya Ülkeleri, Kuzey Irak ve İran'dan, ülkemiz yoğun göç dalgaları ile karşı karşıya kalmıştır. Nüfusun bölgelere göre dağılımının son beş yılda gösterdiği eğilim incelendiğinde, Marmara ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinin toplam nüfus içindeki paylarının arttığı, Ege ve Akdeniz bölgelerinde önemli bir değişme olmadığı, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ise toplam nüfus içerisindeki paylarının azaldığı görülmektedir.

Ülkemiz de, demografik yapının araştırılması ve nüfus sayımının yapılması için Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından genel nüfus tespiti çalışmaları yapılmaktadır. 1997 yılında yapılan genel nüfus tespiti çalışmaları sonuçlarına göre 2000 yılı ortalarında ülkemizin nüfusunun 65,7 milyona ulaşması tahmin edilmektedir. 1997 yılı nüfus sayımına göre; 0-14yaş arası çocuk grubunun toplam nüfus içerisindeki payı 1997 yılı için yüzde 31,2 iken bu oran 2000 yılına geldiğinde sürekli bir azalma göstererek 2000 yılında 29,9'a gerilemiştir. Aktif işgücü nüfusu olarak da ifade edilen 15-64 yaş arası grubun ise ülkemiz nüfusunun yaklaşık yüzde 65 civarını oluşturmaktadır. 65 yaş üzeri grup ise ülke nüfusunun yüzde 5'lik kesimini oluşturmaktadır (Tablo 2.1.). Özellikle çocuk ve gençlik çağındaki nüfusun bu kadar çok olması, ülkemizin istihdam

konusunda gelecekte çok büyük bir potansiyel sorun olmaya aday görülmektedir. Nüfus artış hızının uluslar arası kabul edilebilir bir düzeyde tutulması, hem genç nüfusa gelecekte istihdam olanakları sağlamak hem de çalışan nüfusa daha fazla gelir artışı sağlamak açısından önem taşımaktadır.²⁴

Tablo 2.1. Türkiye’de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler

Yaş Grupları	1997 (%)	1998 (%)	1999 (%)	2000 (%)
0 – 14	31,2	30,7	30,2	29,9
15-64	63,8	64,2	64,6	65,4
65 ve üstü	5,0	5,1	5,2	5,9

Kaynak: www.die.gov.tr

2.1.2. İşgücü Yapısı

Yaratılan gelirden pay alınabilmesi, her şeyden önce bir işte çalışıyor olmakla mümkün olmaktadır. Bu yüzden istihdam artışı ve işsizliği önleyici politikalar ve yatırım politikaları öncelikli olmak üzere ülkelerin temel politikaları olmak zorundadır. Her ülke ekonomisi açısından işsizlik ve istihdam konuları her zaman için gündemde olan konular olmuştur. Ülke işgücü oranının artırılması için ise, ekonomik büyümenin sağlanması gerekmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan hane halkı anketleri sonucunda, işgücü 1998 yılında bir önceki yıla göre %3 civarında bir artış göstererek 22 milyon seviyelerine, istihdam ise %2,8 artarak 21 milyon seviyelerine yükselmiştir. İşsizlik oranı ise bir önceki yıla göre aynı seviyesini koruyarak %6,3 seviyelerinde kalmıştır. Kentsel işgücü ve istihdam da ise, 1998 yılında bir önceki yıla göre artış meydana gelmiştir. Kentteki işsizlik oranı 1997 yılında %9,4 iken bu oran 1998 yılında %9,9’a yükselmiştir. Kırsal kesimdeki işsizlik oranı ise aynı yıllarda sırasıyla %3,6 ve %3,0 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.2.).

²⁴ DPT, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, No:2599, 2001, Ankara, s:57.

Tablo 2.2. Türkiye’de İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler

	1997	1998	1999	2000
Sivil İşgücü (Bin Kişi)	21899	22513	23247	23466
Sivil İstihdam (Bin Kişi)	20505	21084	21546	21786
İşsizlik Oranı (%)	6,4	6,3	7,3	7,2

Kaynak: www.die.gov.tr

2.1.3. Enflasyon

İstikrarlı bir ekonominin temelinde yatan olgulardan biriside genel fiyat düzeylerinin sürekli artış göstermemesidir. Fiyat düzeylerinde meydana gelen artış ise enflasyon olarak ifade edilir. İstikrarsız ve sağlıksız bir ekonominin nedeni olarak gösterilen enflasyon, gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Üretim faktörlerinden elde edilen sermaye geliri ile emek geliri arasında emek geliri aleyhine dengesizlik sağlayan en önemli araç enflasyon olarak nitelendirilebilir. Bu sebeple, emek geliri sağlayanların elde ettiği gelirin enflasyon oranına endekslenmesi gelir kaybını ortadan kaldırmak için yapılabilecek bir girişim olarak ifade edilebilir.

Türkiye’nin 1980yılı sonrası benimsemiş olduğu dışa açık sanayileşme politikaları çerçevesinde alınan tedbirler neticesinde 1982 – 1987 yılları arasında enflasyon oranları yüzde 20-35 seviyelerinde tutulmuş, özellikle 1990 sonrası artık ülkemiz açısından enflasyon kronik bir hastalık halini alarak yüzde 60 – 100 aralarında seyretmiştir. Tablo 2,3’te görüldüğü üzere 1990 yılların ortalarından itibaren enflasyon oranı her ay artış eğilimi içerisine girerek 1994 yılı ortalaması 100 olan fiyat endeksleri, 2000 yılında 3000 seviyelerine çıkmıştır.

Tablo 2.3. 1994 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeks Rakamları

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1994	64,5	68,7	72,7	89,7	97,1	99,0	102,1	105,0	111,5	119,6	127,2	136,1
1995	145,7	152,8	159,7	169,0	174,6	179,1	184,6	192,6	207,4	220,5	230,9	239,6
1996	259,5	271,2	286,4	305,6	319,4	327,5	334,5	350,4	371,9	396,0	416,5	430,7
1997	456,0	481,8	507,8	541,4	566,8	583,1	619,6	658,0	706,1	764,9	815,6	857,5
1998	919,4	960,0	1001,3	1048,0	1084,7	1111,1	1148,4	1193,8	1274,0	1351,1	1409,1	1455,4
1999	1525,3	1573,7	1637,5	1717,2	1767,7	1825,2	1894,9	1974,6	2092,8	2225,2	2318,7	2456,6
2000	2575,9	2671,3	2749,3	2813,2	2875,6	2895,1	2960,1	3024,4	3117,4	3214,0	3333,3	3415,5

Kaynak: www.die.gov.tr

2.1.4. Piyasa Yapısı ve Fiyatlandırma Politikaları

Özel ve kamu sektörünü içinde barındıran piyasalarda, fiyatlandırma politikaları ve genel piyasa yapısı gelir dağılımını etkileyen önemli unsurlardır. Ülkemizi diğer Avrupa ülkeleri ile kıyasladığımızda, Türkiye ekonomisinde yoğunlaşma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Yani üretimin ve satışların belli firmalar elinde yığılmasının gerek genel düzeyde gerekse birçok alt sektörlerde yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek derecedeki bu yoğunlaşmanın bir sanayi yapısındaki gelir dağılımı bozucu etkileri şöyle sıralanabilir.²⁵

- Yüksek fiyatlar ve yüksek kar marjları ile tüketicilerden üreticilere gelirin yeniden dağılımına yol açarlar.
- Yoğunlaşmış sanayiler uzun dönemde daha sermaye yoğun bir teknikle çalışacakları için faktörel gelir dağılımında sermaye gelirlerinin ücret gelirleri karşısındaki göreceli payını arttırmaktadır,
- Yoğunlaşmanın gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkisi, yoğunlaşma ile ücret arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Yoğunlaşmış sektörlerde düşük kapasitenin varlığı rekabet koşullarına göre, daha düşük istihdamı gerektireceği için, bu sektörlerde ücretlerin yükselmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum ücret gelirlerinin grup içi dağılımını bozucu bir etki yaratmaktadır.

2.1.5. Tarım Politikaları

Ülkemizde genellikle tarım sektörü denilince kırsal kesim akla gelmektedir. Genelde, tarımsal faaliyetlerin büyük bir bölümü kırsal kesimde yapılmakta, kırsal kesimde ikamet eden nüfusun önemli bir bölümü geçimini tarımdan sağlamaktadır.

Bu nedenle, kırsal kesimin gelirinin artırılması ve toplam gelirden aldıkları payın düzenlenmesi için, tarım politikalarında yapısal değişimlerin yapılması gerekmektedir.²⁶

Bu zamana kadar gelişen süreçte, reel ücretlerin görece düşürülmesi ile halk kitlelerinin tepki göstermelerinin önüne bilmesi için, gıda maddelerinin fiyatlarının, ayrıca maliyetlerin artmaması için sanayi sektörünün kullandığı tarımsal girdilerin

²⁵ DPT, Gelir Dağılımı ve Politikaları, No:2370, Ankara- 1994, s:98.

²⁶ a.g.e. s:100.

fiyatlarının düşük tutulması gerekmiştir. Bu nedenle, destekleme fiyatları düşük tutularak, iç ticaret hadlerini tarım aleyhine bozulması sağlanmıştır. Tarım sektörünün fakirleşmesine neden olan bu gelişmeler, kente göçü hızlandırarak, işsizliğin daha artmasına sebep olurken, ücret düzeyleri üzerinde baskı oluşturmuştur. Bunlara ilaveten tarım gelirini olumsuz etkileyen bir başka etmen ise, elde edilen ürün bedellerinin geç ödenmiş olması ve sübvansiyonların azaltılması şeklinde olmuştur.

2.1. DEVLETİN GELİR DAĞILIMINI DEĞİŞTİRMESİ

Milli Gelirin tüketici birimler arasındaki dağılımını iki şekilde değiştirmek mümkündür²⁷:

a) Milli gelirin tüketici birimleri arasındaki dağılımını belirleyen asli faktörleri değiştirerek,

b) Milli geliri kamu gelirleri ve harcamaları yoluyla yeniden dağıtarak.

Birinci usulde gelir dağılımını belirleyen asli sebepler, yani servet ve eğitim imkânlarının dağılımı ile faktör fiyatları değiştirilirse ekonomide kendiliğinden meydana gelen gelir dağılımı da değişir. İkinci usulde ise, gelir dağılımını tayin eden asli sebeplere dokunulmaz. Bilindiği üzere, vergiler belirli grupların gelirlerini azaltır. Buna karşın vergi hâsılatı kamu hizmetlerinin karşılanmasında ve belirli sosyal tabakalara nakdi transfer yapmada kullanılır. Her gelir grubunun ödediği vergi ile yararlandığı kamu hizmetleri veya transfer ödemeleri aynı olmadığı için, vergi ve harcama sistemi milli geliri yeniden dağıtmış olur. Borçlanma bahis konusu olduğu zaman da durum gene aynıdır. Çünkü borç verenlerle, borçlanma ile finanse edilen devlet faaliyetlerinden yararlananlar birbirlerinden farklı sosyal tabakalardır. Bu yeniden dağıtım gelir dağılımının asli sebeplerini doğrudan doğruya etkilemediği için ekonominin kendiliğinden meydana getirdiği dağıtım şeklinin değişmesi devletin mali faaliyetlerinin devam etmesine bağlıdır.

Gelir dağılımının değiştirmenin başlıca yolu, gelir dağılımı eşitsizliğine neden olan sebeplerin ortadan kaldırılması ile mümkün olur. Bu sebeplerin ortadan kaldırılması ile birlikte, devletin gelir dağılımını yeniden dağıtma yoluna gittiğini görebiliriz. Devletin gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak için yapacağı

²⁷ Türk, a.g.e. s. 324.

araçların başında servet dağılımının, eğitim olanaklarının ve faktör fiyatlarının değiştirilmesi gelmektedir.

2.1.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi

Servet dağılımındaki büyük eşitsizleri gidermenin en kolay yöntemi, gelir getiren serveti özel mülkiyete konu olmaktan çıkarmak ve devleti gelir getiren servetin sahibi haline getirmek şeklinde olur. Eğer bu şekilde hareket edilirse özel şahısların gelir elde etmesi imkânı ortadan kalkar ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin tek sebebi olarak emek gelirleri arasındaki eşitsizlikler kalır. Servet dağılımındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için yapılması gereken tedbirler vardır.

Servet üzerinde özel mülkiyeti kaldırmaksızın servet dağılımını daha eşit hale getirmek mümkündür. Servet mülkiyetinin sınırlandırılması servet sahibi olmayanlardan servet sahibi haline getirilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu sayede servet dağılımındaki yığılma önlenir ve kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikler daha çok eşit hale getirilmiş olur. Bu konuda hem servet mülkiyetini sınırlandıran, hem de servet sahibi olmayanları servet sahibi olması tedbirlerinden birisi toprak reformudur. Toprak reformu bir yandan büyük toprak mülkiyetini tasfiye eder, diğer yandan topraksız çiftçileri toprak sahibi yaparak servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltılması amaçlanır. Böylece, belirli bir servet çeşidinin dağılımının daha eşit hale gelmesi servet gelirlerinin, dolayısıyla milli gelirin tüketici birimler arasında dağılımında eşitsizlikleri hafifletir.

Servet dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi için üzerinde en çok düşünülmüş tedbirlerden başka bir tanesi de verasetin sınırlandırılması ve hatta kaldırılmasıdır. Bunun sebebi, birikmiş servetin nesilden nesile veraset yoluyla kişilere aktarılması ve böylece servet birikiminin devam etmekte de kalmayarak, artma eğilimi göstermesidir. Çünkü servet biriktirenler, servet sahibi olmayanlar ile karşılaştırıldıklarında yeniden servet edinmede ve servetlerini artırmada daha çok şansa sahip olmaktadır. Bu bakımdan veraset bir kurum olarak birçok düşünür tarafından büyük bir adaletsizlik kaynağı olarak görülmüş ve verasetin sınırlandırılması veya kaldırılması istenmiştir.

Servet dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi için üzerinde önemli durulan diğer bir konu da vergi politikasıdır. Vergi politikası sayesinde zenginlerin bireysel vergi yüklerini artırmak ve servet dağılımındaki eşitsizlikleri hafifletmek mümkündür.

Zamanımızda servet biriktirmenin en önemli kaynağı kişisel tasarruflar olduğuna göre, zenginlerin artan oranlı şahsi gelir vergileriyle vergilendirilmesi servet yığılmasını azaltabilir ve hatta eşitsizlikleri azaltabilir. Olağanüstü kazançlar üzerinden alınan vergiler de servet dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına engel olurlar ve hatta servet dağılımındaki eşitsizlikleri arttırabilir.

2.1.2. Eğitim Olanaklarının Değiştirilmesi

Gelir dağılımındaki eşitsizlik sebeplerinden biri emek vasfının kişiler arasında aynı şekilde dağıılmamış olmasıdır. Kişilere tanınacak eğitim olanakları bu alandan gelen eşitsizliklerin giderilmesinde en önemli yeri teşkil eder. Modern toplumlarda vasıflı işgücü olabilmek için gereken maharet yüksek bir eğitim seviyesine sahip olması ile mümkündür. Durum böyle olduğunda, yüksek gelir getiren mesleklere girmeyi önleyen sebepleri ortadan kaldıran bir eğitim reformu emek gelirleri arasındaki eşitsizlikleri azaltabilir. Bu nedenle; devletin, eğitimi temel bir kamu hizmeti haline getirerek her isteyen ve yetenekli olan vatandaşın yüksek ücretli mesleklere girmesini mümkün kılan bir eğitim sistemini kurması gerektiği fikrini ortaya koymaktadır. Bu ise, bir yandan eğitim hizmetlerinin parasız hale getirilmesi, diğer yandan az gelirli ailelerin çocuklarına yeterli miktarda burs verilmesi ile mümkün olur²⁸.

2.1.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi

Son yıllarda özellikle, 1929 Dünya ekonomik buhranı sonrası ekonomik ve sosyal hayata devlet müdahalesi kabul edilmiş bulunmaktadır. Devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi genellikle üretim faktörlerinin fiyatlarını düzenlemek şeklinde göstermektedir. Bu müdahaleler ile, devlet bu amaçla ekonomide faiz haddini saptamakta, işçiler en az ücret düzeyi denen asgari ücretin altında ücret almamakta, bazen kiralar dondurulmakta ve karın azami tavanı belirtilmekte, belirli ürünlerin fiyatlarının destekleme alımlarıyla en az bir düzeyin altına düşmesi önlenmek şeklinde olmaktadır²⁹.

²⁸ Türk, a.g.e. s. 327

²⁹ a.g.e. s:329.

Yukarıda çeşitleri belirtilen üretim faktörleri fiyatlarına devlet müdahalesi hiç şüphesiz piyasa ekonomisinin mantığı ile bağdaşmaz; bununla beraber, bu müdahalelerin başarısız oldukları da ileri sürülemez. Zira, hiç olmazsa son yarım asırdan bu yana devlet faiz haddini oldukça başarılı bir şekilde tespit etmekte ve izlenen ucuz para politikasıyla ekonominin dengesini devamlı olarak tam çalışmaya aykırı bir düzeyde kurabilmektedir. Faiz haddine paralel olarak izlenen asgari ücret politikası, çeşitli iş kollarında asgari ücretlerin birbirine yaklaşmasını mümkün kılmakta, toplu sözleşme sisteminin kanunla yürürlükte olduğu memleketlerde işçiler ücretlerini fiyat artışları dışında reel olarak artırabilmek imkanına sahip olmaktadır. Kar hadlerinin dondurulması ve kiraların kontrolü ise, geniş ölçüde fiziki kontroller arasında yer almakta ve kamu idaresinin iyi kurulduğu, hızlı ve verimli çalıştığı ülkelerde olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir.

2.2. VERGİLER ve TÜKETİCİ BİRİMLER ARASINDA GELİR DAĞILIMI

Çeşitli vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemeden önce vergilerin gelir dağılımındaki etkilerinde birinci derecedeki önemli temel kavramları tanımlamak gerekir.

Bu kavramlar artan oranlı, azalan oranlı ve orantılı vergi kavramlarıdır. Mükelleflerin ödedikleri vergi ile elde ettiği gelir arasındaki oran gelir artıyorsa, söz konusu olan vergi artan oranlıdır. Buna karşın, gelir arttıkça ödenen verginin gelire oranı azalıyorsa vergi azalan oranlıdır. Ödenen verginin elde edilen gelire oranı sabit kalıyorsa vergi orantılıdır veya eş oranlıdır³⁰.

Artan oranlılık ve orantılık muayyen bir vergi için, bir vergi sisteminin bütünü içinde söz konusu olabilir. Bir vergi sistemi, farklı grupların gelirlerinden farklı oranlarda vergi alır ve bu oran az gelirli gruplardan yüksek gelirlere doğru çıktıkça yükselirse vergi sistemi artan oranlı, azalır azalan oranlıdır.

Aşağıda düzenlenen tabloda vergi sistemi birinci grupla üçüncü grup arasında azalan oranlı, ikinci grupla dördüncü grup arasında ise, ödenen verginin gelire oranı %12,5'ten %30'a çıktığı için artan oranlıdır.

³⁰ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul- 1985,s. 366.

Tablo 2.1. Vergiler ve Gelir Dağılımı

Vergilerde Önceki Gelir	Artan Oranlı Vergiler					Orantılı Vergiler				Azalan Orantılı Vergiler			
A 1000	%16,7	%10	100	900	%18	%15	150	850	%16,7	%20	200	800	%15,4
B 2000	%33,3	%15	300	1700	%34	%15	300	1700	%33,3	%15	300	1700	%32,7
C 3000	%50,0	%20	600	2400	%48	%15	450	2250	%50	%10	300	2700	%51,9
TOPLAM	%100			5000	%100			5100	%100			5200	%100

Kaynak: www.die.gov.tr

A, B ve C adlı kişiden müktekek toplam geliri 600 TL olan bir toplum farz ediyor. Asli (vergilerden önceki) gelir dağılımına göre, A toplam gelirin %16,7'sini. B %33.3. C ise %50'sini elde ediyor. Artan oranlı, orantılı ve azalan oranlı vergilerin A, B ve C'ye tatbikinden sonra gelir dağılımındaki değışiklikleri tespit için her üç halde vergilerden sonra kalan toplam gelirden her birinin aldığı paylara bakıldığında, görülüyor ki vergi artan oranlı ise C'nin (en çok gelirlinin) hissesi A ve B lehine azalmıştır. Demek ki, artan oranlı vergi kişisel gelir dağılımını eşitliyor. Azalan oranlı vergi eşitsizliğe doğru değıştiriyor orantılı vergi ise, sabit tutuyor. Bu sebeple, herhangi bir vergi artan oranlı dendiğı zaman gelir eşitsizliklerini azaltıcı olduğı, azalan oranlı denirse eşitsizlikleri artırıcı bulunduğı belirtilmiş olur.

2.3. ÇEŞİTLİ VERGİLERİN GELİR DAĞILIM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bu kısımda belli başlı bazı vergi çeşitlerine kısmen değinilecek ve bu vergilerin gelir dağılımı ile ilişkileri incelenmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Kişisel Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı

Kişisel gelir vergileri mükelleflerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri gelir, yani kazanç ve iratların safi tutarı üzerinden alınır. Genellikle bu vergiler yansızdır. Gelir vergilerinin tarifeleri artan oranlıdır. Bu yüzden, gelir vergilerinin kişiler arasındaki gelir dağılımını eşitleyici yönde etkide bulunduğı kabul edilebilir, fakat bu husus ancak belirli varsayımlar altında doğrudur. Kişisel gelir vergilerinin gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi gelir vergisinin genel bir gelir vergisi olması, yani her çeşit kazanç ve iratları aynı vergi tarifesiyle vergilendirmesi halinde doğrudur. Onun için, gelir vergisi kanununun yapısında vergiden kaçınma kurumları olmamalıdır. Eğer bu kurumlar mevcut olacak olursa, istisna ve muaflıklar, götürü usulle vergilendirmeler, vergi karşısında eşitlik prensibini bozmakla kalmaz, aynı zamanda tüketici birimler arasında milli gelirin dağılımı eşitsizlik lehine bozulur. Vergilendirme tekniğı bakımından her çeşit kazanç ve iratlara uygulanan vergi tarhiyatı aynı usulle yapılmalıdır. Genellikle, vergi tarhiyatının kaynakta kesme usulüne göre yapılması halinde vergi kaçakçılığı olmaz; halbuki, beyana dayanan vergi tarhiyatı vergi kaçakçılığına son derece elverişlidir. Bu yüzden, beyana dayanan vergi tarhiyatı, vergi

idaresine mükelleflerce verilen beyannamelerin doğruluğu sağlanmadıkça, gelir dağılımını eşitlemezler, tersine eşitsizliğe doğru götürürler. Bu durumu bir örnekle göstermek mümkündür. Gelir Vergisi Kanununa göre yıllık 10 milyon liralık gelirlerin ortalama %30, 40 milyon liralık gelirlerin ise ortalama %40 oranında vergilendirildiklerini kabul edelim. Bu duruma göre vergi tarifesi artan oranlıdır. Nitekim yıllık geliri 10 milyon lira olan bir memur vergi kaçırmadan 3 milyon lira gelir vergisi öder; aylık geliri 60 milyon lira olduğu halde, beyannamesinde 40 milyon liralık gelir gösteren bir beyannameli mükellef 40 milyon liranın %40'mı yani 16 milyon lirayı vergi olarak öder. Bu durumda mükellefler elde ettikleri gelirler üzerinden ancak görünüşte artan oranlı bir vergi tarifesine göre vergi ödemiş olurlar. Zira ödenen vergi 16 milyon lira olduğuna göre, beyannameli vergi mükellefinin gerçek geliri olan 60 milyon lira %26.6 oranında vergilendirilmiş ödenen vergi azalan oranlı hale gelmiştir. Böyle bir durumu önlemek için beyanname denetlemesine ve kontrolüne, vergi idarelerinin düzeltilmesine, mali yargı organlarının hızlı ve verimli şekilde çalışmalarına, vergi kanunlarının vergi kaçakçılığını ve vergiden kaçınmaya elverişli olmamalarına son derece önem vermelidir³¹.

2.3.2. Kurumlar Vergisi ve Gelir Dağılımı

Kurumlar Vergisi Kanunda gösterilen kurumların kazançları üzerinden alınmaktadır. Türk Kurumlar Vergisi Kanunu sermaye şirketleri, kooperatif şirketler, iktisadi kamu müesseseleri ile dernek tesis ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin ve iş ortaklarının bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazançlarını matrah olarak kabul eder. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan Menkul Kıymetler Yatırım Fonları Kurumlar Vergisi Kanunu'nun ve Gelir Vergisi Kanunu'nun uygulanmasında sermaye şirketi addolunur. Kurumlar Vergisi Gelir Vergileri grubunda yer aldığından yansıyamayan veya yansımaları çok güç ve istisnai şartların mevcudiyetine bağlı vergilerdendir. Türk Kurumlar Vergisi'nin vergilendirme tekniği bakımından yapısı sermaye şirketleri için şöyledir³²:

- a) Türk Ticaret Kanununa göre matrahın %5'i oranında kanuni ihtiyat ayırırlar
- b) Şirket sözleşmesine göre ihtiyat ayırırlar.
- c) Ortaklara kar dağıtırlar.

³¹ Türk, a.g.e. s. 400.

³² a.g.e. s. 410.

d) Geri kalan safi kazancı da şirkette olağanüstü ihtiyat olarak ayırırlar.

Bu duruma göre kurumlar vergisini kardan aldıkları paylarının azalması nedeniyle ortaklar ödemektedir. Verginin gelir dağılımı üzerindeki etkisini bilmek için, hisse senetlerinin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılımını öğrenmek gerekir. Eğer şirketler halka açık anonim şirketler değilse, hisse senetlerinin yüksek gelir gruplarına dağıldığı ve kurumlar vergilerinin şahsi gelir vergisinin gelir dağılımındaki eşitsizlikleri eşitleme yönündeki fonksiyonunu kuvvetlendirdiği söylenebilir. Bazı memleketler kurumlar vergisinde artan oranlı tarife uygulamakta, bazıları da, bilhassa halka açık anonim şirketler lehine açıklık durumlarına göre bu kurumları değişik ve düşük oranlarla vergilendirmektedir. Bu çeşit uygulamalar kurumlar vergisinin gelir dağılımını eşitleme fonksiyonunu artırır. Hiç şüphesiz bu durum, hissedarların az gelirli gruplara mensup olmaları halin doğrudur.

2.3.3. Servet Vergisi ve Gelir Dağılımı

Servet -vergileri bilindiği gibi başlıca üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Servetteki değer artışları üzerinde alınan servet vergileri, veraset vergileri ve istisnai servet vergileri, şimdi bu vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri şu şekilde ortaya çıkmaktadır³³.

a) Servetteki değer artışları üzerinden alınan servet vergileri: Bu çeşit servet vergileri servet sahiplerinin sahip oldukları servetteki değer artışları üzerinden alınır. Vergi servet artışları üzerinden alındığı ve servetteki değer artışları sermayedarların kişisel gayretleri sonunda değil de iktisadi konjonktüre göre ve bazı tesadüfler sonunda meydana geldiği için, mükelleflerce büyük bir tepki ile karşılanmaz. Bu çeşit vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi servet sahipleri lehine bozulmuş olan servet dağılımındaki eşitsizlikleri kısmen eşitleyici yönde olmasıdır. Servet dağılımı ne derece eşit hale gelirse, servet dağılımındaki eşitsizlikten doğan kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikler de o derece azalır. Olay, servetteki artışlar üzerinden alınan vergileri mükellefler servetleri ile değil, gelirleri ile öderler; fakat böyle bir vergi alınmazsa, mükelleflerin ödedikleri vergiler tasarruf yoluyla mevcut servete eklenecek, eski servet dağılımındaki eşitsizlik büyümekte devam edecektir.

³³ a.g.e. s. 356.

Servetteki değer artışlarının vergilendirilmesi ekonomik ve sosyal görüşlere dayanır. Ekonomik görüşler geniş ölçüde iktisadi kalkınma ile ilgilidir. Zira, pek büyük servet eşitizliklerin iktisadi kalkınmaya engel bir faktör olarak ortaya çıktığı, çağdaş kalkınma iktisatçılarınca kabul edilmektedir. Sosyal görüşler ise, fırsat eşitliği ile ilgili bulunmaktadır; servetteki diğer artışları, iktisadi konjonktür, baht, talih spekülasyon gibi faktörlere bağlı olarak meydana geldiklerinden ve kişiler arasında fırsat eşitliğini bozduğundan, servet sahiplerinin servetlerindeki artışın vergilendirilmesi uygun görülmektedir. Kaldı ki, servetteki değer artışlarının vergilendirilmemesi kazançları vergiye tabi yatırımların yn değiştirip vergi sisteminin boşluklarından yararlanmasına ve ekonomideki kaynak dağılımının bozulmasına sebep olur. Hiç şüphe yok, böyle bir durum gelir vergilerinin gelir dağılımındaki eşitizlikleri düzeltme fonksiyonunu yerine getirmesine imkn vermez.

Servetteki değer artışları genellikle harp, enflasyon, hızlı kalkınma gibi olağanüstü durumlarda meydana gelirler. Normal zamanlarda, devlet ve benzeri kuruluşlarca girişilen bayındırlık faaliyetleri de servetlerin değerlerini yükseltirler. Bu gibi hallerde, genellikle bir mahalli idare geliri olan şerefiyelere önem verilir.

İktisadi kalkınma literatüründe devletçe girişilen bayındırlık faaliyetleri sonunda, kara yolları ve baraj inşası gibi, değerleri artan arazinin değerindeki artışın vergilendirilmesi istenmekte, iktisadi kalkınmanın yapısından doğan servet ve gelir dağılımındaki eşitizliklerin böylece kısmen giderileceği ileri sürülmektedir. Kaldı ki, kalkınmanın finansmanı da çoğu kere böyle bir vergi alınmasını zorunlu kılmaktadır.

b) Veraset ve intikal vergileri: Veraset ve intikal vergileri doğrudan doğruya servet üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergiyle servet bir nesilden diğer bir nesile geçerken trplenir veya budanır. Vergi denebilir ki, devlete gelir sağlamaktan daha çok servet dağılımını eşitleme ve çalışmadan servet sahibi olmayı kısıtlama amacına yönelmiştir. Vergi, yapısı bakımından vergilemede şahsiyet prensibini uygulamaya son derece elverişlidir. Bu sebeple, murisin bıraktığı terekenin değeri ve mirasçıların murise akrabalık derecesi göz önünde tutularak, veraset ve intikal vergisi şahsi gelir vergileri gibi artan oranlı olarak alınır. Verginin servet dolayısıyla gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi verginin istisna hadlerinin az, vergi tarifesinin yüksek olmasına bağlıdır. Ayrıca, terekede değer tespitinin gayrimenkullerin tapu sicilindeki kayıtlı değerleri üzerinden yapılmaması, piyasadaki rayiç değerler üzerinden yapılması gerekir.

İktisadın kalkınmış ekonomilerde veraset ve intikal vergilerinin istisna hadleri az ve vergi yeter derecede artan oranlı olduğu için, her 30-35 senede bir ölüm hadisesiyle, servet intikallerinde servet bu vergi sayesinde adeta torpillerenmekte, servet ve gelir dağılımı az gelişmiş ekonomilerdeki gibi büyük eşitsizlikler göstermektedir.

c) İstisnai servet vergileri: Olağanüstü hallerde, seferberlik, harp ve harbi izleyen imar dönemlerinde kamu maliyesinin karşılayacağı ihtiyaçlar fazla, bu ihtiyaçları karşılayacak gelirler yetersizdir. Halbuki bu olağanüstü zamanlarda, vatandaşların bir kısmı işlerini tatil eder, bir kısmı cephelerde kan vergisi öder, başka bir kısmı da varlıklı halden varlıksız hale gelirken, çok büyük servet dengesizlikleri meydana gelir, bu gibi durumlarda devlet vatandaşların sahip oldukları servetin bir kısmını doğrudan doğruya vergilendirir. Nitekim çağda devletlerde, Birinci ve İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra Fransa'da uygulanmış olan Milli Dayanışma Vergisi istisnai servet vergilerinin en belirgin tipidir. Bu vergi sayesinde ekonomide servet ve gelir dağılımı eşitlenme yönünde değişir.

2.3.4. Harcama Vergileri ve Gelir Dağılımı

Harcama vergilerini genel harcama vergileri, 'özel harcama vergileri ve gümrük vergileri olmak üzere üçlü bir sınıflandırma içinde inceleyeceğiz³⁴.

a) Genel Harcama Vergileri: Genel harcama vergileri üç şekilde uygulanırlar, toplu harcama vergileri, yayılı harcama vergileri ve katma değer vergileri olarak. Her uygulama şekli gelir dağılımı üzerinde farklı etkiler meydana getirir.

Genel harcama vergilerinin bir tipi olan toplu harcama vergilerinde vergi imalat sürecinin bir safhasında ve toplu olarak alınır. Vergi imalatın tek safhasında alındığından yüksek oranlıdır ve ileriye doğru yansıtılabilmektedir. Toplu harcama vergilerinde verginin oranı yüksek olduğu için, vergi kaçakçılığı yaygındır. Bu sebeple, vergi mükellefleri, vergiyi doğuran olayın büyük bir kısmını vergi idaresinden gizleyebilir. Bu durum vergi mükellefleri lehine, tüketici birimler aleyhine gelir dağılımını bozar. Adı geçen vergiler, depresyon devreleri dışında yansıtılabildiği için, vergi borcunun nihai ödeyicisi tüketiciler olur. Bu durum da gelir dağılımının az gelirli gruplar aleyhine ve yüksek gelirli gruplar lehine bozulmasına yol açar. Zira harcama vergileri tüketicilerin yaptıkları harcamalar üzerinden alınır. Az gelirli gruplar

³⁴ a.g.e. s. 423.

gelirlerinin tamamını harcadıkları halde yüksek gelirli gruplar gelirlerinden önemli bir kısmını tasarruf edebilirler.

Toplu harcama vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek üzere çeşitli tedbirler düşünülebilir. Harcamalara konu teşkil eden mallar sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada zorunlu ihtiyaç malları kategorisine giren mallar üzerinden vergi alınmayabilir. Buna karşın harcamaları ve lüks mallar üzerinden alınan vergiler, ihtiyacın derecesine göre artan oranlı bir vergi tarifesine göre vergilendirilir. Bu şekilde şahsi gelir vergilerinin en az geçim indirimi ve artan oranlılık gibi kurumları harcama vergisinin yapısı içine sokulmuş olur. Böylece harcama vergileri azalan oranlı vergiler olmaktan kurtulurlar, orantılı ve hatta artan oranlı bir vergi sistemi haline gelirler, harcama vergilerinin mal perakendeciden tüketiciye geçerken alınması halinde bu vergi tüketiciler aleyhine gelir dağılımının bozulmasını azaltır.

Toplu harcama vergileri ad valorem vergiler olabilecekleri gibi spesifik vergiler de olabilir. Ad valorem vergiler spesifik vergilere göre gelir dağılımını daha az bozarlar.

Az gelişmiş ekonomilerde yapısal nedenlerle ve ekonominin sanayileşmemiş, sanayi muhasebesinin yaygın hale gelmemiş, vergi idaresinin iyice örgütlenmemiş olması yüzünden, genel harcama vergileri uygulanamaz. Onun için, mali gerekçelerle harcama vergilerinin uygulanamaz. Onun için, mali gerekçelerle harcama vergilerinin bünyesine Batı memleketlerinde geliştirilen vergilendirme tekniği ile ilgili yeni kurumlar sokulamaz; vergi bu yüzden azalan oranlı bir nitelik taşır ve tüketici birimler arasındaki gelir dağılımını daha çok eşitsiz hale getirir.

Yayılı harcama vergileri imalatın her safhasını vergilendirirler. Vergi yapısı itibariyle uzun safhalı imalat sürecini cezalandırır. İmalatta dikey yığılmayı geliştirir, tüketicilerin yaygın hale gelmesine sebep olur; teknolojik gelişme zayıflar.

Verginin oranı yüksek değildir. İmalatın her safhası vergi konusu teşkil ettiğinden vergi kaçakçılığı azalır. Bu vergiler de genellikle ileriye doğru yansır; onun için verginin son ödeyicileri tüketicilerdir. Yayılı harcama vergileri yığılmalara yol açtıkları ve yansıtılabildikleri için azalan oranlı hale gelirler. Vergilendirilen mallar sınıflandırma ve artan oranlı nispetler, uygulamada vergideki azalan oranlılığı giderirse de bu durum gene az gelirli ve çok nüfuslu aileler için değişmez. Kaldı ki, az gelişmiş

ekonomilerde genel yayılı harcama vergilerini de yapısal nedenlerle, toplu harcama vergilerinde olduğu gibi, uygulamak mümkün değildir.

Katma Değer Vergisi imalatın son değeri üzerinden alınır. İmalatçı kendi imalatı safhasından önceki ödenen vergiyi ödeyeceği vergiden düşer. Bu itibarla, vergi yapısı itibariyle mükellefleri birbirine kontrol ettirir. Vergi, katma değer üzerinden alındığı cihetle, niteliği itibariyle gayri safi gelir vergisinde sonuçlanır. Bu vergide vergi kaçakçılığı yok denecek kadar azdır; vergi genellikle ileriye doğru yansır. Bu yüzden verginin son ödeyicileri gene tüketicilerdir. Onun için, verginin tarifesi Fransa'daki tatbikata göre orantılı olduğundan tüketici birimler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerini artırır ve vergi az gelirli tüketiciler için artan oranlı hale gelir. Bu durumu, çeşitli mal gruplarına göre, nispetinin farklılaştırılması bir dereceye katlar giderebilir.

b) Özel harcama vergileri: Özel harcama vergileri belirli mallar üzerinden alınır. Kalkınmış ekonomilerde özel harcama vergileri lüks sayılabilecek mallar üzerinden alındıkları halde, otomobil, radyo, televizyon cihazı, benzin; viski, kakao, kahve... gibi, az gelişmiş ekonomilerde zorunlu ihtiyaç malları vergilendirilir: Şeker, tuz, kibrit, gaz, tütün, sigara, kahve, çay gibi. Bu itibarla, gelişmiş ekonomilerdekinden farklı olarak, azalan oranlıdır ve gelir eşitsizliklerini artırır; halbuki bu vergilerin gelişmiş ekonomilerde gelir eşitsizliklerini artırmayıp düzelttikleri bile iddia edilebilir. Bu vergiler tüketiciler tarafından ödenirler. Az gelişmiş ekonomiler yapısal nedenlerle genel harcama vergilerini uygulayamadıklarından mali sebeplerle ve tahsilat kolaylığı dolayısıyla bu vergiler yüzünden tüketicileri bir kere daha eşitsiz hale getirirler. Özel harcama vergilerinin spesifik vergiler olmaları halinde gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri artar ve vergi belirli bir şekilde azalan oranlı hale gelir.

c) Gümrük Vergileri: Gümrük vergileri devlete gelir sağlamak, bebek endüstrileri korumak, yerli ve yabancı endüstriler arasında rekabet eşitliği kurmak, ekonomide çeşitli sosyal tabakalar arasında gelir ve servet dağılımını değiştirmek üzere alınır. Onun için, genellikle zorunlu ihtiyaç malları üzerinde gümrük vergisi alınmaz. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri'nden, tarım mahsulleri fazlası şeklinde Türkiye'ye ithal edilen zorunlu ihtiyaç malları Gümrük Vergisine tabi değildir. İthal edilen diğer mallar karşıladıkları ihtiyaçlara göre sınıflandırılırlar ve farklı bir tarifeye göre vergilendirilirler. Böylece, genel harcama vergilerine girmiş olan şahsi gelir vergilerinin

en az geçim indirimi ve artan oranlılık kurumları gümrük vergilerinin yapısı içine sokulmuş olur ve vergi azalan oranlı olmaktan kurtarılarak orantılı veya artan oranlı hale getirilir.

Az gelişmiş ekonomilerde idaresi kolay, hâsılatı bol vergilerden biri de gümrük vergileridir. Bu vergi yoluyla ekonominin sanayileşmesi teşvik edilmekte yatırım malları düşük bir tarife üzerinden vergilendirildikleri gibi, vergi Türkiye'deki tatbikatta olduğu gibi beş yıl beş eşit taksitle tahsil edilebilmektedir. Bu çeşit bir uygulama hiç şüphesiz gelir dağılımını bir yandan yüksek gelirli sosyal tabakalar lehine değiştirirken, diğer yandan iktisadi kaynakların toplum yararına kullanılmasını ve ekonomide gerçekleştirilen yatırım miktarı ile orantılı olarak işsizliğin önlenmesini ve böylece ekonomide hiç gelir elde edemeyen insanların gelir elde etmesini sağlar ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri düzeltir.

Gümrük vergileri de genel ve özel harcama vergileri gibi spesifik veya ad valorem olabilirler. Spesifik vergiler gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırır, yani azalan oranlıdır. Buna karşın, ad valorem vergiler değer üzerinden alındıkları ve değer kontrolü başarıyla yapıldığı vakit gelir dağılımındaki eşitsizlikleri düzeltici etkiler meydana getirebilirler.

Türkiye Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunduğu için gümrük vergileri yoluyla ithalatını kısıtlamaktan vazgeçmekte ve dış ticaretinde liberasyon listesini genişletmektedir. Bu yüzden gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı %3-4 düzeyine inmiş durumdadır.

2.4. KAMU HARCAMALARI ve GELİR DAĞILIMI

Kamu giderleri vasıtasıyla sağlanan devlet hizmetlerinde çeşitli grupların nasıl yararlandığını ve sonuçta meydana gelen bu gider artışı ile devlete intikal eden ilave kaynaklar bu gruplara piyasadan intikal eden mal ve hizmetleri hangi oranlarda azaltmıştır ve bu azalmaların dağılımında kamusal harcamaların rolünün ne olduğu araştırılacaktır? Buna göre kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini reel harcamalar ile transfer harcamaları sınıflandırılmasına göre inceleme yapılacaktır³⁵.

a) Reel harcamalar ve gelir dağılımı: Hatırlanacağı üzere devlet yaptığı reel harcamalar karşılığında mal ve hizmet satın alır. Bu çeşit harcamalar efektif talep

³⁵ Boratav, a.g.e. s. 118.

düzeıı üzerinde doğrudan doğruya etkide bulunduğu için milli gelir ve istihdam düzeıı yüksektir. Bu anlamda reel harcamaların ilk etkilerinin ekonomide durgunluk veya çöküntü devrelerinde az gelirli sosyal tabakaların gelirlerini artırmak biçiminde ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü işsizlik zamanlarında işçiler ücret geliri elde edemezler.

Ekonominin istikrar içinde bulunduğu zamanlarda reel harcamalar genellikle kamu hizmetleri için yapılır. Kamu hizmetlerinden vatandaşlar parasız olarak veya maliyetin altında saptanan bir fiyatla yararlanıyorlarsa bunların kişisel gelirleri hizmetin kendilerine karşılıksız intikal eden kısmı kadar artıyor demektir.

Reel harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koyabilmek için iki konuyu açığa kavuşturmak gereklidir. Bu konulardan birisi kamu hizmetlerinin değerinin saptanması, diğeri de değeri saptanan kamu hizmetlerinin farklı gelir gruplarına dağıtımı ile ilgilidir³⁶.

aa) Kamu hizmetlerinde değer saptanması; Piyasa ekonomisi herkesçe duyulan ihtiyaçları karşılamadığı veya yeterli bir şekilde karşılamadığı için, devlet kamu hizmetleri yapar, onun için, kamu hizmetlerinden pek çoğunun piyasa fiyatları yoktur. Özellikle devletin geleneksel fonksiyonları için yaptığı kamu hizmetleri bu niteliktedir. Savunma, emniyet, adalet, diplomatik hizmetler gibi. Buna karşın: piyasa fiyatı olan bazı hizmetlerin devletçe yapılması halinde bu hizmetlerin değerini piyasa fiyatı ile tespit etmek hatalı sonuçlar verir. Bu durum karşısında piyasa fiyatlarını rehber olarak alamayınca kamu hizmetlerinin değerini maliyetlere göre saptamak gerekir. Nitekim milli gelir hesaplarında da aynı usul uygulanır. Bu usule göre, herhangi bir kamu hizmetinin değeri bu hizmet için yapılan harcamaya eşittir.

bb) Kamu hizmetlerinin değerini yukarıda açıklandığı şekilde saptadıktan sonra kamu hizmetlerinin çeşitli gelir gruplarının gelirlerini ne miktarda artırdığını bilmek gerekir. Bunu yapmak üzere, kamu hizmetleri ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulur.

- Yararlanan tabakalar ölçülebilen ve bölünebilen fayda sağlayan kamu hizmetleri

- Bütün topluma fayda sağlayan kamu hizmetleri

cc) Ölçülebilen ve bölünebilen fayda sağlayan kamu hizmetleri: Belirli gelir gruplarındaki vatandaşlar belirli kamu hizmetlerinden diğeri gelir gruplarındaki

³⁶ Türk, a.g.e. s:414.

vatandaşlara göre daha fazla faydalanırlar. Eğitim, sağlık hizmetleri... gibi. Bu hizmetlerin hangi gelir gruplarının gelirini artırdığını saptamak için, hizmetten istifade edenlerin mensup oldukları gelir gruplarını buluruz ve hizmetin değerini farklı gelir gruplarına dağıtarak, gelirlerine ekleriz ve kamu harcamalarının gelir dağılımını hangi yönde değiştirdiğini açıkça görürüz. Örneğin, üniversite öğretimi hizmetinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştırmak isteyelim. Üniversite öğretim hizmetinden yararlananlar, parasız olarak veya hizmetin maliyetinin çok altındaki harçlardan başka bir şey ödemediği yüksek eğitim ve öğretim imkânı bulan öğrenciler ve bu öğrencilerin aileleridir.

Bu durumda, üniversite öğrencilerinin ailelerinin mensup oldukları gelir gruplarını, bilmemiz gerekir. Eğer, memleketin en az gelirli gruplarına mensup çocuklar üniversitede okuma imkanı bulamıyorlarsa ve üniversitedeki eğitimden fiilen orta ve yüksek gelir gruplarındaki aileler yararlanıyor ise, devletin üniversite için yaptığı harcamalar tüketici birimler arasındaki gelir eşitsizliklerini artırıcı niteliktedir. Buna karşın üniversitede okuyanlar genellikle az gelirli ailelerin çocukları ise, devletçe yapılan reel harcamalar dolayısıyla gelir dağılımındaki eşitsizlik azalıyor demektir.

dd) Ölçülemez ve bölünemez fayda sağlayan kamu hizmetleri: Bu çeşit kamu hizmetlerinin bütün topluma fayda sağladığı kabul edilir. Bu nedenle ölçülemez ve bölünemez fayda sağlayan kamu hizmetlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi nötrdür.

b) Transfer harcamaları ve gelir dağılımı: Transfer harcamaları da gelir dağılımını eşitleme ve eşitsizlikleri artırma yönünde değiştirirler. Devlet tahvillerine ödenen faizler, genellikle devlet tahvillerini ellerinde bulunduranlar yüksek gelirli gruplar olduklarından gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırır. Buna karşın, devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılması az gelirli grupların gelirlerini yükseltir ve gelir eşitsizliklerini azaltır. Tıpkı bunun gibi tüketime verilen iktisadi amaçlı mali yardımlar az gelirli grupların gelirlerini artırır ve gelir eşitsizliklerini azaltır. Üretim ve ihracata verilen primler genellikle piyasa için üretimde bulunan kişilerle, ihracatçılar yüksek gelir gruplarındaki şahıslar olduklarından, tüketici birimler arasındaki gelir eşitsizliklerini artırır.

Transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini saptamak için, bu harcamalardan yararlananların hangi gelir grupları içinde buldukları araştırılır ve transfer harcamaları bu gelir gruplarının gelirlerine eklenir. Örneğin, devletin sosyal

güvenlikle ilgili ödemelere katkısı 50 milyon lira olsun, bu ödemelerden faydalananların en az gelirli %25 grup içinde olduklarını bilirsek, transfer harcamalarının en az gelirli %25'lik grubun gelirine eklenmesi gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

3.1. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ARAŞTIRMALARI

Türkiye'de gelir dağılımına yönelik ilk hane halkı gelir ve tüketim anketi, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul illeri için düzenlenmiş ve memur ile işçi ailelerini kapsamıştır. Bu anketi daha sonra 1938 yılında 20 ili kapsayan diğer bir anket izlemiştir, 1953 yılında daha geniş ve bilimsel bir hane halkı gelir-gider anketi yapılmıştır. Eva Hirsch'in Colombiya Üniversitesine sunduğu doktora tezinde Türkiye'de tarımsal gelirlerin 1951-1953 yılları arasında dağılımı araştırılmıştır. Bu, tarım kesimine yönelik kısmi bir çalışmadır. 1960'lı yıllarda hazırlanan Enes Raporu da, gelir dağılımı ile ilgili olarak yapılan bir diğer önemli çalışmadır. Prof. N. Bengül'ün 1959 yılında Stanford Üniversitesi'nde yaptığı Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler isimli çalışması da, bu kısımdaki önemli bir diğer çalışmadır. SBF öğretim üyeleri Alparslan Işıklı, Tuncer Bulutay, Korkut Boratav ve Uğur Korum tarafından yapılan çalışmalar, Türkiye çapında kapsamlı araştırmalar olmayıp, gelir dağılımı verilerinin kısmi analizine yöneliktir³⁷.

Tüm bu kısmi araştırmalar sonucu olarak DPT, gelir dağılımındaki boşluğu doldurmaya çalışmış ve Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir çalışma Devlet Planlama Teşkilatı içinde Tolga Çavuşoğlu ile Yusuf Hamurdan tarafından gerçekleştirilmiştir. 1963 yılında ait bu çalışma, sondaj usulü ile düzenlenmediği gibi, Türkiye'de gelir vergisinin genel olmaması, beyanname veren mükelleflerin 1963 yılında yapılan araştırmanın 327,000 kişide kalması ve vergi kaçakçılığının var olması gibi sebepler dolayısıyla gelir vergisi kayıtlarını da birkaç husus dışında dayanmıyordu. 1963 yılı gelir dağılımı araştırmasının metodu kısaca şu şekildeydi 1963 yılındaki toplam yurtiçi gelirden hareket edilmiş ve şahsi gelire yaklaşmak üzere bu miktar, transfer gelirlerinin eklenmesi ve iktisadi devlet teşekküllerinin oluşturduğu fonların düşülmesi gibi bazı işlemlerle sonuca varılmıştır. Elde edilen toplamdan tarım geliri ve tarım dışı sektörde ödenen ücretlerin tahmini miktarı indirilmiş ve bakiye, beyannameli mükelleflerin serbest meslek ve küçük ticaret ve sanayi çalışanlarının vergi dairelerine bildirmiş olduğu gelirlerin miktarı gerçek miktar olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak çalışma o

³⁷ Karluk, a.g.e. s. 74.

günün şartlarında acele bilgi etmek amacıyla makro veri ve hesaplamalardan yapıldığı için çok büyük gelir eşitsizlikleri bulunduğunu göstermiştir. Ama buna rağmen Türkiye'nin ilk gelir dağılımı çalışması olduğu ve önemli bir boşluğu doldurmaya çalıştığı için önemli bir gayret kabul edilmiştir.³⁸

1968 Gelir Dağılımı Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan bir ankete dayanarak SBF öğretim üyelerinden T.Bulutay, H. Ersel ve S. Timur tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, şehir ve köy farkını dikkate alarak yapılmış olan tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 4505 hana halkı ile yapılan görüşmeler esas alınmıştır. Nüfusu 2000'nin altında 150 köy, 2000-15000 nüfusa sahip 49 kasaba ve 15000-50000 arasında bir nüfusa sahip 25 şehir ve nüfusu 50000'nin üzerindeki 32 şehirden seçilmiş olan 256 yerleşim bölgesi kapsama alınmıştır. Doğurganlık çalışmasına yönelik olan bu örnekleme, eşi 45 yaşından küçük olan evli erkekler dâhil edilmişlerdir. Hane halkının %17.2'si örnekleme dışında tutulmuştur. Bu çalışma metodik hatalar içermesine rağmen, 1963 araştırmasına göre geliştirilmiş yeni uygulamalarla desteklendiği için daha tutarlıdır.³⁹

1973 yılı gelir dağılımı çalışmasında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce yapılan "Türkiye'nin Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları" konusunda Türkiye çapında bir örnekleme niteliğindeki olan araştırmaların hane halkı gelirlerine ilişkin verileri kullanılmıştır. 1968 çalışmasıyla aynı temele oturtulmuştur. Araştırma kişilere soru – cevap şeklinde olduğu için bir anket çalışmasının sakıncalarını taşımaktadır. Türkiye genelinde çok aşamalı kümeli tesadüfî örnekleme metodu ile seçilen 6500 hane halkı soru kağıtlarının uygulanacağı tüm örneği oluşturmaktadır. Söz konusu 6500 haneden 4,658'inin soru kâğıtlarına verdikleri cevaplar kullanılabilir nitelikte olup, araştırmanın temel niteliğini oluşturmuştur. Gelirin hesaplanmasında kullanılan bu kişilerden yola çıkarak Türkiye'nin nüfusunun 39.112.784 olarak tespit edilmiştir. Seçilen 6500 örnek ailenin metropol alanlarından 2500, kentsel alanlarda 3500, kişisel alanlardan ise 1500 hane halkı şeklinde olmuştur. Bu gelir çalışmasında örneklemin seçilmesinde kırsal alana nispi olarak daha düşük bir ağırlık verildiği buna karşılık şehir alanlarının nispi ağırlıklarının yüksek tutulduğu anlaşılmaktadır. Ama 1973 yılı içindeki Türkiye nüfusu içindeki köylü nüfusu % 60,4 olmasına karşılık

³⁸ İsmail Karaman "Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları(1959-1986)", DPT Yayın No: 2076,Ankara-1987,ss.19-20

³⁹ Karluk,a.g.e. , s.74

örnekleme kirsal alan için sadece % 23,1 örnek kütle seçilmiştir. Bu gelir dağılımında örnek hacminin kademeli uygulaması tutarsızdır.⁴⁰

1973 DPT Çalışmasına Derviş ve Robinson (1980), anketle tarım dışı gelirin ve tarımsal nüfusun olduğundan az görüldüğünü belirterek eleştiri getirmişlerdir. Dolayısıyla eşitsizlik, olduğundan daha çok bulunmaktadır. Derviş ve Robinson'nun hesaplamalarına göre Gini Katsayısı, 0.51 yerine 0.50'dir.

Hesaplanmış oldukları %20'lik gelir grubu payları şöyledir: %3.45, %7.90, %12.83, %20.49 ve %55.33. Hesaplanan Gini Katsayısı tarımsal gelirler için 0.56, tarım dışı gelirler için 0.45 dir. DPT (1973) de verilen Gini Katsayısı ise tarımsal gelirler için 0.60 tarım dışı gelirler için 0.63 dür. İki çalışma sonuçları arasındaki bu çok önemli farkın, tarım ve tarım dışı kesimlerdeki verimlilik farkından kaynaklandığı belirtilmektedir.

Aynı yıl için Derviş & Robinson (1980) yöntemi kullanılarak Celasun (1986) tarafından hesaplanmış olan Gini Katsayıları tarım geliri için 0.57, tarım dışı için 0.43 ve toplam için 0.51 dir. Celasun'un hesaplanmış olduğu %20'lik gelir gruplarının aldığı paylar sırayla şöyledir: Birinci % 20'lik grup için %2.75, İkinci % 20'lik grup %7.15, Üçüncü % 20'lik grup %12.83, Dördüncü % 20'lik grup %22.06 ve Beşinci % 20'lik grup ise %55.21. Celasun (1986) aynı yöntemi ve 1973 verilerini kullanarak 1978 ve 1983 yılları için de tahminler yapmıştır. 1978 yılı için paylar; %2.84, %7.33, %12.90, %22.13 ve %54.71. Gini Katsayısı ise 0.51'dir. Tarımsal gelir için Gini Katsayısı 0.57, tarım dışı gelir için ise 0.43 dür. 1983 gelir palleri da şöyledir: %2.63, %6.93, %12.59, %21.39 ve %55.93. Gini Katsayısı ise 0.52. Tarım ve tarım dışı gelirler için Gini Katsayıları 0.57 ve 0.45 tir. Anketlere dayalı gelir dağılımı çalışmalarında tarımsal gelirlerdeki eşitsizliğin daha düşük olduğu sonucu, verimlilik ve istihdam verilerine dayandırılarak yapılan çalışma sonuçlarıyla çelişmektedir.⁴¹

Yukarıda sayılan çalışmalara ek olarak DİE, 1973-1974 Kırsal Yerler Gelir ve 1978-1979 kentsel yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamalarını hesaplamıştır. Bu çalışmadaki veriler, gelir dağılımının belirlenmesinde yardımcı dokümanlardır. 1973-1974 hane halkı tüketim ve gelir anketinde, nüfusu 2000'in altındaki köyler kapsanmış (DİE, 1979) ve çok tabakalı basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Hane halkı

⁴⁰ Karaman, a.g.e. , ss.23-24

⁴¹ Karluk, a.g.e. , s. 75

seçimi üç aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada 67 ilin her birinde iki bölge, ikinci aşamada her bölgeden üçer köy tesadüfi örnekleme ile seçilmiştir. Son aşamada her köyden on hane halkı örneğe dâhil edilmiş ve yıl boyunca gözlenmiştir. Toplam 3983 hane halkı kapsanmıştır. Tarımsal gelirler, alanda elde edilen girdi ve çıktı analizinden hesaplanmıştır.

DİE 1978-1979 anketi, 10000 den fazla nüfusu olan kentsel yerleri kapsamıştır. 40 kentsel alandaki 2-9 kişiden oluşan hane halkları örneğe dahil edilmiş, her ay 822 hane halkı seçilmiştir. Beş coğrafi bölge vardır. Her bölgede, 14 sosyo ve ekonomik göstergeye dayanarak, gelişmiş, orta-gelişmiş ve azgelişmiş olmak üzere üç tabaka oluşturulmuş, gelişmiş olan tabakada il merkezleri, uzman görüşü alınarak belirlenmiştir. Ağırlık olarak nüfus kullanılmış, orta gelişmiş alanlardan dörtte biri, az-gelişmiş alanlardan beşte biri sistematik örnekleme ile seçilmiştir. Yörelere, sosyo-ekonomik durumuna göre fakir, orta gelirli ve zengin olmak üzere iki veya üç tabakaya bölünmüştür. Daha sonraki tarihlerde Merih Celasun, 1973 yılı DPT gelir dağılımı tablosunu esas alarak, 1978 ve 1973 yıllarında dağılımın Türkiye'de nasıl bir seyir gösterdiğini ortaya koyan ekonometrik bir çalışma yapmıştır.

1986 yılında da Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri Y. Esmer, H. Fişek ve E. Kalaycıoğlu tarafından TÜSİAD için bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışma, temelde bir gelir dağılımı araştırması değildir. Tabakalama için nüfus değil, seçmen kitlesi kullanılmıştır. Kırsal ve kentsel ayırım yapılmış, çok aşamalı tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 1444 hane halkı seçilmiş, 1032 hane halkındaki 6760 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki iller beş bölgeye ayrılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir, 14 tabakaya bölünmüştür. Kentsel alandaki tabakalama, ekonomik durum ve politik tercihlere göre belirlenmiştir. 17 ildeki 51 yörede 117 alan, kırsal alanda altı tabaka için 60 yerleşim alanı seçilmiştir. Aylık ve yıllık gelirler ile gelirin kaynağı ayrı ayrı verilmiştir. Gelir kaynakları imalat, üretim, maaş ve ücretler, kira, emekli aylıkları, sermaye gelirleri ve diğer olarak sınıflandırılmıştır.⁴²

Yukarıda belirtilen çalışmalar, metod ve uygulama açısından önemli aksaklıklar içermektedir. Bu sebeple DPT'nin teklifi, DİE'nin kabulü ile Türkiye'de ilk defa örnek hacmi, uygulama esasları yönünden bilimsel kriterlere en uygun 1987 Yılı hane halkı

⁴² a.g.e. ,s. 76

gelir ve tüketim harcamaları anketi uygulaması sonucunda, gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. Anket, 1 Ocak 1987 – 31 Aralık 1987 tarihleri arasında kentsel yerlerde her ay değişen 1202 hane halkı, kırsal yerlerde ise bir yıl boyunca 998 hane halkında uygulanmıştır. Örnek hane halkı, 26.400'tür. Buna göre tahmin edilen toplam hane halkı sayısı, 11.047.560'tır. ortalama hane büyüklüğü kırdada 5.31., 'kentte ise 4.31'dir. Türkiye ortalaması ise 4.78'dir. DİE'nün 1987 Gelir Dağılımı Araştırması, 1987 yılında uygulanan Hane halkı gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, bölge, nüfus tabakaları ve kır-kent ayırımında gelir ve tüketim farklılaşmasını belirlemek üzere Türkiye genelinde kapsanan ilk ankettir. Ankette 20 binden az nüfuslu yerleşim yerleri kırsal yerler, 20.001'den fazla nüfuslu yerleşim yerleri kentsel kesim olarak kabul edilmiştir. Araştırmada sektörel, ücret, ücret dışı gelir, tarım, tarım dışı gelir, ücretin elde edilmiş şekli, hane halkının işteki durumu, bölgelere, nüfus gruplarına göre gelir dağılımı verileri ayrıntılı olarak hazırlanmıştır.

1987 çalışmasında (DİE, 1990), yerleşim bölgeleri beşe ayrılmıştır. Kentsel alanlar üç tabakadır: -20001-50000, -50001-100000, -100000 fazla olanlar şeklinde. Kırsal alanlar ise beş tabakadır: -0-500, -501-2000, -2001-5000, 5001-10000, -10001-20000. Gelir, kullanılabilir gelir (maaş ve ücretler, faiz, kira, kar ve transferler) ve aynı geliri kapsamaktadır. Kırsal kesimdeki hane halkı tarımsal işletme olarak kabul edildiğinden, geliri brüt olarak elde edilmekte ve net gelir girdilerin çıktılarından düşülmesiyle bulunmaktadır⁴³.

DİE 1987 Araştırmasının ilgi çekici bir sonucu vardır. Hane halkı kişilerinden gelir getiren işlerde çalışanlar arasında diğer grubu, %39.7 oranı ile toplamın en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Grup, ücretsiz aile çalışanlarını (ücretsiz aile işçisi) kapsadığı için çok önemlidir.' Sanayileşmiş toplumlarda (ücretsiz aile işçisi) kapsadığı için çok önemlidir. Sanayileşmiş toplumlarda ücretsiz aile çalışanı ortalaması %34 arasındadır. Bu oran, AB ülkelerinde %2.8 civarındadır. Fakat Türkiye'de oran, iş bulanların (toplam istihdam) ortalama %30'u kadardır. Kırsal kesimde ve kadın çalışanlar açısından durum oldukça kötüdür. Bir toplumda ücretsiz aile çalışan sayısının artması ve çalışanların %30'nun bu nitelikte olması, fonksiyonel gelir dağılımının çarpıklığını kendiliğinden ortaya koymaktadır. Kırsal ve kentsel ayırımı yapıldığında durum, daha da kötüleşmektedir. Kırsal kesimde ücretsiz aile çalışanlarını kapsayan

⁴³ Karaman, a.g.e., s. 18.

kesim, kırsal kesim istihdamının %52'sini oluşturmaktadır. Bunlar, kırsal kesim toplam gelirinin ancak %1.8'ni alabilmektedirler. Hane halkı kişilerinin gelir getirisi işlerdeki dağılımında ücretli kesim %32.6 oranı ile ikinci sırada gelmektedir. 1973 DPT Araştırmasında bu oran (ücretle geçinen hane halkı oranı) %37 idi.

Bu durum, Türkiye'de 1973'ten itibaren geçen sürede ücretli ve maaşlı kesimin toplam içindeki yerinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Ortalama yıllık gelirin çalışanların işteki durumlarına göre bir ayırım yapıldığında, ücretlilerin ortalama gelirinin genel ortalamaya çok yaklaştığı görülmektedir. Toplam 1.763 bin TL iken (bu tutar ağustos 2001 itibari ile yaklaşık 337 milyon 87 bin TL)⁴⁴, ücretliler ortalaması 1.767 bin TL'dir(ağustos 2001 Tarihli değeri 337 milyon 852 bin TL). Buna karşılık ücretliler, kendi adına çalışanların yarısı, işverenlerinde ortalama gelirlerinin yaklaşık beşte biri kadar gelir elde etmektedirler.

Profesör Emre Kongar, KAMAR adına bir çalışma yaparak 1988 yılı için Türkiye'de gelir dağılımı hesaplamıştır. DİE, 1987 araştırmasından sonra 1994 yılında yeni bir gelir dağılımı araştırmasını başlatmış, bu araştırmanın sonuçları 1996 yılı sonunda alınmıştır. DİE, 1994 yılında yapmış olduğu Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi geçici sonuçlarını 18 Ekim 1996 tarihinde açıklamıştır. Bir ülkede hane halkı gelir dağılımı anketleri, ülkede belirli sürede yaratılan tüm gelirlerin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüne ortaya konması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapısında zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli bir kaynaktır⁴⁵.

1994 Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi iki aşamada yapılmıştır. Birinci Aşamada, 1 Ocak 1994 – 31 Aralık 1994 tarihleri arasında her ay değişen 2188 örnek haneye "Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" uygulanmıştır. Bu anketle örnek hanelerin anket ayı içerisinde yaptıkları yoğun tüketim harcamaları ile dayanıklı tüketim malları gibi seyrek olarak yaptıkları tüketim harcamalarının bilgilerinin yanı sıra, hane halkı fertlerinin istihdam ve aylık gelir bilgileri de derlenmiştir. İkinci Aşamada "Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi" 8 Şubat 1995 - 31 Mayıs 1995 tarihleri arasında Tüketim Harcamaları Anketi kapsamında olan 26.256 örnek haneye uygulanmış ve istihdam durumu, ekonomik faaliyet, meslek, işteki

⁴⁴ Capital dergisinin Capitol İNFOCARD ekindeki geçmişteki 1TL'nin bugünkü değerinin hesaplamasından yararlanılmıştır.

⁴⁵ Karluk, **a.g.e.** s. 77.

durum vb. sorular sorulmuştur. Hane halkı kişilerin 1994 yılı içinde faaliyet gelirleri; esas iş, diğer iş, değiştirilen iş ayrımında sorgulanmış ayrıca faaliyet dışı gelir bilgilen de alınmıştır. 1994 Hane Halkı Tüketim Harcamaları Anketi Türkiye'yi temsilen seçilen 62 kentsel, 174 kırsal yer olmak üzere toplam 236 yerleşim yerinde, 26.256 örnek hane halkı ile görüşme yapılarak uygulanmıştır. Örneklem 1990 nüfus sayımının sonuçlarına göre oluşturulmuş, daha önceki araştırmalarda kullanılan beş sosyo – ekonomik bölge yerine yedi coğrafi bölge tabakalanması kullanılmıştır. 1987 anketine benzer şekilde 20, 000 den fazla nüfuzlu yerleşim terleri kentsel 20,000 den az nüfuzlu yerleşim yeleri ise kırsal yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır.⁴⁶

Yukarıda sayılan araştırmaların sonuçlarını Tablo 3.1.' de görmek mümkündür. Bireysel gelir dağılımının ölçülmesinde yararlanılan yüzde paylar çok yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu yöntemde esas bütün hane halkı gelirlerine göre en küçükten büyüğe doğru sıralandığında % 20 lik hane halkı gruplarının gelirden aldıkları yüzde paylarının dökümünün yapılmasıdır.

Tablo 3.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Bulguları

Hanehalkı yüzdesi	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994
Birinci %20	4,5	3,0	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0
Beşinci %20	57,0	60,0	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,51	0,52	0,50	0,43	0,49

Kaynak: TÜSİAD” Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, s.34

Tablo 3.1.’e göre ister % 20 lik gelir paylarına bakılsın, isterse Gini katsayılarına bakıldığında, Türkiye de gelir dağılımının eşitlikten oldukça uzak olduğu görünmektedir.

⁴⁶ TÜSİAD “ Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, TÜSİAD Yayın No: 2000/295, İstanbul-2000, s.32

Ancak bunlara rağmen Türkiye de gelir eşitsizliğinin oldukça yüksek olduğu, zamanla da azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle en yüksek gelirli % 20'lik kesimin gelirden aldığı payın, en düşük gelirli % 20'lik kesimin gelirden aldığı payla karşılaştırılması gelir dağılımının eşitlikten uzaklığı göstermek açısından çarpıcıdır. Örneğin 1994 yılında en alt gelirli % 20 lik hane halkları gelirin % 4,9 unu alırken, en yüksek gelirli hane halkları gelirin % 54,9 unu almaktadır. Yani geliri yüksek kesim düşük kesimin 11 katından fazla gelir elde etmiştir.

3.2. 1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

Türkiye'de yukarıda açıklandığı gibi farklı tarihlerde çeşitli kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları, çeşitli yönleriyle birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, araştırmanın kapsadığı alan, örnekleme yöntemi ve örnek sayısı konularındadır. Bu farklılıklara rağmen, araştırmalardan elde edilen verilerle kişisel gelir dağılımının nasıl bir gelişme gösterdiği ana hatlarıyla ortaya konabilir. Türkiye'de gelir dağılımında önceki yıllarla karşılaştırıldığında gözlenen sınırlı düzelmeye personel yasasındaki değişikliğin ücretliler ve diğer dar gelirli olanlara gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur. Türkiye'de özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru hızlanan ve 1980 yılında üç haneli rakama ulaşan enflasyon, alınan önlemlerle bir miktar indirilmekle beraber yüksek seviyesini devamlı korumuştur. Yüksek oranlı ve sürekli enflasyon, gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. 1980-1988 yılları arasında Türkiye'de zorunlu tüketim malları fiyatları 12 ile 55 kat artarken, aynı dönemde ücretlerdeki artış bu kesimin satın alma gücünü korumaya yetmemiştir⁴⁷.

Türkiye'de yapılan kişisel gelir araştırmalarının sonuçlarına göre, 1973-1987 döneminde Türkiye'de gelir dağılımında iyileşmeye doğru bir hareket vardır. Bu genel eğilime rağmen gelir dağılımındaki iyileşme, çok yavaş meydana gelmektedir. Gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye'de gelir dağılımı bozuktur. Gelişmiş ülkelerde, en

⁴⁷ DPT, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**, Yayın No: 2599, Ankara-2001

düşük gelirli nüfusun %20'lik kesimi, ortalama olarak gelirin %7.8'ni alırken, en yüksek gelirli kesim, gelirin %40'na sahip olmaktadır. Bu ülkelerde son yıllarda, en yüksek gelirli kesimin gelirindeki payını %40'ların altına indirmeye yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Gelişme yolunda olan ülkelerde gelir dağılımının daha adil olmasında, uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretli kesimin payının yükselmiş olması ile özelleştirmenin başarıyla uygulanması sonucunda servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasında önemli etkisi olmuştur.

1963 yılını kapsayan ve Türkiye'de bu konuda yapılan ilk çalışmada nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi, gelirin %4.5'ini, nüfusun en yüksek gelirli kesimi ise gelirin %57'ni almaktadır. Gelirin yarıdan fazlası nüfusun %20'si tarafından kullanılmaktadır. 1963 yılından sonra 1987'ye kadar yapılan araştırmalarda söz konusu kesimlerin paylarında sınırlı bir şekilde düşme ve yükselme olmakla birlikte, 1987 DİE Gelir Dağılımı Araştırmasında, aynı kesimlerin sırayla gelirdeki payı %5.2 ve %49.9 olmuştur. Gelir dağılımındaki çarpıklığı gösteren Gini Katsayısı 1963 yılında 0.55 iken, 1987 yılında ancak 0.43'e inebilmiştir. En düşük gelirli %60 nüfusun 1987 yılında milli gelirin %28.91'ni almasına karşılık, en yüksek gelirli %5 nüfusun milli gelirin %23.01'ne sahip olması, Türkiye'de gelir dağılımındaki iyileşmenin, gelişmiş ülkelerin gelir dağılımından elde ettikleri başarılarının gerisinde olduğunun bir göstergesidir.

1987 yılında DİE'nin yapmış olduğu Gelir Dağılımı Araştırmasına göre, hane halkının %32.6'sını oluşturan ücretliler, toplam gelirin %32.7'ni almaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise ücretlilerin çalışanlar içindeki payının yüksek olması yanında, toplam gelirdeki payları da %60-80 arasında değişmektedir. Türkiye'de ücretsiz aile işlerinde çalışanların da yer aldığı diğer çalışanlar grubunun, toplam çalışanlar içindeki payının yüksekliği (%40) ve gelirdeki paylarının ortalama %10'lar civarında olması, Türkiye'de gelir dağılımının bozuk olduğunun birer göstergesidir.

Tablo 3.2. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Hane Halkının Yüzdeleri	DPT (1973)	TÜSİAD (1986)	DİE (1987)	DİE (1994)
Birinci % 20	3.50	3.90	5.24	4.9
İkinci % 20	8.00	8.40	9.61	8.6
Üçüncü % 20	12.50	12.60	14.60	12.6
Dördüncü % 20	19.50	19.20	21.15	19.0
Beşinci % 20	56.50	55.90	49.94	54.9
Gini Katsayısı	0.51	0.50	0.43	0.49
Kuznets Katsayısı	0.45	0.45	0.39	-

Kaynak: 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anketi, DİE

DPT (1973) ile DİE (1987) araştırmalarının sonuçlarına göre, Türkiye’de gelir dağılımında nispi eşitlik yönüne olumlu bir gelişme söz konusudur. 1973 DPT Araştırmasına göre toplam gelirin %56.5’ini alan en çok gelir elde eden %20’lik kesimin payı, 1987 DİE Araştırmasında %49.9’a gerilemektedir. Aynı şekilde, 1973 yılında nüfusun en fakir iki yüzde %20’lik kesimi (%40), toplam gelirin %11.5’ini alırken, 1987 yılında bu oran %14.85’e yükselmektedir. Ayrıca, Gini Katsayısı da 0.51’den, 0.43’e düşmektedir. Fakat bu düşüş, Türkiye’ye gelir dağılımının zaman içinde düzeldiği göstermede bir kanıt olmayabilir. Çünkü DPT 1973 sonuçlarıyla DİE 1987 sonuçlarını tam olarak karşılaştırmak bilimsel açıdan doğru değildir.

Türkiye’de gelirin kişisel dağılımında şehir ve kırsal alanda yaşayanlar açısından da önemli farklılıklar vardır. DİE’nin 1987 Araştırmasına göre, kırsal kesimde ortalama gelirler, şehir kesimindeki ortalama gelirden, her dilimde değişmekle beraber ortalama %80 oranında daha azdır. Buna karşılık kırsal kesimde gelir dağılımı, kendi içinde, şehir kesimine göre oldukça eşit dağılmıştır. Tablo 3.2’den çıkan çarpıcı sonuç şudur: Türkiye’de hane halkının en üst gelir grubunda bulunan %10’luk kesimi, 1987 yılında toplam gelirin %34’nü almaktadır. Şehirlerde bu oran %35’e yükselir iken, kırsal kesimde %31.5’a gerilemektedir.

Tablo 3.3. 1987 Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları

Yerleşim yeri		I. (%20)	II.(%20)	III. (%20)	IV.(%20)	V.(%20)	En Yüksek %10
Türkiye	%	5.24	9.61	14.06	21.15	29.94	34.06
	Ort.	964 332	1 768 356	2 588 304	3 892 332	9 189 408	12 523 272
Şehir	%	5.43	9.33	13.6	20.17	50.93	35.04
	Ort.	1 126 644	1 934 388	2 819 568	4 294 152	10 559 004	14 530 308
Kır	%	5.21	10.03	14.98	21.97	47.82	31.56
	Ort.	824 136	1 586 472	2 370 456	7 565 628	7 565 628	9 985 680

Kaynak: 1987 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi, DİE.

DİE tarafından 1994 yılında yapılan Hane Halkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi geçici sonuçları 1996 yılında açıklanmıştır. Buna göre Türkiye’de geçen sürede gelir ve refah dağılımında bir bozulma meydana gelmiştir. 1987’de 0.43 olan Gini Katsayısı, 1994’de 0.49’a yükselmiştir. 1987 yılında toplumun en zengin %20’si milli gelirden %49.9 pay alırken 1994’de bu pay %54.9’a çıkmıştır. 1987’de en yoksul %20’lik kesimin milli gelir içindeki payı %5.2 iken 1994’de bu pay %4.9’a düşmüştür. 1994 yılı anket sonuçlarına göre en yoksul kesim ile en zengin kesimin milli gelirden aldığı pay arasında 11.2 kat fark vardır. Bu fark 1987’de 9.6 kat idi. Bu fark Brezilya’da 32 kattır. Brezilya dünyada gelirin en adaletsiz dağıldığı ülkeler arasında bu fark dolayısıyla birinci sıradadır. Bu ülkeyi; Şili, Kolombiya ve Meksika izlemektedir. Türkiye ise 5. sırada gelmektedir. Türkiye geneline ilişkin 1987 ve 1994 Tüketim Harcamaları Anketlerinin sonuçlarına göre, zorunlu mal ve hizmet harcaması niteliğinde sayılabilecek gıda, içki, tütün ile konut ve kira harcamalarının toplam tüketim harcamaları içindeki payı %52.81’den %58.46’ya çıkmıştır. Toplumun en zengin %20’lik kesimi gelirin %55’ini alırken, geriye kalan %80’lik kesim, kalan %45’i paylaşmıştır. 1987 ile karşılaştırıldığında sadece en zengin %20’nin pastadan aldığı pay 5 puan artarken, diğer bütün kesimlerin pastadan aldıkları paylar azalmıştır.

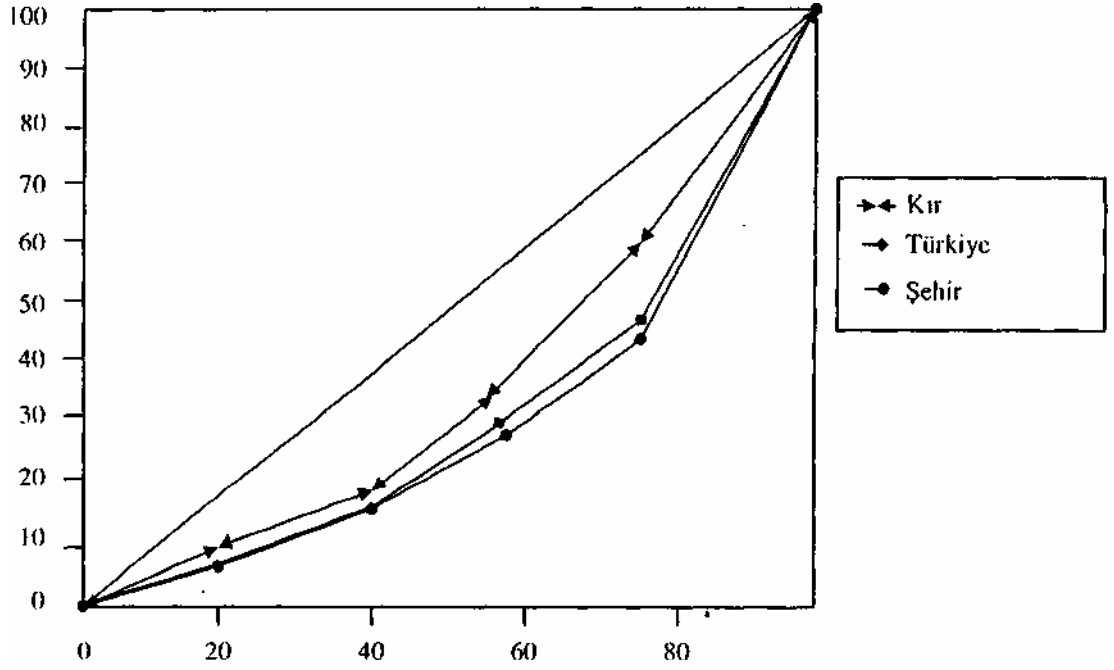
Tablo 3.4. Hane gelirlerinin % 20'lik Dilimlere Göre Dağılımı, 1994

Hanehalkı yüzdeleri	Hanehalkı kümülatif yüzdeleri	Gelir yüzdeleri					
		Türkiye	Kümülatif %	Şehir	Kümülatif %	Kır	Kümülatif %
% 20	%20	4.86	4.86	4.83	4.83	5.57	5.57
% 20	%40	8.63	13.49	8.19	13.02	10.14	15.71
% 20	%60	12.61	26.1	11.87	24.89	14.80	30.51
% 20	%80	19.03	45.13	17.90	42.79	21.79	52.30
% 20	%100	54.87	100.00	57.21	100.00	47.70	100.00
Gini katsayısı		0.492		0.515		0.414	

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, DİE

Toplam Türkiye nüfusu üzerinden yapılan bu değerlendirmeye karşılık kentte yasanlar ve kırsal kesimde yaşayanlar %20'lik dilimlere ayrılıp bakıldığında, şehirdeki gelir dağılımı bozukluğunun çok daha kötü olduğu görülmektedir. Kentlerde en zengin %20'nin aldığı pay %57.2'ye çıkarken, %80'lik kesime ancak %42.8'lik pay kalmaktadır. Buna karşılık kırsal kesimde en zengin %20'nin aldığı pay %47.7 iken %80'lik kesim %52.3'ü paylaşmaktadır.

Şekil 3.1. Lorenz Eğrisi (1994)

Şehirlerde en fakir %20'nin aldığı pay %4.8 iken kırsal kesimde bu pay %5.6'ya çıkmaktadır. İkinci %20, kentlerde %8.2, kırsal kesimde %10.1, üçüncü %20 kentte 11.9, kırsal kesimde 14.8, dördüncü %20 ise kentte %17.9, kırsal kesimde %21.8 pay almıştır. Bunun sonucunda kırsal kesimde orta sınıf vatandaşlar kentlere göre biraz daha gelir seviyelerini koruyabilmiştir.

Tablo 3.5. Yüzde 5'lik Hanehalkı Dilimlerine Göre Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (%) 1987- 1994

Gelirden Aldığı Pay			Gelirden Aldığı Pay		
Hanehalkı dilimleri	1987	1994		1987	1994
Birinci % 5	0.70	0.69	Onbirinci % 5	3.66	3.28
İkinci % 5	1.24	1.15	Onikinci % 5	4.02	3.59
Üçüncü % 5	1.53	1.40	Onüçüncü % 5	4.43	3.97
Dördüncü % 5	1.76	1.62	Ondördüncü % 5	4.93	4.43
Beşinci % 5	2.01	1.83	Onbeşinci % 5	5.52	4.97
Altıncı % 5	2.28	2.04	Onaltıncı % 5	6.28	5.65
Yedinci % 5	2.53	2.26	Onyedinci % 5	7.25	6.53
Sekizinci % 5	2.79	2.49	Onsekizinci % 5	8.66	7.84
Dokuzuncu % 5	3.06	2.74	Ondokuzuncu % 5	11.01	10.17
Onuncu % 5	3.33	2.99	Yirminci % 5	23.01	30.34

Kaynak: 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anketi, DİE

Tablo 3,5 de görüldüğü gibi nüfusun % 5 dilimlere ayrılması sonucun da geliri en yüksek olan % 5 lik dilimin aldığı pay 1987 de % 23 olmasına rağmen bu oran 1994 yılında % 30,3 e yükselmiştir. Yani şu zaman zarfı içerisinde en zengin % 5 lik kesimin lehine bir gelir artışı olmuştur. Diğer % 5 lik dilimlerde göreceli bir değişiklik görülmemesine rağmen kısmen azalmalar söz konusudur.

Ekonomist Dergisinin Haziran 1997 sayısında DİE 1994 yılı çalışmasını esas alarak yaptığı Türkiye'deki beş gelir grubunun analizi şöyledir⁴⁸.

-En üsttekiler: Türkiye'deki gelir Piramidinin en tepesinde yer alan grup, tüm şirketlerin hedef kitlesi konumunda. Çünkü toplam hane halkı sayısının beşte birini oluşturan bu grup, Türkiye'de yaratılan gelirin yüzde 54,9'unu elde ediyor. 2 milyon 865 bin aileden ve 13.9 milyon kişiden oluşan bu grup, 1973-1987 yılları arasında yaklaşık 6 puanlık bir düşüş olmasına karşın, 1987-1994 yılları arasında kullanılabilir gelir içindeki payını 5 puan arttırmıştır. Bu grup içinde yer alan en yüksek gelirli yüzde 5'in hayat standardı ise Hollanda'yı bile geride bırakmıştır. Bu mega zenginlerin yıllık

⁴⁸ "Türkiye'de ki Beş Gelir Grubunun Analizi" **Ekonomist Dergisi**, sayı:23, Haziran-1997, ss. 16-22.

kişi başına geliri 22 bin 344 doları buluyor. 1987-1994 yılları arasında ailelerin yüzde 95'inin milli gelirden aldığı pay az veya çok gerilerken, sadece en zengin yüzde 5'in payı arttı. 716 bin aileden ve 3 milyon 406 bin kişiden oluşan bu grubun payı yüzde 23'ten yüzde 30'a yükselmiştir.

Bu grubun hayat tarzı ile ilgili olarak şu tespitleri yapmak mümkün olmaktadır:

En yüksek gelirli aileler, çocuklarını yurt dışında okutmayı tercih ediyor. Halen yurt dışında okuyan öğrenci sayısı 30 bini bulmaktadır.

Son yıllarda birbiri peşi sıra Türkiye'de mağaza açan dünyaca ünlü giyim markaları, hedef kitle olarak bu grubu seçiyor. Marks and Spencer, Louis Vuitton ve Versace gibi ünlü markaların Türkiye'deki satışlarını hızla artırmaları, bu kesimin milli gelirdeki payının sürekli arttığını göstermektedir.

Süper ve mega zenginlerin talep oldukları konut, yazlık ve villalar 150 bin ile 500 bin dolarlık fiyatlardan satılıyor. Türkiye'de çeşitli marka ve modellerden toplam 120 bin lüks otomobilde en üsttekilerin otomobil parkında. Mercedes, BMW, Jaguar gibi gözde otomobillere son yıllarda, Audi, Alfa Romeo, Toyota, Lexus, Nissan, Infinity ve Amerikan otomobilleri gibi lüks sınıf otomobiller de katılmıştır. En zenginleri oluşturan bu grup gelirlerin %60 ile %90 arasındaki bir kısmını tasarruf ediyor.

Tablo 3.6. En Üstteki % 20'lik Dilime Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri

Hanehalkı yüzdesi	Hane başına aylık kullanılabilir gelir TL	Kişi sayısı	TL	Dolar (\$)	Kişi başına yıllık GSMH (\$)
Birinci % 5	742.808.202	3.406.030	1.874.414.407	12.927	22.344
İkinci % 5	248.990.033	3.517.388	608.413.828	4.196	7.252
Üçüncü % 5	191.945.160	3.562.951	463.025.285	3.193	5.519
Dördüncü % 5	159.872.724	3.421.412	401.611.733	2.770	4.787
TOPLAM % 20	335.904.094	13.907.781	830.337.694	5.726	9.898

Kaynak : 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, **DİE**

Bu araştırma yapılırken DİE, 1994 Gelir Dağılımı Araştırmasının tüm sonuçlarını henüz açıklamadığı gözükmektedir. Eldeki verileri, 1987 araştırmasının

ayrıntılı sonuçlarını da hesaba katarak incelediğimizde, Türkiye'de 12 bin 500 tane dolar milyoneri bulunduğu sonucuna varabiliyoruz.

-Ortanın üstü: Ortanın üstünde yer alan yüzde 20'lik hane halkı grubunda toplam 134 milyon kişi bulunuyor. Bu grup kullanılabilir gelirin %19'unu elde ediyor. Bu grup gelir payının 2 puanını, en üst gelir grubuna kattı. İşte bu gelir grubunun belirgin nitelik ve özellikleri:

Ortanın üstü gelir grubu, ekonominin en dinamik kesimlerinden biri sınıf atlamak bu gruptakilerin en önemli hedefi. İyi eğitim gördükleri için, girişimcilikte başarı sağlayabiliyorlar. Yani iş kurallarının büyük bölümü bu gruptan çıkmaktadır. Ortanın üstündekiler, çocuklarının geleceğini kurtarmak için onları bir Anadolu Lisesi 'ne sokmayı hedefliyor, ev edinmek için kooperatife üye oluyorlar. Bu gruptakilerin çocuklarının tamamına yakın bölümü üniversitede okutulmaktadır.

Tablo 3.7. Dördüncü % 20'lik Dilime (Ortanın Üstü Sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri

Hanehalkı yüzdesi	Hane başına aylık kullanılabilir gelir TL	Kişi sayısı	TL	Dolar (\$)	Kişi başına yıllık GSMH (\$)
Birinci % 5	138.327.846	3.413.863	348.257.853	2.402	4.151
İkinci % 5	121.679.505	3.309.969	315.959.123	2.179	3.766
Üçüncü % 5	108.458.874	3.319.268	280.840.776	1.937	3.348
Dördüncü % 5	97.196.676	3.350.281	249.348.965	1.720	2.972
TOPLAM % 20	116.415.725	13.393.381	298.826.294	2.061	3.562

Kaynak : 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, **DİE**

Gruptaki ailelerin ortalama aylık geliri 97 milyon ile 138 milyon lira arasında değişmektedir.

Ortanın üstü gelir grubundakilerin ancak dörtte biri otomobile sahip, ikinci el otomobil piyasasının en aktif unsurları bu kesimde bulunuyor. Bu kesimin tercihleri genellikle dört-beş yaşındaki otomobiller olmaktadır.

Şirketler kompakt modellere ağırlık verdiği takdirde bu gruptakiler, yeni oto piyasasına ağırlığını koyabilecektir.

Ailelerin büyük bölümünde çalışan sayısı birden fazla olmuştur. Ortanın üstü gelir grubu, kadınların en çok sözünün geçtiği gruplar arasında olmuştur.

Kırsal kesimdekilerin bir bölümü, daha iyi yaşam standardına arazi ve arsa satarak ulaşmayı denemektedirler.

Ekonomi istikrarlı bir büyüme ivmesi yakaladığında en büyük avantajı bu gelir grubu yakalayacaktır.

Bu grup, küçük atölye sahipleri, üst düzey kamu bürokratları, özel sektörde çalışan beyaz yakalılar, büyük işyerlerinde çalışan sendikalı ve kıdemli işçiler, serbest meslek mensupları, orta büyüklükteki işyerlerine sahip tüccar ve büyük esnaftan oluşuyor. Orta boy tarım işletmelerine sahip olan ve yanında 10'un altında tarım işçisi çalıştıran çiftçiler bu grupta yer almaktadır.

Konut sahipliği oranının yüksek olduğu bu grupta mütevazı bir yazlık evi talebi de yaygınlaşmaya başlamıştır.

-Orta sınıf: Orta sınıf, batı ülkelerinde ekonominin yenilenmesini sağlayan, girişimci ve mücadeleci bir katmanı oluşturur. Türkiye'de ise orta sınıfın hareket alanı sürekli daralıyor. Bizdeki orta sınıf, yüksek gelir gruplarının baskısı ve alttakilerin daha fazla kazanma istekleri arasında eziliyor, bunılıyor. Batıda toplumun orta direği sayılan bu sınıf, Türkiye'de son yıllarda erimekte ve zayıflamaktadır.

Gelir grupları açısından tam ortada yer alan 5'te 1'lik bu grup, gelir dağılımı açısından ortanın altında kalıyor. Bu grupta bulunanların gelirleri Türkiye ortalamasının altındadır. Bu gruptaki kişilerin ortalama yıllık gelirleri 2.406 \$ civarındadır. Grubun üçte biri kirada oturuyor ve emekli ikramiyeleri veya kıdem tazminatları ile ev sahibi olmanın hayalini kurmaktadır. Kırsal kesimdekilerde ailenin tamamı üretime katkıda bulunuyor. Kentlerde ise ailenin çocukları marjinal işlerde çalışmaktadır.

Hemen hemen hepsinin evinde televizyon ve buzdolabı bulunuyor. Çamaşır makinesi satışlarının giderek artması bu grubun talebinden kaynaklanıyor.

Gelirlerinin büyük bölümünü tüketime harcadıkları için tasarruf imkânları son derece kısıtlı.

Dinlerine bağlıdırlar ama modern yaşamdan da vazgeçemiyorlar. Bu yüzden ikisi arasında devamlı zikzaklar çiziyorlar.

Çoğunluğu 50 dekar dolayında toprağa sahip köylü, işçi, memur, küçük esnaf ve emeklilerden oluşan bu grubun sayısı 13-milyonu biraz aşıyor. Bu insanlar yaşam

standardı açısından Kosta Riko ve Tayland düzeyinde bulunmaktadır. Bu grup, çocuklarını ancak devlet okullarında okutabilmektedir.

Tek kişinin kazancı aileyi geçindirmeye yetmediği için eğitimi bitirenler iş hayatına atılıyor. Aile içi dayanışmanın güçlü olması ve akrabalar arası dayanışmanın güçlü olması ve akrabalar arası dayanışma, bu kesimin tarafından ayakta tutulmaktadır.

Tablo 3.8. Üçüncü % 20'lik Dilime (Orta Sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri

Hanehalkı yüzdesi	Hane başına aylık kullanılabilir gelir TL	Kişi Sayısı	TL	Dolar (\$)	Kişi başına yıllık GSMH (\$)
Birinci % 5	87.893.213	3.404.236	221.888.178	1.530	2.645
İkinci % 5	80.303.606	3.277.236	210.603.081	1.452	2.510
Üçüncü % 5	73.203.607	3.244.643	193.911.225	1.337	2.311
Dördüncü % 5	67.082.824	3.209.498	179.643.546	1.239	2.141
TOPLAM % 20	77.120.812	13.135.918	201.840.610	1.392	2.406

Kaynak : 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, **DİE**

-Orta altı : Hane halkı dilimleri açısından ortanın altında yer alan bu grupta yıllık ortalama gelir, Türkiye ortalamasının ancak %45'i kadar. Bu grupta yer alan 12.4 milyon kişi bin yedi yüz kırk bir dolarlık yıllık gelirleri ile Cezayir ve Tunus ayarında bir yaşam sürüyor. Sürekli işi olmayan, işportacılık, yevmiyecilik gibi işlerle geçimini sağlayan kişilerden oluşan bu grubun kullanılabilir gelirden aldığı pay %8.6 düzeyindedir. Grubun gelir pastasından aldığı pay 1987-1994 yılları arasında bir puan düşmüştür.

Bu guruptakilerin üçte ikisi kırsal kesimde yaşıyor. Kentlerde yaşayanlar ise ancak varoşlarda, iki göz bir gecekonduda barınmaktadır.

Bu gruptaki ailelere ayda ortalama 45 milyon lira ile 60 milyon lira arasında para girmektedir.

Gelirleri zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya ancak yeten bu ailelerin marka seçimi gibi bir lüksü yok. Alış-veriş için semt veya kasaba pazarlarını tercih etmektedirler.

Gelirleri sınırlı olduğu için tasarruf etmek gibi bir olanakları da bulunmuyor. Elleri para geenci hemen eksikliğini duydukları bir mala yatırıyorlardır.

Tablo 3.9. İkinci % 20'lik Dilime (Ortanın Altı sınıf) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri

Hanehalkı yüzdesi	Hane başına aylık kullanılabilir gelir TL	Kişi sayısı	TL	Dolar (\$)	Kişi başına yıllık GSMH (\$)
Birinci % 5	60.962.192	3.186.100	164.451.775	1.134	1.960
İkinci % 5	55.331.169	3.102.392	153.288.850	1.057	1.827
Üçüncü % 5	49.944.874	3.011.516	142.542.095	983	1.699
Dördüncü % 5	44.803.459	3.116.847	123.547.354	852	1.473
TOPLAM % 20	52.760.423	12.416.855	146.081.105	1.007	1.741

Kaynak : 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, **DİE**

Kendileri de fazla eğitimli olmayan bu gruptaki aileler, çocuklarını okutmaya pek eğilimli değil. Bu ailelerin çocukları ilkokul eğitimini ancak bitirebiliyor. Okuldan sonra ise ailesinin yanında veya bir ustanın yanında ırac olarak hayata atılmaktadırlar.

Dayanıklı tüketim malları içinde buzdolabı ve televizyonda sahiplik oranı yüksek olmaktadır. Çamaşır makinesi ise yeni yeni tanışmaya başladıkları bir ev aleti vb. gibi

-En alttakiler: Gelir piramidinin en altında yer alan 2 milyon 865 bin aile içinde işsizler, topraksız köylüler, 20 dekarın altında toprak sahipleri ve büyük kentlere 1990'larda göç etmiş kişiler vardır.

Bölgesel açıdan bakıldığında ise yoksulların yoğunlaştığı bölgeler sırasıyla Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu. Bu bölgelerden göç eden ve kentlerin varoşlarının en uzak noktalarına yerleşenler ise kamu hizmetlerinden yararlanamıyor. Gelir azlığının yanı sıra hizmetlerin yetersizliği de yoksulluğu arttırmıştır.

9 milyon kişiden oluşan bu grubun toplam gelirden aldığı pay sadece yüzde 4.86 düzeyinde. Eşyalarının büyük bölümü teknolojik ömrünü tamamlamış, ikinci el piyasadan temin edilmiş araçlardan oluşuyor. Yoksul köylerin büyük bölümünde basınçlı su bulunmadığı için bunlar, kullanılmış da olsa çamaşır veya bulaşık makineleri kullanamamaktadırlar.

Yüzde 60'ı kırsal kesimde yaşayan bu insanlar çocuklarını orta öğretime göndermeye imkan bulamıyor. 14 yaş altında olup çalışan 2.5 milyon çocuğun hemen hemen tümü bu gelir grubunda yer almaktadır.

Tablo 3.10. Birinci % 20'lik Dilime (En Alttakiler) Ait Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Geliri

Hanehalkı yüzdesi	Hane başına aylık kullanılabilir gelir TL	Kişi sayısı	TL	Dolar (\$)	Kişi başına yıllık GSMH (\$)
Birinci % 5	39.662.195	3.013.322	113.127.604	780	1.349
İkinci % 5	34.275.900	2.926.201	100.675.107	692	1.200
Üçüncü % 5	28.155.268	2.796.454	86.534.518	597	1.032
Dördüncü % 5	16.893.070	2.155.066	67.372.925	465	803
TOPLAM % 20	29.746.608	10.891.043	93.899.950	648	1.119

Kaynak : 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, DİE

İşsizlerin büyük bölümünü ve gizli işsizler bu kesimin ana kitlesi, kentlerde çoğunlukla kayıt dışı ve marjinal işlerde ve düşük ücretle çalışırlar. Sosyal güvenlik kapsamına girmeyen bu kitle, geleceğinden de emin değil.

Kırsal kesimde topraksız köyle aileleri ve on dekarın altında toprak sahibi olan aileler, bu grubun iç göçe hazır kitlesini oluşturuyor. En alt gelir grubundan her yıl yaklaşık 1 milyon kişi kentlere göç ederek, yoksulluğu bir kader olmaktan çıkarmaya çalışıyor.

Kırsal kesimdeki yoksulların yaptıkları üretim, tüketimlerini bile zorlukla karşıladığı için, bu kesim iç pazara entegre olma imkânı bulamıyor.

Bu insanların düzenli bir alış-veriş alışkanlığı yok. Gelirleri ancak zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Alış-verişlerini kasaba veya semt pazarlarından yapmaktadırlar.

Düşük gelir düzeyi, işsizlik ve kamu hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle, bu kesimde her tür radikal akım kolayca yaygınlaşıyor.

Hatırlanacağı üzere bir ülkede bir yıl içinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin ekonomide oluşturduğu katma değerlerin parasal toplama olan Gayri Safi Milli Hâsılanın ülke nüfusuna bölünmesi ile bulunan kişi başına gelir, ülkelerin refah seviyelerinin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1980-2000 yılları arasında dolar bazında Türkiye'nin yıllık kişi başına düşen gelirleri verilmiştir.

Tablo 3.11. 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Kişi Başına Düşen Gelir \$

1980	1539	1987	1636	1994	2184
1981	1570	1988	1684	1995	2759
1982	1375	1989	1959	1996	2928
1983	1264	1990	2682	1997	3079
1984	1204	1991	2621	1998	3176
1985	1330	1992	2708	1999	2879
1986	1462	1993	3004	2000	2986

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Türkiye de kişi başına gelir 1975'li yıllara kadar 1000 \$ altında seyrediyordu.1975 yılından sonra ise 4 haneli rakama çıkmıştır. Ülkemizde ki 1980 yılına ait kişi başına gelir 1540 seviyelerinde olmasına rağmen 1987 yılına kadar yıllık kişi başına gelir 1980 yılı seviyesinin aşağısında seyretmiştir. Türkiye kişi başına gelirden iki binli rakamlara ulaşması 90'lı yılların başında olmuştur.1989- 1993 yılları arasında kişi başına gelir %53 oranında artmıştır. Türkiye'de 1991-1998 döneminde dolar bazında kişi başına düşen gelir %23.1 oranında artarak 2620 dolardan 3224 dolara çıkmıştır. Bu oldukça yüksek bir refah artışına işaret etmekle beraber Batı Avrupa ülkeleri arasında en

düşük refah seviyesine sahip ülkelerden biri olan Portekiz de kişi başına düşen gelirin 10900 dolar olduğu unutulmamalıdır.

1991-1993 döneminde dolar bazında kişi başına düşen gelir %14.6 oranında arttıktan sonra 1994 yılında karşılaşılan mali kriz ve devalüasyon nedeniyle %27.3 oranında gerilemiştir. 1995-1998 döneminde sürekli artış gösteren kişi başına düşen gelir 1993 yılındaki seviyeyi ancak 1997 yılında aşarak 1994 yılındaki kayıplar telafi edilebilmiştir.

1998 yılında kişi başına düşen gelir 823 milyon TL(3176\$) olmuştur. 1997 yılında sabit fiyatlarla %6.7 olan kişi başına düşen gelir artışının 1998 yılında %2.2'ye gerilemiş olduğu görülmektedir.

Dolar cinsinden hesaplanan kişi başına düşen gelirin uluslararası karşılaştırmalarda bir refah ölçüsü olarak kullanılabilmesi için doların ülkelere göre farklı satın alma gücüne sahip oluşunun da dikkate alınması gerekmektedir.

1998 yılı için Türkiye'de 3176 dolar olan kişi başına düşen gelir satın alma gücü parkesine göre hesaplandığında 6545 dolara yükselmektedir⁴⁹.

3.3. 1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI

Bölgesel gelir dağılımı aslında kişisel gelir dağılımının bir alt bölümüdür. Bir ülkede bölgesel dengesizlik ülkenin çeşitli bölgeleri arasında görünen ve ekonomik eşitsizlerin tümüdür. Bu dengesizlikler, bölgeler arasında, tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, araştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkar, bunun sonucunda bölgeler arasında gelir dağılımının da farklı olması doğaldır.

Bölgeler arasındaki gelir dağılımının dengesiz oluşu, sebep değil, sonuçtur. Olumsuzlukların giderilmesi ancak bu olumsuzluğa yol açan faktörlerin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Doğrudan gelire ilişkin önlemler yeterli olmayıp, dengesiz dağılıma sebep olan faktörleri ele alan dolaylı önlemlerle, gelirin bölgeler arasında dengeli dağılımı sağlanabilir.

Bunun içinde bölgesel, sosyal, ekonomik dengesizliklere yol açan faktörler düzeltilmesi gerekir. Bir ülkede eğitim, nüfus yapısı, coğrafi konum, doğal kaynaklar,

⁴⁹ İTO, **Ekonomik Rapor**, yayın No: 1996/66 s. 25.

ekonomik faaliyetler, bölgesel sermaye birikimi, istihdam ve alt yapı gibi çeşitli faktörler sebebiyle dengesizlikler oluşabilmektedir⁵⁰.

Bölgeler arası dengesizlik ekonomik gelişme süreci içinde farklı durumlar alabilmektedir. Konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar ve gözlemler sonucu iki görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisine göre, bölgeler arası dengesizlik zamanla azalır. Çünkü kalkınma er-geç ülke düzeyine yayılır, gelişmiş bölgeler gerici bölgeler üzerinde net olumlu etkiler yapar. Gerice bölgeler kalkınmadan nasibini alırlar. Bu konudaki ikinci görüşe göre, bölgeler arası dengesizlik piyasa ekonomisi sisteminde artma eğimi gösterir. Gelişmekte olan bölgeler durgun, dezavantajlı bölgeler üzerinde olumsuz etkiler yaparlar. Üretim faktörleri durgun bölgelerden gelişen bölgelere doğru yer değiştirir. Öncelikle nitelikli işgücü ve sermaye gelişen sanayileşen bölgelere transfer olur. Daha az kaynak kullanan gerice bölgelerin nispi fakirliği derinleşir. Bu görüş taraftarlarına göre, bölgesel dengesizliğin azalması için gerice bölgelere devlet kanalıyla kaynak aktarılmalı, özel girişimciler bu bölgesel yatırım yapmaları için özendirilmelidirler. Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için ise kapsamlı bölgesel çalışmaların yapılması gerekmektedir⁵¹.

Tablo 3.12. Bölgelere Göre Hane halkı Sayısı ve Kullanılabilir Gelirin Dağılımı

Bölgeler	1973 DPT (1) %		1987 DİE (2) %		1994 DİE (3) %	
	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir
Marmara – Ege	33,78	37,73	36,96	44,99	42,26	52,48
Akdeniz	15,18	15,15	13,44	10,66	12,48	11,06
İç Anadolu	21,89	23,47	24,27	21,52	17,91	15,42
Karadeniz	14,50	15,76	10,60	8,92	12,81	10,86
Doğu ve Güney Doğu	14,66	9,89	14,72	13,91	14,55	10,18

51 Karluk, a.g.e. s. 73.

Anadolu						
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: (1) 1973 Gelir Dağılımı Araştırması, DPT
(2) 1987 hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE
(3) 1994 Hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE.

Türkiye’de bölgeler arası sosyo ekonomik dengesizliklerin giderilmesi konusunda yapılan çalışmaların kökeni, cumhuriyet öncesi dayanmaktadır. Konunun önemi, planlı kalkınma dönemi başlangıcı ile önem kazanmıştır. Bölgesel gelir dağılımında eşitlikten söz edildiğinde hiçbir zaman mutlak eşitlik akla gelmemelidir. Bölgelerin sahip olduğu ekonomik potansiyele ilişkin göstergeler farklı olduğuna göre, gelir dağılımında da nispi bir eşitlikten söz etmek mümkün olabilmektedir. Coğrafi bölgeler arasında dengesizlik yıllardır azalmak yerine bilakis artma eğilimi göstermiştir. Bu durum iç göç hareketlerini ve servetin gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmasına yol açarken, bölgeler arasındaki eşitsizliği büyütürken sosyal sorunların artmasına da yol açmaktadır.¹⁵²

1973, 1987 ve 1994 yıllarında yapılan üç gelir dağılımı çalışması sonuçlarının özetleri, Tablo 3,12’de gösterilmiştir. Buna göre bölgeler arası sosyal ve ekonomik dengesizliklerin gelir dağılımına paralel bir yansıması görülmektedir. Bölgeleri sahip olduğu hane halkı ve gelir yüzdeleri ele alındığında, Ege ve Marmara Bölgelerinin her üç araştırma da hane halkı payına, oranla gelir payları yüksek çıkmıştır. Bu bölgelerin Türkiye GSYİH’na en fazla katkıda bulunan bölgeler olmuştur. 1987 DİE tarafından yapılan ankette, bölgelere göre hane halkı ve gelirleri incelendiğinde toplam hane halkı sayısı içerisindeki payı %26,6 oranında ve Marmara bölgesi toplamı kullanılabilir gelirden %38,6 ile en yüksek payı almış olmaktadır. Hane halkı payı %7,4 olan Güney Doğu Anadolu Bölgesi ise, toplam kullanılabilir gelirden ancak %4,5 oranı ile en düşük paya sahip olmuştur.

Tablo 3,13’te gösterildiği üzere, DİE’nin 1998 yılı itibariyle Türkiye’deki 80 ile göre nüfusları ve kişi başına gelirleri verilerine dayanarak 17 Ağustos depreminde büyük hasar gören Kocaeli ili kişi başına gelirden birinci sırayı almıştır. Tabloda kişi başına gelirden en yüksek on il ile kişi başına gelirden en az geliri alan on il verilmiştir. Buna göre kişi başına geliri 1000 doların altında olan iller Muş ve Ağrı olmuştur. Bu

⁵² Ali Uzun, “Bölgesel Denge İçin Projeler”, **Forum Dergisi**, Sayı:2, şubat-1998, s:50.

iller ile birlikte geliri az olan diğer iller ise 1100 dolar civarında seyretmektedir. Kişi başına gelirden en yüksek iller ise Kocaeli'nin ardından Yalova ve Muğla gelmektedir. Türkiye'nin nüfus bakımından en büyük ili olan İstanbul ise 4585 dolar ile dördüncü sırada yer almaktadır. Ama nüfusa göre oranladığımızda, İstanbul Türkiye gelirinin %21,7'sini almaktadır. Gelir bölüşümünün de en büyük payı alan ilk on il toplamda Türkiye gelirinin %41'ini oluşturmaktadır. Ayrıca bu illerin kişi başına gelirleri Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. En düşük gelirlili on il ise Türkiye gelirinin sadece %2,1'ini almaktadır. Buda gösteriyor ki Türkiye'de kişi başına gelirden bile iller arasında oldukça yüksek farklar görülmektedir.

Tablo 3.13. İllere Göre Kişi Başına Gelir (1998 yılı Cari Fiyatlarıyla \$)

En Yüksek On İl			En Düşük On İl		
İller	Nüfus (-000)	Kişi Başına Gelir \$	İller	Nüfus (-000)	Kişi Başına Gelir \$
Kocaeli	1201	7501	Ağrı	469	827
Yalova	167	4769	Muş	426	828
Muğla	647	4736	Bitlis	340	1075
İstanbul	9382	4658	Şırnak	329	1121
Kırklareli	320	4585	Hakkâri	224	1181
Edirne	397	4253	Adıyaman	694	1198
Bilecik	194	3993	Van	774	1212
Ankara	3735	3917	Bingöl	233	1221
Çanakkale	450	3852	Ardahan	126	1228
Manisa	1239	3804	Bayburt	99	1275

Kaynak: DİE, İllere Göre GSYİH Tahmin Sonuçları.

Tablo 3,14'te ise, 1994 yılı anket sonuçlarına göre gelir dağılımının en adil olduğu bölge, Doğu – güney Doğu Anadolu Bölgesi olarak çıkmıştır. Buna karşılık bu bölgeler toplam milli gelirden az pay alan bölgenin payı, zaman içerisinde azalma eğilimi göstermiştir. Gini katsayısı, Doğu – Güney Doğu Anadolu'da 1973 yılından günümüze devamlı olarak düşme eğilimi göstermektedir. Bölgeler itibariyle Gini katsayısının bu kadar düşük olduğu başka bir bölge yoktur. 1994 anketinde Türkiye

ortalaması 0.49 olan katsayı, en yüksek değere 0,53 ile Ege – Marmara Bölgesi'nde ulaşılmıştır.

Tablo 3.14. Bölgelere Göre Hane Halkı Sayısı

Bölgeler	1973 (1)	1987 (2)	1994 (3)
Marmara - Ege	2328908	4083480	5655018
Akdeniz	1046734	1484880	1670004
İç Anadolu	1509295	2681376	2396256
Karadeniz	999702	1171416	1714095
Doğu – Güney Doğu	1010482	1626408	1947468
TOPLAM	6895121	11047560	13382841

Kaynak: (1) 1973 Gelir Dağılımı Araştırması, DPT
(2) 1987 hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE
(3) 1994 Hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE.

Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan zenginlerin son yıllarda büyük ölçüde terörün etkisiyle büyük şehirlere doğru göç etmesi sonucunda bölgenin toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Dolayısıyla, bölgedeki gelir dağılımı daha adil bir duruma gelmiştir. Bölgedeki bu gelişmeler aynı zamanda büyük şehirlerde sürekli büyüyen gelir dağılımı uçurumunun da sebebi olmuştur. Doğu – Güney Doğu Anadolu Bölgesi 1987 yılında hane halkı sayısı açısından Türkiye toplamı içinde %14,7 pay alırken, bu oran son araştırmada %14,5 olmuştur.

Özetle belirtmek gerekirse Marmara ve Ege Bölgeleri, ortalama olarak Türkiye GSYİH'nın yarısından fazlasını üretmektedir. İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde ise, araştırma dönemi boyunca, hane halkına göre gelir payında dalgalanmalar söz konusudur. Burada dikkati çeken nokta, Karadeniz Bölgesi'nin son iki araştırmadaki gelir paylarında önemli bir azalmanın olduğu gözükmektedir. Bu Bölgenin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1973' te %15.8'den 1987'de %8.9'a düşmüştür. Bu önemli azalış, Karadeniz Bölgesi'nin özellikle 1980 yılından sonra sosyal ve ekonomik yönden gerilediğinin bir göstergesidir. Akdeniz Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde her üç araştırmada da hane halkına göre gelir payları azdır. Ancak burada, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde nispi bir iyileşme gözlenmektedir. Bu iyileşme, bu bölgelerde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarından kaynaklanmaktadır.

1973, 1987 ve 1994 araştırmalarına göre Marmara ve Ege Bölgelerinin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay hane halkı sayısının aldığı paydan daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle 1994’de Ege ve Marmara bölgelerinin gelirden aldığı pay yüksek bir oranda artarak, 1987’de toplam kullanılabilir gelirin yaklaşık %45’ini alırken bu oran 1994 yılında % 52,48’e çıkmıştır. Bir diğer dikkat çeken husus ise İç Anadolu bölgesinin hem hane halkı oranında hem de gelir payında 1994 yılında düşüş göstermiştir. 1973’de % 23,47 olan İç Anadolu bölgesinin payı 1994’de % 15,42’ye düşmüştür. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki gelir payında 1987 yılında bir artış olmasına rağmen, 1994’te tekrar düşme eğilimine girerek %10,18 olarak gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de gerek hane halkı kişileri yüzdesi ve gerekse gelir getiren kişiler yüzdesi bakımından geneli içindeki pay sıralamasında, Ege – Marmara Bölgesi ilk sırada yer alırken, Karadeniz ve Akdeniz Bölgeleri son sıralarda bulunmaktadır. Bu iki kriter açısından bakıldığında, Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde gelir getiren kişi yüzdesi hane halkı kişilerinin yüzdesine oranla artış gösterirken, diğer bölgelerin yüzde değerleri düşme eğilimindedir. Ortalama gelir ve tüketim yönünden Ege-Marmara Bölgesi, Türkiye ortalamasının üzerinde olan tek bölgedir. Ortalama tasarruf bakımından ise Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ortalama gelir ve tüketim yönünden Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri, ortalama tasarruf yönünden de Karadeniz Bölgesi son sıradadır.

Türkiye’de bütün bölgelerde, gelir dağılımlında 1973 yılından bu yana iyi bir iyileşme vardır. Bölgelere göre Gini Katsayılarındaki iyileşme, Tablo 3.15’te yer almıştır.

1973 araştırması sonucu bölgelere göre hesaplanan Gini katsayıları sonucu dağılımlın en adil biçimde gerçekleştiği bölge 0,46 ile Marmara ve Ege Bölgesi olmasına rağmen eşitsizliğin en fazla olduğu bölge 0,56 ile Akdeniz bölgesi olmuştur. 1987 gelir dağılımı anket çalışmasına göre ise gelirin en adaletli biçimde dağıtıldığı bölge 0,36 ile Karadeniz bölgesi olmasına rağmen diğer bölgelerde de gözle görülür iyileşmelerin olduğu Gini katsayısı ile tespit edilmiştir.

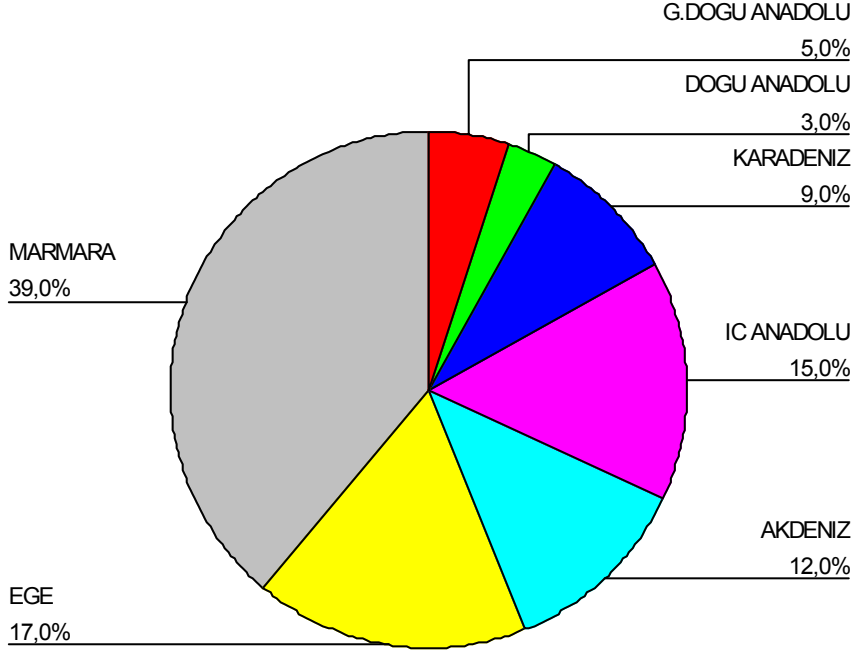
Tablo 3.15. Bölgelere Göre Gini Katsayısı

Bölgeler	1973 (1)	1987 (2)	1994 (3)
Marmara – Ege	0,46	0,43	0,53
Akdeniz	0,56	0,42	0,46
İç Anadolu	0,49	0,43	0,44
Karadeniz	0,53	0,36	0,45
Doğu – Güney Doğu Anadolu	0,50	0,45	0,38

Kaynak: (1) 1973 Gelir Dağılımı Araştırması, DPT
(2) 1987 hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE
(3) 1994 Hane Halkı gelir Dağılımı Anketi, DİE.

Türkiye genelinde gelir türlerine göre Gini Katsayıları incelendiğinde, tarım, tarım dışı ve diğer gelir grupları için Gini Katsayısı (0.40) bulunmuştur. En iyi dağılım ücret ve maaşlardır. Ege-Marmara Bölgesi dışındaki bölgelerde en adil dağılım, ücret gelirlerinde görülmüştür.

Şekil 3. 2. GSMH'nın Bölgeler Arasında Paylaşımı

Kaynak: DİE - 1994

Türkiye'de refah seviyesinin bölgesel dağılımında gözlenen farklılıkların devam ettiği görülmektedir. Gelir seviyesinin en yüksek olduğu bölgeler 1997 yılı itibariyle kişi başına 4475 dolar ile Marmara ve 3436 dolar ile Ege Bölgeleridir. Türkiye nüfusunun %39'unu barındıran bu iki bölge toplam GSYİH'nın %53.2'sini sağlamaktadır.

Kişi başına gelirin en yüksek olduğu Marmara Bölgesi ile en düşük Doğu Anadolu Bölgesi arasındaki gelir farkı 3.3 katlamıştır.

1989-1997 döneminde kaydedilen gelişmelerin incelenmesi, sabit fiyatlarla, GSYİH artışında ilk sıraları %56.1 ile Marmara ve %50.3 ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin aldığını ortaya koymaktadır. Aynı dönem içinde gelişme hızının en düşük olduğu bölgeler ise %21 ile Doğu Anadolu %31.5 ile Karadeniz Bölgesidir⁵³.

⁵³ İTO,a.g.e. ss. 54-55

Bölgeler arası dağılıma biraz daha spesifik yaklaşarak il bazlarında değerlendirme yaparsak aşağıdaki bulgulara varabiliriz. 1994 verilerine göre Türkiye’de 19 il merkezinin gelir dağılımı sonuçlarını yüzde paylarına ve gini katsayılarına göre incelenirse, en eşitsiz il başta olmak üzere aşağı doğru aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 3.16. incelendiğinde, il merkezleri düzeyinde Türkiye’de gelir dağılımının en adaletsiz olan iller sırası ile Adana, İstanbul ve Kayseri ile en adaletli iller sırasıyla Zonguldak, Gaziantep ve Malatya olmuştur. Gelir dağılımının en adaletsiz olduğu illerde en fakir %20’lik kesim o ile ait olan gelirin sadece %4’ünü almakta iken en zengin %20’lik kesim ise gelirin %65’lerine yakın bir oranı almakta olduğu görülmektedir. Gelirin en adaletli dağılımın yapıldığı illerde ise en zengin olan kısım gelirin sadece %40’larını almakta, bu illerde orta düzey gelire sahip kesim gelirin yüzdelik olarak daha fazlasını almakta olduğu araştırmalar tabloda belirtilmektedir.

Tablo 3.16. Seçilmiş 19 İl merkezinde Hane Halkı Gelirlerinin %20'lik Dilimlere Göre Dağılımı(1994)

Hanehalkı Yüzdeleri						
İller	1.%20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20	Gini Kats.
Adana	4,12	6,51	9,63	15,29	64,45	0,59
İstanbul	4,16	6,73	9,89	15,09	64,13	0,59
Kayseri	4,96	7,86	11,20	18,05	57,94	0,51
Antalya	5,75	9,06	12,51	18,24	54,44	0,48
Erzurum	5,59	9,36	14,38	19,86	50,80	0,45
Trabzon	5,68	9,74	13,68	19,73	51,16	0,45
Konya	5,80	9,51	13,83	21,23	49,63	0,43
Denizli	6,10	10,04	14,29	20,35	49,22	0,42
Samsun	6,20	9,74	14,09	21,12	48,84	0,42
Bursa	6,48	10,47	13,96	19,64	49,46	0,42
Diyarbakır	6,91	10,05	13,25	19,17	50,62	0,42
Kocaeli	5,69	10,24	15,03	21,48	47,56	0,41
Mersin	6,26	10,44	14,93	20,77	47,60	0,41
İzmir	6,45	10,31	14,57	21,02	47,64	0,41
Eskişehir	6,31	10,47	15,18	23,08	44,95	0,39
Ankara	6,32	10,64	15,34	21,75	45,95	0,39
Malatya	7,23	11,46	15,99	22,75	42,57	0,35
Gaziantep	7,98	11,58	15,85	22,57	42,02	0,34
Zonguldak	7,22	11,96	17,51	23,60	39,71	0,33

Kaynak: Erkan Işığışık, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi" www.google.com

3.4. 1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL (FAKTÖREL) GELİR DAĞILIMI

Milli gelirin fonksiyonel (faktörel) dağılımı, ülke içinde yaratılan milli gelirin, üç temel üretim faktörü olan işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında nasıl dağıldığını gösterir. Diğer bir deyişle fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen hasılanın faktörler arasındaki paylaşılmasıdır. Böylece

hasılanın ne kadarının ücret maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının kar, faiz ve rant geliri şeklinde bölüştüğünü ortaya koyar. Gelirin fonksiyonel dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında sağlıklı bilgiler erir. Mesela gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi, milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme seviyesi yükseldikçe ücretlilerin payı artmaktadır. Gelişme yolunda olan ülkelerde ise, tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri, nispi olarak daha düşük kalmaktadır.

Genellikle gelişme yolunda olan ülkeler, kendi yapılarından kaynaklanan bir faktörel dengesizlik içindedirler. Bu ülkelerde emek arzının fazlalığına karşılık, sermaye kıt bir üretim faktörüdür. Bu durumda, piyasalara müdahale edilmez ise, emek ve sermaye piyasalarında arz ve talep şartları içinde faktörlerin fiyatları (ücret ve faiz seviyesi), bu faktörlerin kıtlık derecesine göre belirlenir. Eğer uygulanan ekonomi politikaları faktör fiyatlarını etkiliyorsa, oluşan fiyatlar faktörlerin gerçek değerini vermez ve üretim faktörlerinin gelir elde etme oranları değişebilmektedir.⁵⁴

Türkiye'de DİE, temelde gayri safi milli hasılayı "harcamalar" ve "katma değer" yöntemleriyle hesaplamaktadır. Ancak fonksiyonel gelir dağılımını konusunda başka kaynaklar da vardır. Bunlar; girdi/çıktı tabloları, imalat sanayi sayım ve anket sonuçları, İstanbul Sanayi Odası 500 büyük firma anket sonuçlarıdır. Türkiye'de Planlı Dönemden önce fonksiyonel gelir dağılımı konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Daha sonraki yıllarda gerçekleştirilen en önemli çalışma, 1973 DPT Araştırmasıdır. Sonraki yıllarda Özınucur (1987), DİE (1987), OECD (1993), İSO (1993) ve Temel (1994) bu konuda araştırmalar yapmışlardır. Tüm araştırmalarda, gelirin fonksiyonel dağılım serilerinin elde edilmesindeki güçlük yanında, kapsam, tanım ve yöntem farklılıkları sağlıklı bir karşılaştırma yapmaya imkan vermemektedir. Emek kesimi ücret+maaş, sermaye kesimi ise kar + faiz + rant geliri elde ettiği için bunların toplanmasında Türkiye gibi kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyük boyutlara ulaştığı gelişme yolunda olan ekonomilerde büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.

Türkiye'de yapılan güvenilir ilk araştırma olan 1973 DPT Gelir Dağılımı Araştırmasına göre, gelir türlerinden kar, faiz, rant birinci grubu, ücret ikinci grubu ve küçük üreticiler de üçüncü grubu oluşturmaktadır. Hane halkının %16.5'i faiz, kar ve rant geliri adı altında milli gelirin %41.2'ni, hane halkının %35.4'nü oluşturan ücretliler

⁵⁴ Karluk, a.g.e. , s.86

ise milli gelirin ancak %28.3'nü almaktadırlar. Hane halkının geri kalan %48.1'i ise, küçük üreticiler olup, bunların milli gelirden aldıkları pay %30.5'tir. Nüfusun en büyük kısmını oluşturan küçük üretici kesimin gelirden aldığı pay, nüfus paylarının çok altındadır. Buna karşılık kar, faiz, rant geliri elde eden sermaye ve serbest meslek sahiplerinin gelir payları, nüfus paylarının ortalama 2.5 katı kadardır. Gelir türleri arasında en düşük ortalama, küçük üretici gelirlerinde olmasına karşılık, hane halkı başına ortalama kar, faiz, rant gelirleri 50.000 TL civarındadır.

Tablo 3.17'de gösterildiği üzere 1973 yılında Türkiye'de ortalama gelir 19.800 TL iken sermaye ve serbest meslek sahipleri ortalama gelirin bir katından fazla gelir elde etmişlerdir. Ücretlilerin durumu ortalamanın biraz altında iken (15.900 TL) küçük üreticilerin ortalama geliri 12.800 TL'dir. 1973 yılında hazırlanan Toprak ve Tarım Reformu Yasası'nda asgari geçinme seviyesi hane halkına 12.000 TL olduğuna göre, küçük üreticiler neredeyse "yoksulluk sınırı"na yakın bir yerdelerdir.

Gini Katsayısına göre, üç gelir türü arasında en dengeli dağılım ücret (0.41), eşitlikten en uzak dağılım ise, kar, faiz, rant gelirlerindedir (0.58). Bu oranlar, gelir dağılımı eşitsizliğinin temelinde, üretim araçları mülkiyetinin adaletsiz dağılımı olduğunu göstermektedir. DPT'nin çalışmasından çıkan bulgular, gelirin nispi olarak ücretliler arasında daha eşit dağıldığını, buna karşılık sermaye geliri sağlayan gruplar arasında gelir dağılımının daha eşitsiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.17. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelir Grupları (*)	Gelir Yüzdesi	Aile Yüzdesi	Gini Katsayısı	Aile Başına Ortalama Gelir (- 000TL)
Sermaye ve Meslek Sahipleri	41.2	16.5	0.58	49.3
Ücretliler	28.3	35.4	0.41	15.9
Küçük Üreticiler	30.2	48.1	0.44	12.8
TOPLAM	100.00	100.00	0.51	19.8

(*)Ücretliler; düz işçiler, nitelikli işçiler, teknisyenler, tarım işçileri, memurlar, beyaz yakalılar ve büro personelini kapsamaktadır. Büyük tüccar ve sanayiciler, serbest meslek sahipleri, ticaretle uğraşanlar, büyük çiftçiler ve rantiyeler, sermaye ve serbest meslek sahipleri kesimini oluşturmaktadır. Küçük üreticiler grubuna, küçük esnaf ve sanatkarlarla küçük ve orta çiftçiler girmektedir. Veriler, ücretlilerin toplam gelirlerinin sadece ortalama %75'nin salt ücret geliri olduğunu, kalan %25'nin başka kaynaklardan sağlandığını göstermektedir. Küçük üreticiler de gelirlerinin sadece %76.5'ini küçük üreticilikten elde etmektedirler. Buna karşılık sermaye ve serbest meslek sahiplerinin gelirlerinin ortalama %92'si, kar, faiz ve rant gelirlerinden oluşmaktadır. A.g.k., s. 195 (**Kaynak:** DPT, Gelir Dağılımı 1973, s.219-220.)

Bu dönemlerde fonksiyonel gelir dağılımı konusunda en çok başvurulan çalışma S. Özmucur'un ilk sonuçlarını 1987 yılında yayınladığı çalışmalarıdır. (Tablo 3.18.) Özmucurun çalışmalarının bulgularına göre; fonksiyonel gelir dağılımı 1978-1980 yıllarından itibaren süratli bir şekilde ücret-maaş, ve tarım geliri elde edenlerin aleyhine kâr, faiz ve rant elde eden kesimin lehine değişmiştir. Mevcut gelir dağılımı eşitsizliği daha da artmıştır. Ekonomik bunalımın henüz ağırlaşmadığı 1977 yılındaki; ücret, maaş ve tarım geliri elde edenlerin milli gelirden aldıkları paylar sırasıyla % 31, 9 ve % 30, 2'dir. Kâr, faiz, rant geliri elde edenlerin ise milli gelirin % 36,4'ünü almışlardır. Belirtilen tarihten itibaren gelir dağılımının ilk iki grup aleyhine, mülk elde edenleri ise milli gelirin % 36,4'ünü almışlardır. Belirtilen tarihten itibaren gelir dağılımının ilk iki grup aleyhine, mülk elde edenlerin lehine değişmeye başladığını görüyoruz.

1980'li yıllarda bu değişim hız kazanarak devam etmiştir. 19884 yılında emek ve tarım geliri kazananların milli gelirden payları % 22, 9 ve % 20 ile toplam % 42,9'a inmiştir.

Mülk geliri elde edenler ise milli gelirin % 57'sine el koyar duruma ulaşmışlardır. Bu tarihten sonra da tarım kesiminin milli gelir içindeki nisbi payları azalmaya devam etmiştir. Ücret ve maaş geliri elde edenlerin durumlarında 1989'dan sonra kısmi bir iyileşme olmuştur. Ancak ücret-maaşların, enflasyon oranı altında kalması sonucu bu grubun durumu kötüleşmiştir.⁵⁵

Tablo 3.18. Yıllara Göre Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı (%)

Yıllar	Maaş ve Ücret Gelirleri	Tarım gelirleri	Kar,Rant,Faiz Gelirleri
1977	31,9	30,2	37,9
1980	27,6	25,1	47,3
1984	22,9	20,0	57,1
1987	28,6	18,2	53,1
1988	26,1	17,6	56,3
1989	25,9	17,6	56,5
1990	32,4	18,1	49,5
1991	36,9	15,5	47,6
1992	36,8	15,0	48,2
1993	35,1	14,8	50,1
1994	26,5	15,9	27,6

Kaynak : Hüseyin Şahin, **a.g.e.**, s. 395.

Fonksiyonel gelir dağılımı konusundaki kamunun yaptığı ikinci önemli araştırma, DİE'ne aittir. Bu araştırmada, 1973 yılında yapılan araştırmadan farklı olarak, dördü bir ayırma giderek gelir grupları belirlenmiştir.

⁵⁵ Şahin,a.g.e. , s.395

Tablo 3.19. Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987)

Faktör Gelirleri	Kent (%)	Kır (%)	Toplam (%)
Ücret gelirleri	34.36	16.97	26.99
Müteşebbis Gelirleri	44.08	76.19	52.9
- Tarım	3.15	56.12	25.60
- Ticaret	18.11	9.98	25.60
- Hizmet	9.72	6.09	8.18
Kira	18.32	6.42	13.28
Faiz	3.23	0.42	2.04

Kaynak: 1987 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi, DİE

Araştırmanın sonuçları şöyledir: Toplam gelir içindeki %52.6'lık payları ile müteşebbisler en büyük paya sahiptir. Bunu %27'lik pay ile ücretliler izlemektedir. Kira gelirinin payı %13.3 faiz gelirlerinin payı ise yaklaşık %2'dir. Gelir grupları paylarının verdiği sonuç, gelirin adaletsiz bir dağılım gösterdiğidir. Araştırma, Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımının, tıpkı kişisel dağılımında olduğu gibi eşit olmadığını göstermekte ve eşitsizliğin 1979-1980'den sonra hızla arttığını ortaya koymaktadır. Aslında bu durumu normal karşılamak gerekir. Sanayileşmenin tam olarak gerçekleşmediği sermaye piyasasının yeterince gelişmediği, sendikalaşmanın yaygınlaşmadığı, tarımsal üretimin ekonomideki yerini koruduğu, sermayenin tabana yayılmadığı, küçük üreticiliğin yaygın olduğu ve işsizliğin önemli boyutlara ulaştığı bir ekonomide kişisel gelir dağılımı ile fonksiyonel gelir dağılımı arasında önemli bir ilişkinin varlığı normal bir sonuçtur.

DİE'nin 1994 Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anket sonuçları kamunun fonksiyonel gelir dağılımı konusundaki üçüncü önemli araştırmasıdır. Bu anketin çalışan ve gelir elde eden hane halkı üyelerinin işteki durumlarına göre yapılan ayırımdaki durumu şöyledir: İşveren olan kişilerin çalışan ve gelir elde edenler içindeki

payı %5.8 iken, faaliyet gelirlerinden %21.0, maaşlı-ücretli olan kişilerin çalışan ve gelir elde edenler içindeki payı %42.8 iken, faaliyet gelirlerinden %33.6, yevmiyeli olan kişilerin çalışan ve gelir elde edenler içindeki payı %14.4 iken, faaliyet gelirlerinden %6.5, kendi hesabına çalışan kişilerin çalışan ve gelir elde edenler içindeki payı %37.0 iken, faaliyet gelirlerinden bu kesim %38.9 oranında pay almışlardır.

Hanelerin elde ettikleri gelir türleri göz önünde bulundurularak yapılan ayırımda ise, toplam hane gelirleri içine müteşebbis gelirleri %42.4, maaş, ücret ve yevmiye gelirleri %28.3, faaliyet dışı gelirler ise %29.3 oranındadır. Toplam hane halkı yıllık kullanılabilir geliri içinde gelir türleri incelendiğinde; maaş-ücret gelir i%23.7, yevmiye geliri %4.6, tarım geliri %16.7, imalat sanayi geliri %4.4, inşaat geliri, %1.7, ticaret geliri %14.4, hizmet geliri %5.2, gayrimenkul geliri %11.6, menkul kıymet geliri %7.7, karşılıksız gelir %10 dur.

Tablo 3.20. Çalışan ve Gelir Elde Eden Hanehalkı Üyelerinin İşteki Durumlarına Göre sayı ve Faaliyet Gelirleri (1994)

İş Durumu	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	Sayı	Faaliyet Geliri	Sayı	Faaliyet Geliri	Sayı	Faaliyet Geliri
Ücretli,maaşlı	42.8	33.6	56.3	42.0	24.2	18.9
Yevmiyeli	14.4	6.5	16.4	7.0	11.6	5.6
Kendi Hesabına	37.0	38.9	19.1	21.2	61.8	69.8
İşveren	5.8	21.0	8.2	29.8	2.4	5.7
TOPLAM (1)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

(1) Ücretsiz Aile işçileri toplama dahil edilmemiştir.

Kaynak: 1994 hanehalkı gelir dağılımı anketi , DİE

Tablo 3.21. Hanehalkının Elde Ettiği Gelir Türleri (1994)

Gelir Türleri	Türkiye	Kent	Kır
	Yıllık kullanılabilir Gelir	Yıllık kullanılabilir Gelir	Yıllık kullanılabilir Gelir
TOPLAM	100.00	100.00	100.00
Maaş ve ücret	23.7	27.4	15.7
Yevmiye	4.6	4.6	4.7
Müteşebbis	42.4	33.2	62.5
Tarım	16.7	2.6	47.8
İmalat sanayi	4.4	5.4	2.1
İnşaat	1.7	2.4	0.4
Ticaret	14.4	16.8	8.9
Hizmet	5.2	6.0	3.3
Gayrimenkul	11.6	13.9	6.5
Menkul Kıymet	7.7	10.6	1.2
Karşılıksız gelir	10.0	10.3	9.4

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi , DİE

Özetle belirtmek gerekirse, DİE'nin anketine göre Türkiye'de gelir elde edenlerin %42.8'ni ücretli ve maaşlılar, %37'ni kendi hesabına çalışanlar, %14.4'ünü yevmiyeliler, %5.8'ini ise işverenler oluşturmaktadır. Toplam gelirlerin ise %21'ini işverenler, %33.6'sını ücretli maaşlılar, %34.9'nu kendi hesabına çalışanlar, %6.5'ini yevmiyeliler elde etmektedir. Çalışanlar ve gelir eldeler içinde işverenlerin oranı bir önceki ankete göre 2.6 puanlık artış gösterirken, bu kesimin gelirden aldıkları payda 6 puanlık artış olmuştur. 1987 Anketine göre işverenlerin toplam çalışanlar içindeki payı %3.18 toplam gelirden aldıkları pay ise %14.7 idi. 1987'de toplam gelirler içinde %1.82 pay alan menkul

kıymet gelirleri 1994 Anketinde %7.7'ye çıkmıştır. Tarım gelirlerinin payı ise %22.83'den %16.7'ye gerilemiştir.

Türkiye'de ücret/GSYİH oranı OECD ve AB ortalamasına göre düşük olsa da, konu istihdam ile birlikte ele alındığında durum değişmektedir. Ücretin milli gelirdeki payını belirleyen temel faktör, ücretli istihdamın sayısal büyüklüğü diğer bir deyişle ücretlilerin toplam istihdamın ne kadarlık bir bölümünü oluşturduğudur. Türkiye'de istihdam, sanayileşmiş ülkelerden bütünüyle farklı bir yapıdadır. İstihdamın hemen hemen yarısının tarım kesiminde oluşu, kayıt dışı ekonominin ve marjinal sektörün yaygınlığı, sanayileşme sürecinin yeterince hızlı işleyememesi gibi sebeplerle Türkiye'de ücretliler, toplam istihdamın sınırlı bir bölümünü meydana getirmektedirler. Ücretlilerin istihdamdaki payı Türkiye'de %44,1 iken AB'de %87,8'ye, OECD ülkelerinde ise %87,4'ünü oluşturan ücretliler milli gelirin %47,8'ini almaktadır. Türkiye'de ise ücretliler istihdamın sadece %38,1'ini oluşturmakta, buna karşılık ücretin milli gelirdeki payı %25,8'i bulmaktadır. 23 OECD ülkesinde ücretin GSYİH'daki payı, ücretli kesimin istihdamdaki payının altında kalırken, sadece Türkiye'de tersi geçerlidir.(1998 OECD verileri)

A. Temel tarafından yapılan ve 1980-1994 dönemini kapsayan araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir.⁵⁶ Araştırmada, her bir faktör geliri için cari faktör fiyatlarıyla hesaplanan değer, o faktör gelirin değerini, bu değerlerin toplam faktör gelirlerindeki payı ise, faktör gelirlerinin yüzde dağılımını vermektedir. 1980-1994 döneminde toplam yurt içi faktör gelirleri içinde tarım kesiminin payı, düzenli olarak azalırken, sanayileşme ve hizmet kesimlerindeki gelişmeye paralel olarak tarım dışı kesimin payında artış görülmektedir. Araştırma döneminde tarım kesiminin payında 11.2 puanlık düşüş olmuştur.

Tarım dışı kesim içinde toplam maaş ve ücretlerin payı 1980'de yüzde 25.2 iken, bu oranın 1986'da %17.0'ye kadar gerilemiştir. 1987 yılından sonra artış eğilimine giren maaş ve ücretlerin payında 1989'dan itibaren önemli artışlar meydana gelmiş, 1991'de %35.5 ile en yüksek seviyesine ulaşmış, 1992 ve 1993 yıllarında bu seviyesini korumuştur. 1989 yılı sonrasında kamunun maaş ve ücretlerde sağladığı reel artışlar ile kamu ücret artışlarının özel kesim toplu sözleşmeleri için de belirleyici olması sebebiyle, bu kesim ücretlerinde de gerçekleşen artışlar sonucu, 1993 yılında maaş ve

⁵⁶ Karluk,a.g.e. , s.92

ücret payları dönem başı seviyesini 10.1 puan aşmıştır. 1994 yılında 5 Nisan Kararları sonucunda memur ve ücretliler reel gelir kaybına uğrayarak, maaş ve ücret payları bir önceki yıla göre 10 puan gerileyerek 1989 yılı seviyesine inmiştir. Dönem içinde maaş ve ücret paylarının en üst ve en alt seviyeleri arasındaki fark yaklaşık 18 puana yükselmektedir.

Kira gelirleri 1980 yılı başlarında toplam gelirlerden %9.0 pay alırken, dönem içinde bu kesimin payı gerileyerek 1994 yılıda %2.9'a düşmüştür. Faiz gelirlerinin faktör gelirleri içindeki payı 1980-1993 döneminde %1.6'dan %10.4'e yükselmiştir. Bu gelişmede mali piyasalardaki liberalizasyon, tasarruf araçlarındaki çeşitlenme ve mali piyasalardaki gelişme etkili olmuştur. Zamanla kamu açıklarının iç borçlanmayla karşılanmaya başlaması, destekli bütçe faiz ödemelerinin artmasına yol açmıştır. 1994 yılında artan kamu iç borçlanmasının yanında mali piyasalardaki istikrarsızlık sebebiyle yükselen reel faizlerin etkisiyle, faiz gelirlerinin payı %14.44'e kadar çıkmıştır. Başlıca kar geliri elde eden kesiminin kapsadığı Diğer Faktör Gelirleri grubunun paylarının, 1980-1987 döneminde 11.5 puan artış göstererek %37.1'den %48.6'ya yükselmiştir. Fakat 1988'den itibaren önemli ölçüde azalma eğilimine girmiş ve 1993 yılında %35.8 olarak gerçekleşmiştir.

3.5. 1980 –2000 YILLARI AARSINDA TÜRKİYE'DE SEKTÖREL GELİR DAĞILIMI

Bilindiği üzere, milli gelirin tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasında dağılımına sektörel gelir dağılımı denmektedir. Sektörel gelir dağılımının incelenmesindeki amaç dağılımın adaletsizliğini ölçülmesi değildir. Bu tür dağılımla ülkedeki ekonomik sektörlerin büyüklükleri ve yıldan yıla gösterdikleri gelişmeler saptanmaktadır.

Tablo 3.22. Sektörlere Göre İstihdam Edilen İşgücünün Oransal Dağılımı

	1990-1994	1995-1998
Tarım,Ormancılık,Avcılık ve Balıkçılık	46,4	44,7
Sanayi	16,0	16,2
Hizmetler	37,6	39,1
Genel Toplam	100,00	100,00

Kaynak: DİE, Hanehalkı işgücü Anketi sonuçları,Nisan ve Ekim Ayı

Tablo 3.22. incelendiğinde, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1996-2000) tarım sektörünün toplam olarak ve tarım alt sektörleri itibariyle GSYİH içindeki payının azaldığı görülmektedir. Sanayi ve özellikle hizmetler sektörünün payları ise artmaktadır. VI.

Kalkınma Planında tarım sektörünün payı ortalama % 14,6 olmuştur. Sektörlere göre işgücünün oransal dağılımı incelendiğinde, 1994 yılından sonraki dönemde, önceki döneme göre tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının da azaldığı görülmektedir. 1990-94 döneminde tarımdaki istihdamın payı % 46,4 iken 1995-98 yılları arasında ise % 44,7 olmuştur. Bu durum, gelir dağılımının tarım sektöründe çalışanlar aleyhine değiştiğini ve tarım sektörünün halen kişi başına gelirin en düşük sektör olduğu durumunda olduğunu göstermektedir⁵⁷.

1987 ve 1994 araştırmalarına göre, Türkiye’de gelir dağılımı tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri ayrımında incelendiğinde, istihdamın yaklaşık % 50’sini oluşturan tarım sektörünün, faktör gelirlerinden ancak % 25 düzeylerinde bir pay aldığı dikkati çekmektedir. 1987’den 1994’e tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı % 48,6’dan % 50,3’e çıkarken, faktör gelirlerinden aldığı pay % 27,2’den % 23,3’e düşmüştür. Bu sektör ayrıca istihdam edilenlerin içinde ücretsiz çile işçilerinin (% 75) ağırlıklı olması nedeniyle kişi başına ortalama gelirin en düşük olduğu sektör olarak dikkati çekmektedir.

⁵⁷ DPT. “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele” yayın No:2599,Ankara-2001, s.19

Tablo 3.23. Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Toplam Kullanılabilir Geliri (Milyon TL)

İktisadi Faaliyet Kolları		1987		1994	
		Türkiye	%	Türkiye	%
Toplam	Sayı	21,175,153	100,00	24,557,449	100,00
	Gelir	33,232,171	100,00	1,462,928,885	100,00
Tarım	Sayı	10,283,234	48,6	12,348,094	50,3
	Gelir	9,024,236	23,4	341,159,391	23,3
Sanayii	Sayı	3,738,872	17,7	4,804,562	19,6
	Gelir	7,767,514	23,4	371,515,610	25,4
Hizmetler	Sayı	7,153,047	33,8	7,404,793	30,2
	Gelir	16,440,421	49,5	750,253,884	51,3

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Yıllarındaki Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları

Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ile faktör gelirlerinden aldığı payda, 1987'den 1994'e az da olsa bir artış görülmüştür. Bu sektördeki istihdamın toplam içindeki payı % 17,7'den % 19,6'ya yükselmiştir. Toplam faktör gelirlerinden aldığı pay ise % 23,4'den % 25,4'e yükselmiştir.

Hizmet sektörü ise, toplam istihdamın % 30-33 arasında bir pay alırken, faktör gelirini ise % 50 civarında büyük bir kısmına sahiptir. Hizmet sektörlerinde kişi başına düşen ortalama gelir diğer sektörlerle göre en yüksek değere sahiptir. Bu sektörde en büyük payı ticaret sektörü almaktadır.

Sektörel gelir dağılımını kat ve kırsal bölge olarak ele alırsak; tarım sektöründe kentte yaşayanların yaklaşık % 9'u, kırsal bölgede yaşayanlara yaklaşık % 79'u bu sektör ile iştilal etmektedir. Kentteki kişilerin % 35, kırsaldakilerin ise % 13'ü sanayi sektörü ile gelir elde etmektedir. Kentteki en büyük payı % 55 ile hizmet sektörü alırken, kırsal bölgede ise tam tersine en düşük payı (% 13) ile hizmet sektörü almaktadır.

3.6. 1980-2000 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE DİĞER GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLER

Gelir dağılımı temelde iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar kişisel gelir dağılımı ve Fonksiyonel gelir dağılımıdır. Ama bir ülkenin demografik yapısını net bir şekilde göstermek üzere gelir dağılımını çeşitli alt dallar adları altında incelemek mümkündür. Bu çalışmada, Türkiye'nin eğitim düzeyine göre ve de cinsiyetine göre gelirin nasıl dağıldığı hakkında temel incelemelerden yola çıkarak alt birime indirgenemeye çalışılacaktır.

3.6.1. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

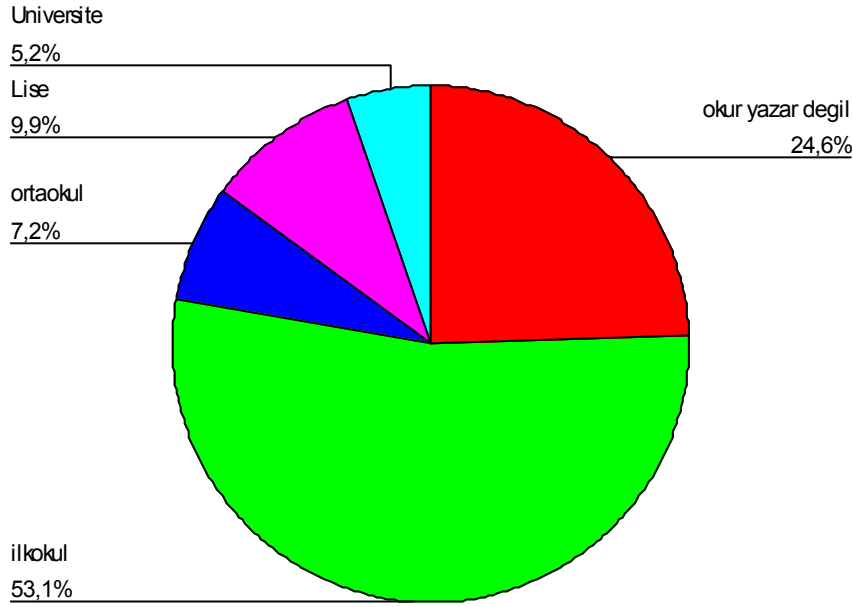
Şekil 3.3. ve 3.5. 'de gösterildiği üzere 1987 hane halkı anketinde, elde edilen verilere göre; okur yazar olmayanların payları %24,6 iken bunların gelirden aldıkları pay %15,9, ilkokul mezunları hane halkı fertlerinin yüzde 53.11'ini oluştururken bu kesimin yıllık gelirinin yüzde 47.16'sını aldığı görülmekte. Ortaokul ve dengi okullar mezunlarının hane halkı fertleri içindeki payı 7.17, gelirden aldıkları pay ise yüzde 7.88'dir. lise ve dengi okullar için aynı oranlar yüzde 9.92 mezun ve yüzde 13.76 düzeyinde yüksek okul ve fakültelerden mezun olanların gelirden aldıkları pay ise eğitim düzeyinin refah düzeyi ile olan ilişkisini ortaya koymakta. Hane halkı fertlerinin yalnızca yüzde 5.2'si yüksekokul mezunu iken gelirden aldıkları pay yüzde 15.22 düzeyindedir.

Şekil 3.4. ve 3.6.'da gösterildiği üzere; 1994 yılına ait anketteki verilerde ise okur yazar olmayanların hane halkı içindeki oluşturdukları pay % 22,8 ve gelirden aldıkları pay ise %10,8 'e düştüğü görülmektedir. İlkokul mezunlarının payı ise %53,4 iken gelirden aldıkları pay %45,8 olarak görülmektedir. Orta ve dengi okul mezunlarının hane halkı içindeki payı %8,2, gelirden aldıkları pay ise %8,9; lise ve dengi okul mezunlarının hane halkı içindeki payı %10,7 iken gelirden aldıkları pay %17,4 olmuştur. 1994 çalışmasında hane halkı içindeki en az payı ise %4,9 ile yüksekokul mezunlarının alamsına rağmen bunların gelirden aldıkları pay ise yaklaşık %17 olarak tespit edilmiştir.

Yapılan bir diğer araştırmaya göre ise bir yıl fazla eğitim görmenin gelir düzeyinde yüzde 7.8 düzeyinde artış sağladığı, ancak ilkokul mezunlarının hiç eğitim görmeyenlerden yüzde 12-18 az gelire sahip olduğu ifade edilmekte. Aynı araştırmanın

bulgularına göre lise eğitimi geliri yüzde 11-12, yüksekokul ve lisansüstü eğitim yüzde 64-65 düzeyinde yükseltmekte.⁵⁸

Şekil 3.3. 1987 Yılı Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı (%)

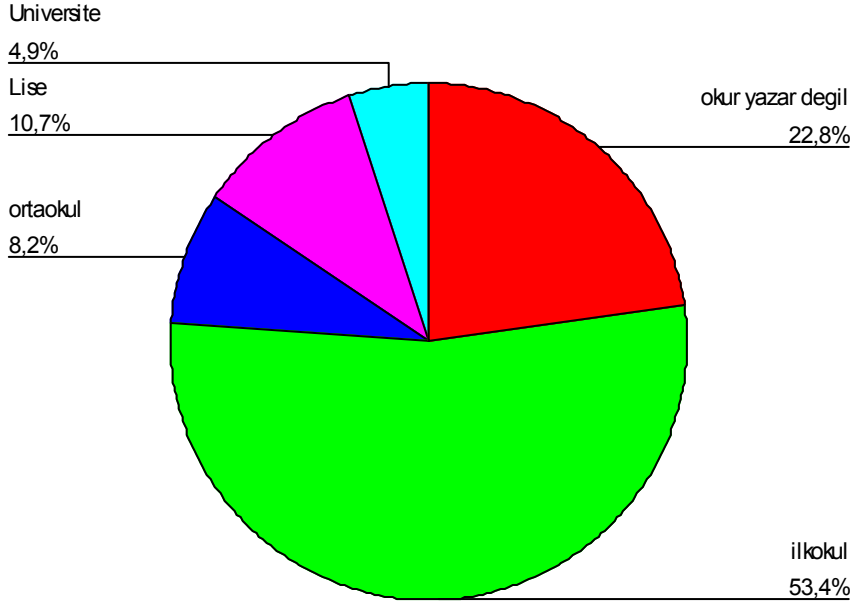

Kaynak: 1987 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi , DİE

Eğitim durumlarına göre kişilerin ortalama gelirlerini ele alacak olursak; 1987 yılında okuryazar olmayanların ortalama gelirleri yaklaşık 934 bin, 1994 yılında ise bu kişilerin ortalama gelirleri 29 milyon seviyelerine çıkmıştır. 1987 yılında ilkököl mezunlarının ortalama gelirleri 1 milyon 565 bin iken 1994 yılında bu rakam 68,5 milyon seviyelerine bulmuştur. Orta ve dengi okul mezunlarının geliri ise 1987 yılında 2 milyon civarında 1994 yılında ise 86,5 milyon olarak tespit edilmiştir. Lise ve dengi okul mezunlarının sırası ile bu tarihlerde 2,5 milyon ve 135 milyon civarında seyrettiği gözlemlenmektedir. Her iki araştırmada da kişi başına ortalama gelirin en yüksek payını alan yüksekokul mezunlarının 1987 yılı ortalama geliri 5 milyon iken bu rakam 1994 yılında 278 milyona çıkmıştır.

⁵⁸ Karluk, a.g.e. , s.72

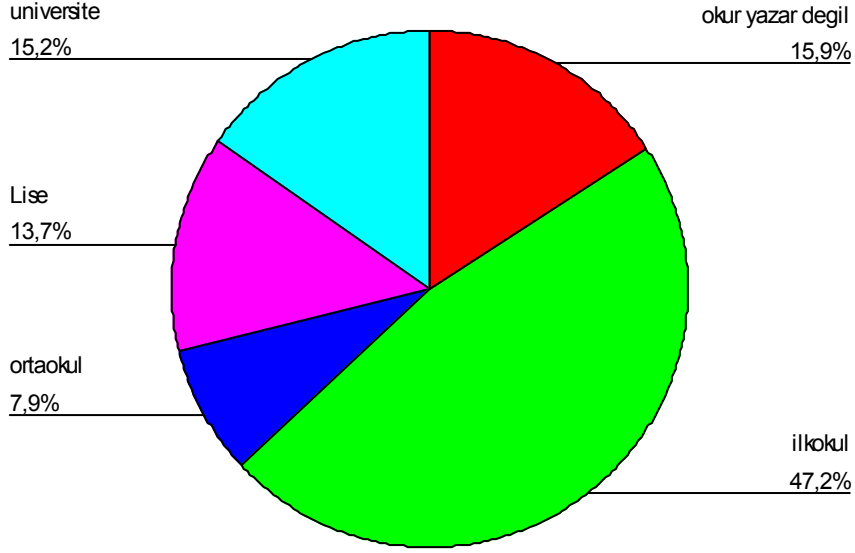
Şekil 3.4. 1994 Yılı Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı (%)

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi , DİE

Kişilerin eğitim durumu açısından 1987 ile 1994 yılı arasında bir kıyaslama yapıldığında kişi sayısı arasında önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir. Örneğin, her iki dönemde de en yüksek paya sahip grubun "İlkokul mezunu" ; en düşük paya sahip grubun ise "Ortaokul mezunu" grupları olduğu görülmektedir. Ancak bu grupların toplam gelirden aldıkları paylar incelendiğinde ortaokul ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip kişilerin gelir paylarında 1987'den 1994'e doğru bir artış olduğu, buna karşın daha düşük eğitim seviyelerinde ki kişilerin gelir paylarının azaldığı gözle çarpıcıdır.

Şekil 3.5. 1987 Yılı Eğitim Durumuna Göre gelir (%)

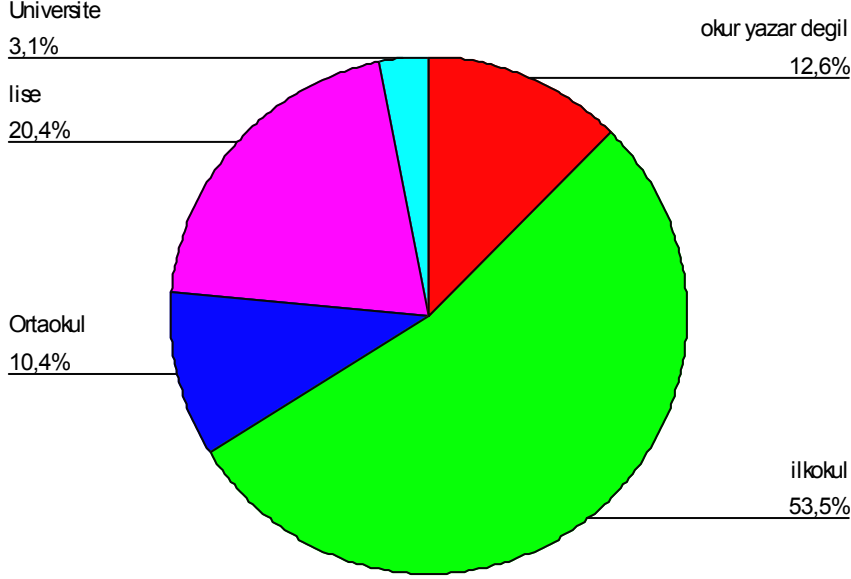

Kaynak: 1987 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi , DİE

Eğitim düzeyinin gelirdeki getirisi incelendiğinde, fert başına ortalama geliri en düşük olan kesimin okur-yazar olmayanlar, en yüksek olan kesimin ise yüksekokul ve fakülte mezunları olduğu görülmektedir. Gerek 1987’de gerekse 1994’de ortaokul mezunlarının ortalama gelirinin, orta dengi meslek okulu mezunlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.1987’de lise mezunlarının ortalama geliri lise dengi meslek okulu mezunlarına göre daha düşük iken 1994’e gelindiğinde arttığı görülmüştür⁵⁹.

⁵⁹ DPT, **Gelir Dağılımını İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**.Ankara-2001,s. 37

Şekil 3.6. 1994 Yılı Eğitim Durumuna Göre Gelir (%)

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi ,DİE

3.6.2.Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Cinsiyete göre gelir dağılımı konusu, son zamanlarda dünya ölçüsünde gündemde olan bir konudur. Gelişmiş ülkelerin çoğunda yapılan çalışmalar kadın ve erkekler arasında gelir, kazanç ve servetin eşitsiz olarak dağıtıldığını ortaya koymuştur.

Türkiye’de bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma yoktur. 1987 Hane halkı gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırmasından yararlanılarak hazırlanan veriler ışığında, değişik meslek ve iktisadi faaliyet kollarına ilişkin ortalama gelirler, kadın ve erkekler için verilmiştir. Buna göre, ana meslek gruplarına göre, gelir getiren bir işte çalışan kadınların ortalama gelirlerinin erkeklerin ortalama gelirlerinden daha az olduğu görülmektedir. Örneğin; Hizmet sektöründe çalışan kadınlar 64 bin TL erkekler ise 153 bin TL kazanmaktadır. Tarım sektöründe ise erkeklerin elde ettiği gelir 161 bin TL olmasına rağmen, kadınların elde ettiği gelir ise sadece 13 in TL seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Bu veriler ışığında 1987 yılında kadın ile erkekler arasında gelir farklılıkları olduğu sonucuna varılmaktadır.

1994 yılındaki çalışmada ise, Türkiye’de gelir getiren kişilerin yaklaşık % 36’sı kadın, % 64’ü erkektir. Buna karşılık elde edilen gelirin sadece % 12’si kadınlara, kalan % 83’i ise erkeklere aittir. Ayrıca 1994 yılında erkeklerde kişi başına düşen 4,2 katı olduğu görülmektedir. (Tablo 3.24.)

Tablo 3.24. Gelir Getiren Kişilerin Cinsiyetine Göre Kişi Sayısı ve Gelirleri

Cinsiyet	Gelir Getiren Kişi sayısı %	Gelir getiren Kişilerin Geliri %
Kadın	36,32	11,92
Erkek	63,68	88,08
Toplam	100,00	100,00

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi (DİE)

Ülke nüfusunun nerede ise yarısını oluşturan kadınların eğitimi konusunda da aynı şekilde eşitsizlikle söz konusudur. 1994 verilerine göre okuryazar olmayan kadınların oranı % 25 iken erkeklerde bu oran % 9’da kalmıştır. Kadınlar içinde gelirden en çok pay alan kesim ilkököl mezunlarıdır. Bu oran % 25,8, erkeklerde ise % 48 olarak hesaplanmıştır. Yüksel okul mezunu kadınların oranı % 1,65 olmasına rağmen bunların gelirden aldıkları pay ise % 17,58 olarak hesaplanmıştır. Bu kişilerin ortalama geliri ise 102 milyon civarındadır. Yine yükseköğretim mezunlarının % 31’ini kadınlar, % 69’unu ise erkekler oluşturmaktadır. Yani üniversite mezunu her 10 kişiden 3’ü kadın, 7’si erkektir.

3.7. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Küreselleşmenin hedeflendiği günümüzde gelir dağılımındaki eşitsizliğin ulusal boyutta ele alınması, çeşitli gelişmişlik düzeylerinde bulunan ülkelerdeki dağılım

yapısının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin bu konuda uygulanacak olan politikaların belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

Tablo 3.25 'de görüldüğü gibi OECD ülkeleri içinde Gini eşitsizlik ölçütü en düşük olan ülke, gerek 1987 gerekse 1994 Gelir Dağılımı Araştırması sonucu verilerine göre Türkiye'dir. Gini katsayısı açısından Amerika Birleşik Devleti, İrlanda, İsviçre, ve İtalya yüksek sayılabilecek eşitsizlik oranına sahip olmasına rağmen bu ülkelerin kişi başına gelirleri oldukça yüksektir. Örneğin ABD'nin kişi başına GSMH değeri 17480 \$ civarındadır. Yani 1994 yılındaki değerine göre Türkiye'nin yaklaşık 8 katıdır. OECD ülkeleri içinde en fazla kişi başına gelir ABD'de olmasına rağmen, gelirlerinin adil biçimde dağılması İskandinav ülkeleri olan Finlandiya, İsveç ve Norveç'te olmuştur.

Tablo 3.25. OECD ülkelerinde Gini Katsayıları ve Kişi Başına GSMH (\$)

Ülkeler	Gini Katsayısı	Kişi Başına GSMH	Ülkeler	Gini Katsayısı	Kişi Başına GSMH
ABD-86	0,341	17480	Norveç-86	0,234	15400
Kanada-87	0,289	15160	İsveç-87	0,220	15500
İngiltere-86	0,304	8870	İsviçre-82	0,323	17010
İtalya-86	0,310	8550	Türkiye-87	0,430	1210
Fransa-84	0,296	9760	Türkiye-94	0,490	2193
Hollanda-86	0,268	11860	Finlandiya-87	0,207	14470
Avustralya-86	0,295	10830	Almanya-84	0,250	11130
Belçika-88	0,235	14490	İrlanda-87	0,330	6120

Kaynak: World Development Reports, 1979-1997

Diğer ülkeler içerisinde gerek Gini katsayı gerekse kişi başına GSMH açısından Türkiye'ye en yakın olan ülke Malezya'dır. Bu ülkelerden, sadece Kolombiya, Venezüella, Brezilya ve Meksika'nın Gini katsayıları Türkiye'den yüksektir. Ancak Venezüella, Brezilya ve Meksika'nın kişi başına GSMH değerleri de Türkiye'den oldukça yüksektir. Örneğin Meksika'nın Gini katsayısı 0,503, kişi başına geliri ise 3470 \$'dır. Bangladeş, Hindistan ve Çin'in Gini katsayıları oldukça düşük olmasına rağmen, kişi başına gelirleri Türkiye'nin oldukça aşağısındadır. Mesela, geliri Bangladeş'in kişi başına gelirinden 10 kat fazladır. (Tablo 3.26.)

Birinci yüzdellik hane halkı dilimleri açısından inceleme yapıldığında % 20'lik kesimin gelir payı en düşük olan ülkeler % 2 ile Brezilya, % 4 ile Venezüella, Meksika ve Avustralya, en yüksek olduğu ülkeler ise % 9 ile Bangladeş, Polonya ve Endonezya olarak görülmektedir. Gelişmiş olan ülkelerin birinci diliminin gelirden aldığı pay % 5 ile % 7 arasında değişmektedir. En yüksek % 20'lik (beşinci) grubun aldığı gelir payının en yüksek olduğu ülkeler Brezilya, Venezüella, Meksika ve Türkiye'dir. Bu ülkelerdeki gelir ayları % 50 ile % 68 arasında değişmektedir. En zenginlerin gelirden aldıkları payların en düşük olduğu ülkeler ise % 37-% 41 arasında değişmek üzere Bangladeş, Endonezya ve Polonya'dır.

Tablo 3.26. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Gini katsayısı ve kişi Başına GSMH \$

Ülkeler	Gini Katsayısı	Kişi Başına GSMH	Ülkeler	Gini Katsayısı	Kişi Başına GSMH
Bangladeş-92	0,283	220	Tunus -90	0,402	1440
Hindistan-92	0,338	310	Polonya-90	0,272	1910
Çin-92	0,376	470	Türkiye-87	0,430	1210
Sri Lanka-90	0,301	470	Türkiye-94	0,490	2193
Mısır-91	0,320	610	Venezüella-90	0,538	2560
Endonezya-93	0,317	740	Brezilya-89	0,634	2540
Filipinler-88	0,407	630	Malezya-89	0,484	2160
Jamaika-91	0,411	1380	Meksika-92	0,503	3470
Kolombiya-91	0,513	1260			

Kaynak: World Development Reports, 1979-1997

Son dönemlerde gündemden hiç düşmeyen AB giriş sürecinde, Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki dağılımın incelenmesi önem arz etmektedir. AB ülkeleri ile Türkiye'yi gelir dağılımı açısından karşılaştırabilmek için esas olarak iki değişik araştırmanın bulguları kullanılacaktır. Bunlardan ilki OECD'nin 1998'de çalışma dökümanı olarak yayınladığı araştırması, ikincisi Juan F. Jimeno ve arkadaşlarının Mart 2000'de yayınladıkları çalışmadır.⁶⁰

⁶⁰ TÜSİAD,a.g.e. , s.113

OECD araştırmaları oldukça geniş kapsamlı bir araştırmadır. Bu araştırmada AB ÷lkelerinde 1980'ler ile 1990'lar da gelir eşitsizliği d÷zeyleri ve değişim eğilimleri gini ölçüsü kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. OECD'nin araştırmasında, İspanya ve Portekiz'in kapsama dâhil edilmemiş olmamasıdır. Bu ÷lkelerin AB'ye geç dahil olmaları ve dahil oldukları dönemde AB'nin gelir düzeyi bakımından son sıralarda yer almaktadır.

Tablo 3.27.'de AB ÷lkelerinin 1990'lardaki gini katsayılarına göre küçükten büyüğe doğru, diğer bir ifadeyle en az eşitsiz olandan en fazla eşitsiz olana doğru sıralanmıştır. Tablo'da göze çarpan ilk sonuç, Türkiye'nin gelir dağılımında AB ÷lkesini tümünden eşitsizlik ölçüsü bakımından en eşitsiz olan ÷lke olmasıdır. Bu yıllarda Türkiye'den sonra en eşitsiz ÷lke İtalya olmuştur. Bu ÷lkenin Gini katsayısı % 33 olmuştur. Bu ÷lkeyi %32 ile Yunanistan takip etmektedir.

Tablo 3.27. AB ÷lkeleri İçin 1990'larda Gelir Dağılımı Eşitsizliği (Gini Katsayısı)

÷lkeler	1990	÷lkeler	1990
Danimarka	0,217	Almanya	0,282
İsveç	0,230	Fransa	0,291
Finlandiya	0,231	İngiltere	0,345
Hollanda	0,253	İrlanda	0,304*
Lüksemburg	0,236*	Yunanistan	0,327
Belçika	0,272	İtalya	0,330*
		Türkiye	0,463

* Bu Ölçümler 1980'li Yıllara aittir.

Kaynak:TÜSİAD, a.g.e., s. 115

Buna karşılık AB'nin en eşitcil ÷lkelerinin, Danimarka, İsveç ve Finlandiya'dan oluşan İskandinav grubu olduğunu verilere göre söyleyebiliriz.

1980'li yıllarda gini katsayısı ile 1990'lı yıllardaki gini katsayıları karşılaştırıldığında, Finlandiya, İsveç, Hollanda, Belçika ve İtalya'da gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı gör÷lmektedir. Danimarka ve Fransa'da ise gini katsayıları verilerine göre eşitsizlik nispeten azalmış gör÷lmektedir.

AB diğ er iki ülkesi olan İspanya ve Portekiz ile karşılaştırma verileri Tablo 3.28. de verilmiştir.

Tablo 3.28. Türkiye, İspanya ve Portekiz Gelir Dağılımlarının Karşılaştırılması

Ülkeler	Gini katsayıları		
	1980	1990	1995
Portekiz	0,3110	0,313	0,348
İspanya	0,309	0,262	0,273
Türkiye	-	0,455	0,447

Kaynak: TÜSİAD, a.g.e. s.119

Tabloya bakıldığında; diğ er AB ülkelerine kıyasla İspanya eşitsizliğin çok yüksek olmadığı bir ülke olarak karşımıza çıkmasına karşın, Portekiz'in AB'nin en eşitsizlikçi ülkesi olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin AB ülkeleri arasında karşılaştırılması sonucu, gini katsayısının en yüksek olduğu ve kişi başına GSMH'nin en düşük olduğu ülke olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir ülkenin ekonomik dengesi; iç denge ve dış denge unsurlarının en iyi şekilde olması ile olur. Dış denge denildiği zaman, döviz düzeyi, ihracat- ithalat yani döviz gider ve gelirin birbirine eşit olması gerekir. İç denge denildiği zaman ise, enflasyonun düşürülmesi ile iyi bir büyüme düzeyinin sağlanması ve adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesi şeklinde olur. Çünkü adaletsiz bir gelir dağılımı, bir ülke için toplumsal huzurun ortadan kalkması demektir. Bu bakımından ülkenin en önemli meselelerinden bir tanesi de var olucu gelir dağılımı bozukluğunun ortadan kaldırılması meselesidir.

Ülkemizin son yıllarda içinde bulunduğu ekonomik sorunlardan bir tanesi de belki de en önemlisi gelir dağılımıdır. Gelir dağılımının gün geçtikçe artması (fakir ile zengin arasında ki uçurumun) arttığı şeklindedir.

Gelir dağılımı bir ülkedeki tüketim, tasarruf hacmini ve tüketim bileşimini etkilemekte ve bu nedenle gelir dağılımının veya gelir dağılımındaki bozulmanın derecesinin ve nereden kaynaklandığının bilinmesi gerekmektedir. Etkin bir gelir dağılımı politikasının uygulanması da bu şekilde olmalıdır. Eşit bir gelir bölüşümü sadece var olanı eşit bir şekilde bölüşmek değildir. Bunun yanısıra ülkedeki kaynakların dengeli dağılması ile piyasa genişlemesinin sağlanacağı, ekonomide üretim potansiyelinin artacağını unutmamak gerekir.

Bütün bu nedenle gelir dağılımı araştırmaları her zaman için her ülkede önem kazanmıştır. Bu verilerden yola çıkarak her ülke kendisi için, başlıca gelişmeler ve çözüm önerileri geliştirir. Ülkemizde ise 1980 – 2000 yılları arasında DİE'nin yağmış olduğu 1987 ve 1994 gelir dağılımı çalışmaları vardır.

1987 Gelir Dağılımı Anketine bakıldığı zaman, en alttaki % 20'lik grubun ülke milli hasılasının sadece % 5.24'ünü aldığı görülmesine rağmen; en üstteki % 20'lik grubun ise ülke milli gelirin % 50'sini aldığı görülmektedir. 1994 yılına gelindiğinde bu oran zenginler lehine artmaktadır. En alttaki % 20'lik grup ülke gelirin % 4,5'ünü almasına rağmen; en üstteki % 20'lik grup ise milli gelirin % 55'ini almaktadır. Yani gün geçtikçe gelir dağılımı bozukluğu yoksul kesim aleyhine ve zengin kesim lehine çoğalmakta olduğunu görmekteyiz.

Gelir dağılımı bozukluğu sadece Türkiye'ye has bir problem değildir. Diğer ülkeler için de en önemli ekonomik problemi teşkil etmektedir. Örneğin dünyada ki 258 milyarderin yıllık serveti, dünya nüfusunun yarısına sahip ülkelerinin yıllık gelirlerinden daha fazla olduğunu görebiliyoruz.

Dünya bankası verilerine göre, dünya ülkelerinde yıllık kişi başına ortalama gelir 4.880\$ iken bu oran Türkiye için 2.7800\$ civarında kalmaktadır. Bu demek oluyor ki, Türkiye Dünya ülkeleri ortalamasından daha düşük bir gelir düzeyine sahip. Türkiye bu göstergeyle Dünya Bankasının 133 ülke arasında ilk 50 ülke arasına girmektedir. Kişisel gelir dağılımı açısından ise, 92 ülke arasında 26. sırada yer almaktadır.

Türkiye için 1980 yılı bir dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak kararları ile, Türkiye yeni bir sayfaya merhaba dedi. Ama gelir dağılımı, 1980 sonrası dönemde daha da kötüleşmiş, ücret ve maaşlarının milli gelir içindeki payı artmamıştır. Buna karşılık faiz, rant ve kar gelirlerinin milli gelirdeki payı yükselmiştir. Türkiye'de bu dönemde gelirin fonksiyonel dağılımının önemli ölçüde bozulmasına etki eden en önemli faktör, 1980'den sonra uygulanan ekonomik politikalarıdır. Bu olumsuzluklardan bazısına değinecek olursak, ücret düzeylerinin enflasyon altında kalması ve yüksek faiz politikaları şeklinde gösterebiliriz. 1980 yılından sonra, faiz oranlarının serbest bırakılması sonucunda piyasa faiz oranlarının önemli ölçüde artması ve sonuç olarak da kamu kesimi finansman açıklarının büyümesine sebep olmuştur. Kamu kesimi açıklarının gidermek içinse, iç borçlanmaya gidilmesi gerekecektir. Kar-rant- faiz gelir grubunun milli gelir içindeki oranının artması sonucu, üretime gidecek olan yatırımların daha risksiz ve güvenilir olması sonucunda faizlere gitmiştir. Sonuçta da üretim azalmış ve de istihdam düşmüş ve de işsizlik ortaya çıkmaya başlamıştır. Kısacası 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin dışa açılması bakımından olumlu sonuçlar yaratmasına rağmen, gelir dağılımı bakımından aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Dünya ülkeleri arasında, gelir dağılımı açısından Türkiye'nin yeri maalesef çok iyi değildir. Örneğin Türkiye'yi AB ülkeleri veya OECD ülkeleri ile karşılaştıracak olursak gelir dağılımında en adaletsiz ülke konumundadır. Türkiye bu ülkeler ile sadece gelir dağılımı eşitsizliği yönünden sonuncu değil aynı zamanda kişi başına düşen gelirden de son sıralarda kalmaktadır. Türkiye'nin bu dönem itibari ile kişi başına düşen geliri 2160 \$ civarında gözükmektedir. Bütün bunlara rağmen dünya ülkeleri ile kıyaslama yapılacak olursa, Türkiye gelir dağılımı yönünden Brezilya, Venezüella, Malezya ve

Meksika gibi ÷lkelerden daha adil bir gelir dağılımlına sahiptir. Bütün bunlara rağmen T÷rkiye'nin en zengin N÷fusu ile en fakir n÷fusu arasında 11 – 12 kat fark olduğu gerçektir.

Son olarak belirtilmesi gereken husus, gelir dağılımı eğitsizliğinin doğuracağı toplumsal sorunlardır. İşsizliğin esasen çok b÷y÷k olduğu bir ortamda gelir eğitsizliklerinin artmasının çok y÷nl÷ toplumsal sorunlar yaratacağı kaçınılmazdır. Ekonomik b÷y÷meye rağmen, gelir ve servet dağılımlarının giderek bozulması, işsizlik oranının artması, b÷lgeler arası giderek artması, T÷rkiye'de ekonomik programların, sosyal boyutunun giderek ihmal edildiğini g÷stermektedir.

KAYNAKÇA:

AABERGE, Rolf; “*Characterization of Lorenz Curve and Income Distribution*” **Social Science and Welfare**, 20 July 1998

AKALIN, Güneri; **Kamu Maliyesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No: 486 , 1981

AKGÜL, Aziz; “*Ekonominin Değerlendirilmesi*”,**Yeni İpek Yolu Dergisi**,Sayı: 132, Şubat-1999

AKSU A. Ömer; **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, No : 539 , 1993

ALTINOK, Serdar; **İktisada Giriş**, Mikro Basımevi, Konya-2000

BARBER, J. William; **İktisadi Düşünce Tarihi**, (Çeviren: İhsan Dudu),Şule Yayınevi, İstanbul-1999

BAŞOĞLU, U. , ÖLMEZOĞULLARI N. , PARASIZ İ. ; **Gelir Bölüşümü**, Ekin Yayınları, Bursa-1999

BORATAV, Korkut; **Kamu maliyesi ve Gelir Dağılımı**, Sevinç Matbaası, İstanbul-1995

CEM, İsmail; **Türkiye’ de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem yayınevi, İstanbul-1995

ÇÖMLEKÇİ, Necla; **İstatistik**, Bilim ve Teknik Kitabevi, Eskişehir-1982

DİLİK, Sait; **Servetin Geniş Kitlelere Yayılması**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 391, 1976

DİNLER, Zeynel; **İktisada Giriş**, Ekin Yayınları, 4. Basım, Bursa-1998

DPT; **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983**, Yayın No: 1272, Ankara-1979

DPT; **Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Yayın No:2370, Ankara-1994

DPT; **Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları(1959-1986)**, Yayın No: 2076,Ankara-1987

DPT; **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**, Yayın No:2599, Ankara-2001

EKER , Aytaç; **Maliye Politikası**, Anadolu Matbaası, İzmir-1997

İŞİĞİÇOK, Erkan; ”*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*” <http://www.google.com>

İRBEÇ, Yusuf Ziya; ”*97 Ekonomisinin Değerlendirilmesi ve 98 Yılına bakış*”**Yeni İpek Yolu Dergisi**, Sayı:119,Ocak-1998

İstanbul Ticaret Odası ,”*Ekonomik Rapor*” Yayın No:1999/66

İYİBOZKURT, Erol; **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**, Ezgi Kitabevi, 4. Basım, Bursa-1997

JENKINS, Stephen P.; “*Modelling Household Income Dynamics*”,**Population Economics**, 22 July 1999

KARAKAYALI, Hüseyin; **Makro Ekonomi**, Bilgehan Basımevi, 3. Bası, İzmir-1995

KARLUK Rıdvan; **Türkiye Ekonomisi Tarihsel gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, 5. Basım, İstanbul-1997

KARLUK, Rıdvan; “*97 Ekonomisinin Değerlendirilmesi ve 98 Yılına bakış*”**Yeni İpek Yolu Dergisi**, Sayı:119,Ocak-1998

KASNAKOĞLU, Zehra; “*Türkiye’de 1968 Gelir Dağılımının Nesiller Üzerine Etkileri*”**ODTÜ Gelişim Dergisi**, 1978

KAZGAN, Gülten ve Diğerleri; **Türkiye’de Gelir Bölüşümünü Bozan Etkenler ve İyileştirilmesine İlişkin Politikalar**, Ankara-1992

KONGAR, Emre; **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, 18. Basım, İstanbul –1999

KRANİCH, Laurence, “*The Measurment of Opportunity İnequility*, **Social Science and Welfare**, 11 October 1996

NADAROĞLU, Halil; **Kamu Maliyesi Teorisi**, 6. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul-1985

ÖRÜNER, Mete; **Çalışanlar ve Gelir Farklılıkları**, Gazi Üniversitesi Yayınları, No : 6 Ankara

PARİN, Michael; **Economics**, Addison – Wesley Publishing, 1990

SAMUELSON P., NORDHAUS W.; **Economics**, Mc Grow Hill, 13th Edition, 1989

SCHULTZ, T. Paul; *Inequility In the Distrubition of Personel Income In the World*”
Population Economics, 5 February 1998

SORGER, Gerhard, “ *Income and Wealth Distrubition In a Simple Model of Growth*”**Economic Theory**, 4 October 1999

ŞAHİN, Hüseyin; **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu**, 4. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa-1997

TRESCH, Richard; **Principles of Economics**, Scott – Foresman Company, 4th Edition, 1990

TÜRK, İsmail; **Maliye Politikası**, Turhan Kitabevi, 11. Basım, Ankara-1997

TÜRKAY, Orhan; **Türkiye’ de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme**, Doğuş Matbaası, Ankara-1962

TÜSİAD, ”1995 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi” www.tusiad.org.tr

UZUN, Ali; “*Bölgesel Denge İçin Projeler*”, **Forum Dergisi**, Sayı:2, Şubat-1998

ÜLKEN Yüksel, **Fiyat Teorisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları, No: 407 , 1978

VARLIER Oktay; **Türkiye’ de Kazanç Eşitsizliklerinin Nedenleri**, Gazi Üniversitesi yayınları, No: 13, 1982

YAZGAN Turan; **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2116, 1975

“*İllere Göre Kişi Başına GSMH*”, **Forum Dergisi**, Sayı:1,15 Ocak 2000

“*Kentsel Türkiye’de Gelir Dağılımı Üzerine Veri –SGT 2000 Araştırma Bulguları*”,
İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:16,Sayı:183,Haziran-2001

“*Türkiye’de Beş Gelir Grubunun Analizi*” , **Ekonomist Dergisi**, Sayı:23,Haziran-1997

“*Türkiye’de Gelir Dağılımı*”, **Trend Dergisi**, Sayı:40, Ekim-1997

<http://www.google.com>

<http://www.tusiad.org.tr>

<http://www.die.gov.tr>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://www.worldbank.org>

<http://www.imf.org>

<http://www.ito.org.tr>

<http://www.capital.org.tr>

<http://www.ntvmsnbc.co>

